

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΕ ΣΧΕΣΗ
ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

ΕΓΓΛΕΖΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ

Επιβλέπων Καθηγητής:

ΠΕΡΕΝΤΙΔΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 7879/1
Ημερ. Εισ.: 04-12-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΣΕ –ΜΕ
2004
ΕΓΓ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΕ ΣΧΕΣΗ
ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

ΕΓΓΛΕΖΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ

Επιβλέπων Καθηγητής:

ΠΕΡΕΝΤΙΔΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

ΒΟΛΟΣ 2004

Αφιερώνεται εις μνήμη του πατρός μου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πίνακας Περιεχομένων	I
Βιβλιογραφία	II
Εισαγωγή- Αντικείμενο της Εργασίας1
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας στην Βυζαντινή Εποχή5
1. Η σχέση Πολιτείας-Εκκλησίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους6
2. Ιστορικά παραδείγματα επέμβασης της Πολιτείας στην Εκκλησία και αντιστρόφως κατά την Βυζαντινή Αυτοκρατορία13
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Ρυθμίσεις του Εκκλησιαστικού Δικαίου41
1. Το Εκκλησιαστικό Δίκαιο αναφορικά με την εμπλοκή των ιερωμένων στην πολιτική. Η σχέση της Πολιτείας-Εκκλησίας στην σημερινή Εποχή.42
2. Η κοινωνία των Ορθοδόξων Χριστιανών με τους λοιπούς Ευρωπαίους κατά το Εκκλησιαστικό Δίκαιο56
3. Ο θεσμός της οικογένειας και η θέση της γυναίκας κατά το Εκκλησιαστικό Δίκαιο64
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Σύγχρονα θεολογούμενα ζητήματα.67
Γενικά68
1. Γενετική Μηχανική68
2. Το πρόβλημα της Ευθανασίας76
3. Τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα81
4. Η ουμανιστική και η θεολογική θεώρηση του ανθρώπου86
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Ανακεφαλαίωση - Επίλογος92

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1]. Ακαδημία Αθηνών: «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*», τόμος Ζ,.
- [2]. Εγκυκλοπαίδεια «*Πάπυρους-Λαρους-Μπριτάνικα*», (1996).
- [3]. Καραγιαννόπουλος, Ι.Ε. (1988): «*Η πολιτική θεωρία των βυζαντινών*», Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών, εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη.
- [4]. Αγαπίου Ιερ. – Αγ. Νικοδήμου Μον: «*Πηδάλιον της νοητής Νηός της Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής των Ορθοδόξων Εκκλησίας*», εκδόσεις Παπαδημητρίου.
- [5]. Ιουστίνου Πόποβιτς: «*Άνθρωπος και Θεάνθρωπος. Εσωτερική αποστολή της Εκκλησίας μας*».
- [6]. Γέροντος Ιωσήφ Βατοπαιδινού: «*Εκ του θανάτου εις την ζωήν*», έκδ. Ιερά Βασιλική Πατριαρχική Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου Αγίου Όρους, 1994.
- [7]. Το Σύνταγμα της Ελλάδος.
- [8]. Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου: «*Γενετική Μηχανική και Κλωνοποίηση στην Υγηρεσία της Ζωής ή του Ολέθρου;*», XXI Πανελληνίου Συνέδριο Χειρουργικής.
- [9]. Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου: «*Η Εκκλησία και το πρόβλημα της Ευθανασίας*», Επιστημονικό Θεολογικό Συμπόσιο της Θεσσαλονίκης, 17.05.2002.
- [10]. Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου: «*Το ιατρικό απόρρητο, η έκταση της εφαρμογής του και τα νέα ηλεκτρονικά δεδομένα που το απειλούν*», Ομιλία προς τους Ιατρούς των Πατρών, 20.03.1999.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στο εκκλησιαστικό δίκαιο της ορθοδόξου χριστιανικής Εκκλησίας σε σχέση με τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Είναι γνωστό ότι το εκκλησιαστικό δίκαιο διαμορφώθηκε, σταδιακά, κυρίως στην εποχή των βυζαντινών χρόνων από τους Πατέρες της ορθοδόξου Εκκλησίας με απώτερο σκοπό την απλανή πνευματική καθοδήγηση των χριστιανών προς την σωτηρία τους. Όμως, όπως ήταν αναπόφευκτο, μέσα στο εκκλησιαστικό δίκαιο, υπεισήλθαν ταυτόχρονα, αλλού λιγότερο και αλλού περισσότερο, απόψεις των κοινωνιών της εποχής των βυζαντινών χρόνων, οι οποίες ενδεχομένως σήμερα να έχουν περιορισμένη ισχύ ή περιορισμένη εφαρμοσιμότητα.

Επί πλέον, διάφορες επιστημονικές μελέτες έχουν αναδείξει τη σχέση Πολιτείας-Εκκλησίας που υπήρχε κατά τη βυζαντινή εποχή και η οποία συνεχίζει να επιβιώνει έως τη σημερινή πραγματικότητα. Πράγματι, από την μία πλευρά, η αυτοκρατορική εξουσία του βυζαντίου στηρίχθηκε στους προκαθήμενους της Εκκλησίας οι οποίοι διατηρούσαν τον λαό σε ηρεμία. Έτσι εξασφαλιζόταν η απαιτούμενη μακροβιότητα της αυτοκρατορικής εξουσίας, καθότι οι όποιες επαναστατικές τάσεις των κοινωνικών στρωμάτων καταπνιγόταν στη γέννησή τους.

Από την άλλη πλευρά, ταυτόχρονα, οι εκάστοτε προκαθήμενοι της Εκκλησίας, στηρίχθηκαν με την σειρά τους στην αυτοκρατορική εξουσία του βυζαντίου, προκειμένου να διοικούν αυτόνομα και ανενόχλητα τα εσωτερικά θέματα της Εκκλησίας. Όσες φορές η Πολιτεία προσπάθησε να καταστρατηγήσει την αρχή αυτή και να εισέλθει στα εσωτερικά της Εκκλησίας (π.χ. απομάκρυνση των εικόνων από τους ναούς στην περίοδο της εικονομαχίας), οι προκαθήμενοι της Εκκλησίας έστρεφαν τεχνηέντως τους πιστούς κατά των αυτοκρατόρων.

Πολλές φορές όμως και οι προκαθήμενοι της Εκκλησίας, όταν έβρισκαν πρόσφορο έδαφος προσπαθούσαν να πάρουν ολοένα και περισσότερες πολιτικές αρμοδιότητες, εις βάρος της Πολιτείας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων εντάσεων.

Στο τέλος έγινε κατανοητό, τόσο από την πολιτική εξουσία όσο και από τους προκαθήμενους της Εκκλησίας, ότι κοινό τους συμφέρον είναι να

συνεργάζονται μεταξύ τους, σεβόμενοι ο ένας τον άλλον, ώστε να διοικούν αμφότεροι τον λαό, από διακριτούς δήθεν ρόλους. Οι ιστορικά καταρτισμένοι πολιτικοί συνέχισαν κατά κανόνα την πρακτική αυτή μέχρι την σημερινή εποχή, με αποτέλεσμα την αποφυγή άσκοπων εντάσεων.

Στην σημερινή εποχή, διακρίνονται ακόμα στους θεσμούς διάφορα όργανα του πολιτεύματος που ενδύονται ιερή ιδιότητα, προκειμένου να επιβληθούν, με «άνωθεν» τρόπο, στη συνείδηση των πολιτών ή των κοινωνικών στρωμάτων γενικότερα.

Από την πλευρά της Εκκλησίας, οι άγιοι Πατέρες αυτής, ήταν φυσικό να αντιμετωπίζουν μόνο τα τρέχοντα θέματα της εποχής τους, με αποτέλεσμα, θέματα νέα, όπως αυτά που πρωτοεμφανίζονται στη σημερινή εποχή, να μην καλύπτονται από το πλέον των 1200 ετών υφιστάμενο Εκκλησιαστικό Δίκαιο. Τα νέα αυτά θέματα, που συνήθως ονομάζονται «θεολογούμενα ζητήματα», έχουν άμεσες προεκτάσεις στην ιδιωτική ζωή των σημερινών πολιτών και πηγάζουν τόσο από την εξέλιξη των επιστημών και την ανάπτυξη της τεχνολογίας όσο και από τις δια-πολιτισμικές κοινωνίες των σημερινών ανεπτυγμένων χωρών (χωρίς απ' αυτές να εξαιρείται και η Ελλάδα) στις οποίες συνυπάρχουν και πολλές θρησκευτικές ομάδες.

Για παράδειγμα αναφέρονται ως τέτοια θεολογούμενα θέματα αυτά της «Γενετικής Μηχανικής» που απαντώνται στην κλωνοποίηση ανθρώπων, στον ανασυνδυασμό και μετάλλαξη (κατά βούληση) του DNA των ανθρώπων, ζώων και φυτών.

Επίσης αναφέρονται ως τέτοια, θέματα που άπτονται του θεσμού της οικογένειας όπως θέματα σχετικά με την αλλαγή φύλλου στους ανθρώπους ή περιπτώσεις γενετικά μεταλλαγμένων παιδιών που θα προέλθουν σε λίγα χρόνια από τον ανασυνδυασμό του DNA και τα οποία στο μέλλον ελάχιστη γενετική σχέση θα έχουν με τους «γονείς τους».

Άλλα θέματα που προβληματίζουν είναι αυτά που ανακύπτουν από την αναγκαστική (για εμπορικούς και επαγγελματικούς λόγους) στην εποχή μας επικοινωνία και κοινωνία των ορθοδόξων χριστιανών με τις λοιπές θρησκευτικές ή παραθρησκευτικές ομάδες (ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες, μωαμεθανούς, βουδιστές, λοιπές ανατολικές θρησκείες, ειδωλολάτρες, εωσφοριστές, αθέους

κ.τ.λ.), δεδομένου ότι υπάρχει πλέγμα σχετικών κανόνων στο εκκλησιαστικό δίκαιο με το οποίο τίθενται διάφοροι περιορισμοί στην υπόψη κοινωνία.

Επίσης υπάρχουν και θέματα που σχετίζονται με τη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας καθότι η κοινωνία μας σήμερα είναι άκρως καπιταλιστική (και όχι φεουδαρχική με ή χωρίς δούλους όπως ήταν σε άλλες εποχές) και κατά συνέπεια για την αποφυγή της απαξίωσης κάθε περιουσίας (άρα και της εκκλησιαστικής) απαιτούνται οι σύγχρονες οικονομικές επενδύσεις καπιταλιστικού τύπου (χωρίς προφανώς να αποκλείονται το χρηματιστήριο, η δημιουργία τράπεζας κ.τ.λ.) οι οποίες δεν είναι πάντοτε άμεπτες ηθικά (βλ. «κραχ» χρηματιστηρίων, πανωτόκια τραπεζών, επιτόκια πιστωτικών καρτών κ.τ.λ.).

Συνεπώς, οι οικονομικές αυτές επενδύσεις έρχονται ως ένα σημαντικό βαθμό σε αντίθεση με το παραδοσιακό ρόλο της Εκκλησίας, καθότι οι προκαθήμενοι της Εκκλησίας θα πρέπει με τις πράξεις τους να δηλώσουν καθαρά ποιος θα είναι εφεξής ο ρόλος της Εκκλησίας: Ο υπόψη ρόλος θα είναι «Κερδοσκοπικός» όπως ο καπιταλισμός επιτάσσει ώστε να μην απαξιωθεί η περιουσία της Εκκλησίας ή θα είναι «Σωτηριολογικός» για τα μέλη της όπως ο Ιδρυτής της την εγκαθίδρυσε, καθότι κάθε κερδοσκοπικός ρόλος αντιβαίνει εξ ορισμού στον Σωτηριολογικό ρόλο ειδικά μέσα σε ένα περιβάλλον όπου το καπιταλιστικό σύστημα γίνεται ολοένα και ισχυρότερο.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας περιγράφεται ιστορικά η σχέση Πολιτείας-Εκκλησίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους. Γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένα ιστορικά παραδείγματα επέμβασης της Πολιτείας στην Εκκλησία και αντιστρόφως κατά την Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας γίνεται αναφορά στα σχετικά οριζόμενα από το εκκλησιαστικό δίκαιο για την εμπλοκή των ιερωμένων στην πολιτική. Γίνεται αναφορά στην σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην σημερινή εποχή, εξετάζονται θέματα σχετικά με την κοινωνία των ορθοδόξων χριστιανών με τους λοιπούς Ευρωπαίους κατά το εκκλησιαστικό δίκαιο ή τις λοιπές θρησκευτικές ομάδες. Επίσης γίνεται αναφορά στον θεσμό της οικογένειας και στη θέση της γυναίκας παλαιότερα και σήμερα, με βάση τα οριζόμενα στο εκκλησιαστικό δίκαιο, καθώς επίσης και σε θέματα ισοτιμίας των δύο φύλλων του ανθρωπίνου γένους. Στόχος του δευτέρου κεφαλαίου είναι να

δειχτεί, κατά το εκκλησιαστικό δίκαιο, ο βαθμός δυσκολίας στη συνύπαρξη των ορθόδοξων χριστιανών με τους λοιπούς αιρετικούς ή τα μέλη των θρησκευτικών ομάδων τα οποία ακολουθούν διαφορετικές συνήθειες.

Στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αναλύονται θεολογούμενα θέματα που χρήζουν τακτοποίησης, κυρίως ζητήματα βιοηθικής, αλλά και άλλα.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μία συγκεντρωτική ανασκόπηση των συμπερασμάτων που εξήχθησαν στα προηγούμενα κεφάλαια.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

1. Η σχέση Πολιτείας-Εκκλησίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την αλληλεξάρτηση των δύο σημαντικότερων οργανισμών της κοινωνίας μας, της Πολιτείας και της Εκκλησίας, είναι αναγκαίο κατ' αρχήν να προσφύγουμε στα ιστορικά στοιχεία των βυζαντινών χρόνων, καθότι εκεί βρίσκεται ιστορικά η αρχή των υπόψη σχέσεων. Πράγματι¹, ανατρέχοντας στα ιστορικά στοιχεία, διαπιστώνουμε ότι στους βυζαντινούς χρόνους ισχύουν γενικά τα κάτωθι:

1. Η εκλογή του νέου αυτοκράτορα είναι υπόθεση πότε του Στρατού, πότε της Συγκλήτου και πότε και των δύο μαζί. Ήδη, όμως από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα εισάγεται με μαρτυρίες η στέψη του αυτοκράτορα από τον Πατριάρχη. Ο θεσμός αυτός στα μετέπειτα χρόνια έγινε λειτουργικά απαραίτητος, χωρίς ωστόσο να αναδειχθεί ποτέ σε καθοριστικό παράγοντα για το πρόσωπο της εκλογής του νέου αυτοκράτορα. Το προνόμιο αυτό το είχε πάντοτε ο Στρατός και η Σύγκλητος όπως προαναφέρθηκε.
2. Ο αυτοκράτορας θεωρείται ο εκλεκτός του Θεού, αυτός που προτιμήθηκε απ' όλους τους ανθρώπους για να λάβει τον θρόνο. Για να εξασφαλίσει η Εκκλησία διάφορα εξουσιαστικά προνόμια αφενός και αφετέρου την εύνοια του αυτοκράτορα, από πολύ νωρίς έδωσε πρώτη τον χαρακτηρισμό ότι «ο αυτοκράτορας ήταν ο αντιπρόσωπος του Χριστού πάνω στη γη μέχρι να έρθει ο Θεός Κριτής κατά την Δευτέρα Παρουσία». Πράγματι, την άποψη αυτή την διατύπωσε για πρώτη φορά ο φιλοαρειανός μητροπολίτης Ευσέβιος και την οποία εγκολπώθηκαν όλοι οι χριστιανοί, ενώ οι αυτοκράτορες, όπως ήταν άλλωστε φυσικό, την δέχτηκαν με ιδιαίτερη αυταρέσκεια και ευχαρίστηση. Ο υπόψη φιλοαρειανός μητροπολίτης για να τεκμηριώσει το παραπάνω επικαλέστηκε τα εδάφια του αποστόλου Παύλου στην προς Ρωμαίους επιστολή (κεφ. ΙΓ, στ. 1,2 και 6) σύμφωνα με τα οποία:

¹ Καραγιαννόπουλος, Ι.Ε. (1988): «Η πολιτική θεωρία των βυζαντινών», Εταιρεία Βυζαντινών Ερευνών, εκδόσεις ΒΑΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη.

- (α) Δεν υπάρχει εξουσία, κοσμική ή μη, που να μην απορρέει από τον Θεό,
- (β) Εκείνος που αντιτάσσεται στην κοσμική εξουσία αντιτίθεται στην διαταγή του Θεού, και
- (γ) Οφείλει ο λαός να καταβάλλει τους προβλεπόμενους κρατικούς φόρους.

Στο νόημα των ίδιων αυτών εδαφίων του αποστόλου Παύλου στηρίχθηκε τόσο η ρωμαιοκαθολική «εκκλησία» ενδύοντας τον αρχηγό της Πάπα με κοσμική εξουσία, ανακηρύσσοντας τον παράλληλα και αρχηγό κράτους, όσο και οι διάφορες προτεσταντικές ομάδες (Λούθηρου, Καλβίνου κ.τ.λ.) που δογματίσαν κατάλληλα και χρησιμοποίησαν τον «χριστιανισμό» με τρόπο ώστε να ενηλικιωθεί ο καπιταλισμός μέχρι την σημερινή του μορφή, (βλ. «η σχέση του προτεσταντισμού με τον καπιταλισμό» από τον θεωρούμενο πατέρα της σύγχρονης κοινωνιολογίας **Max Weber**). Επίσης, αγνωστικιστές διανοούμενοι της Ευρώπης, εξ αιτίας των εδαφίων αυτών, διατύπωσαν την άποψη ότι «ο χριστιανισμός αποτελεί το όπιο του λαού». Σύμφωνα όμως με τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο «ο Θεός επέτρεψε την κοσμική εξουσία ως αναγκαίο κακό διότι οι άνθρωποι αποδείχθηκαν ανίκανοι να διατηρήσουν το φυσικό Δίκαιο (Ιωάν. Χρυσοστ. PG 63.696)», οπότε και τα παραπάνω εδάφια του αποστόλου Παύλου αποκτούν πλέον διαφορετική έννοια με την χρήση της πατερικής ερμηνείας της ανατολικής χριστιανικής Εκκλησίας.

3. Από πολύ νωρίς στην βυζαντινή αυτοκρατορία, τέθηκαν δύο μόνο προϋποθέσεις για να είναι κάποιος υποψήφιος αυτοκράτορας (στην μετά Ιουλιανού εποχή): (α) Να είναι χριστιανός ορθόδοξος και (β) να είναι αρτιμελής.
4. Η Εκκλησία και ο αυτοκράτορας συμπληρώνονται αμοιβαία και έχουν υποχρέωση να αλληλοβοηθούνται. Χαρακτηριστικά ο Ιουστινιανός Α' στον κώδικα «Νεαρά» ορίζει: «Δύο είναι τα μεγαλύτερα αγαθά που έδωσε ο Θεός στους ανθρώπους: (α) Η Ιεροσύνη για να υπηρετεί τον Θεό και (β) η κοσμική εξουσία για να φροντίζει τις ανθρώπινες υποθέσεις».

5. Ήταν όμως επόμενο αφενός και αναπόφευκτο αφετέρου, να υπάρχει ισχυρός ανταγωνισμός μεταξύ της Εκκλησίας και της Πολιτείας προκειμένου η κάθε μεριά να αποκομίσει και να διαφυλάξει περισσότερη «εξουσία» κατά περίπτωση.
- Από την πλευρά του αυτοκράτορα ορθωνόταν το αυτονόητο επιχείρημα ό,τι αφού οι κληρικοί ανήκουν στο κράτος άρα οφείλουν τέλεια υπακοή όπως όλοι οι υπήκοοι της αυτοκρατορίας. Μάλιστα από την αρχή οι αυτοκράτορες επεδίωξαν να θέσουν τους κληρικούς υπό την προστασία τους, διότι έτσι αντλούσαν το δικαίωμα να επεμβαίνουν στα εσωτερικά της Εκκλησίας!
 - Από την πλευρά της Εκκλησίας ορθωνόταν το επιχείρημα ότι στην καλύτερη περίπτωση ο αυτοκράτορας ήταν ένας από τους πιστούς της Εκκλησίας και άρα έπρεπε να συμμορφώνεται με τις εντολές της Εκκλησίας για να σώσει την ψυχή του. Πολλές είναι οι περιπτώσεις όπου ο Κλήρος έλεγχε τον αυτοκράτορα, φτάνοντας ενίοτε μέχρι και στον αφορισμό του (π.χ. στον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Α'). Ο Κλήρος συχνά έπαιρνε το μέρος του λαού και εκδήλωνε την λαϊκή βούληση για την ικανοποίηση του αισθήματος δικαίου του λαού. Η Εκκλησία ως όπλο απέναντι στους πιστούς της, είχε στη διάθεσή της, τα «μυστήρια» για την συστηματική επίκληση των Θείων Δυνάμεων, προσφέροντας έτσι την λύτρωση της ψυχής στα μέλη της, πράγμα το οποίο, εξ' ορισμού, δεν μπορούσε να το διαθέτει η κοσμική εξουσία.
6. Πάμπολλες ήταν οι φορές που αναγκάστηκε η Εκκλησία να προσφύγει στην κοσμική εξουσία, ώστε με νόμο να επιβληθεί η γνώμη της στους αιρετικούς ή γενικότερα στον λαό. Το σημείο αυτό υφίσταται σε αδρές γραμμές στο σημερινό Σύνταγμα της Ελλάδος είτε με την επίκληση της Αγίας Τριάδος στην αρχή του, είτε με τον ορισμό της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού ως επικρατούσας θρησκείας στην Ελλάδα. Συχνά ο αυτοκράτορας εξέδιδε διαταγές, με την ισχύ της αυτοκρατορικής βούλας, που ναι μεν εξυπηρετούσαν προσωρινά την Εκκλησία, έδιναν όμως ταυτόχρονα το μήνυμα στον Κλήρο ότι το

πραγματικό κέντρο εξουσίας είναι ένα, ο αυτοκράτωρ. Αυτό ήταν και το απαραίτητο τμήμα που πλήρωνε η Εκκλησία προκειμένου να σταματήσουν οι κλυδωνισμοί εντός της, διότι έτσι έβρισκε μεν την ηρεμία της, έδινε όμως το δικαίωμα στον αυτοκράτορα να επεμβαίνει ολοένα και περισσότερο στα εσωτερικά της.

7. Από την άλλη πλευρά, και επειδή οι αιρέσεις τάραζαν την ενότητα του λαού καθώς επίσης και την εσωτερική συνοχή της αυτοκρατορίας, έβρισκε ευκαιρία ενίοτε ο αυτοκράτορας να εισέλθει στα εσωτερικά της Εκκλησίας και να πάρει το μέρος κάποιας πλευράς ώστε να σταματήσει η διχόνοια αφού έτσι επεδείκνυε παράλληλα την εξουσία του στον Κλήρο. Αυτό βέβαια ήταν επιβεβλημένο, ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες που ο αυτοκράτορας προγραμμάτιζε κάποιον πόλεμο, καθότι ως στρατηγός και αρχηγός κράτους δεν μπορούσε να υλοποιήσει την εκστρατεία έχοντας τον λαό διαιρεμένο και την κρατική μηχανή πρακτικά ανενεργή. Η ανάμιξη του αυτοκράτορα στα εσωτερικά της Εκκλησίας εκδηλωνόταν με τους κάτωθι τρόπους:

- I. Έκανε ο ίδιος σύγκληση των οικουμενικών και των τοπικών Ιερών Συνόδων.
- II. Προήδρευε των Ιερών Συνόδων.
- III. Ενέκρινε τις αποφάσεις των Ιερών Συνόδων υπογράφοντας αυτές ο ίδιος προσωπικά.
- IV. Καθόριζε τα εδαφικά όρια των μητροπόλεων.
- V. Διόριζε τους Μητροπολίτες και τον Πατριάρχη.
- VI. Αυθαίρετα πήρε το δικαίωμα να τιμωρεί, να καθαιρεί και να τοποθετεί τόσο τους Πατριάρχες όσο και τους λοιπούς Αρχιερείς κατά βούληση, χωρίς η Εκκλησία να είναι σε θέση να αντιδρά.
- VII. Δεν έχανε ευκαιρία να προβάλλει το νομικό κείμενο που προερχόταν από την ρωμαϊκή αυτοκρατορία, τον Πανδέκτη, ότι ο «ηγεμών δεν δεσμεύεται από τους Νόμους».

Σήμερα, τα παραπάνω (από I έως VI) περιήλθαν αποκλειστικά στην αρμοδιότητα της Εκκλησίας, ενώ το τελευταίο (VII) ξεπεράστηκε από την αλλαγή του πολιτεύματος. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα η

Εκκλησία στην Ελλάδα σήμερα να βιώνει μία τέτοια ανεξαρτησία και ελευθερία που όμοιά της ποτέ δεν υπήρξε στην μακρόχρονη ιστορία της, ενώ από την άλλη πλευρά η Πολιτεία δεν είναι σε θέση πάντοτε να δρα ανεξέλεγκτα από την Εκκλησία (π.χ. οι υπουργοί, ο πρωθυπουργός και ο πρόεδρος της Δημοκρατίας ορκίζονται από τον αρχιεπίσκοπο πριν αναλάβουν υπηρεσία, ή στα δικαστήρια οι μάρτυρες ορκίζονται στο Ευαγγέλιο κ.τ.λ.).

8. Επανερχόμενοι στην Εκκλησία, διαπιστώνουμε ότι συχνά και αυτή με τη σειρά της επενέβαινε σε αυτοκρατορικές αρμοδιότητες, όπως για παράδειγμα:

- Αντιπροτείνει στον αυτοκράτορα ότι ο ίδιος οφείλει να τηρεί τους νόμους που ο ίδιος θέσπισε, δίνοντας αφενός πρώτος αυτός το καλό παράδειγμα και αφετέρου ότι αυτό αποτελεί την ουσιώδη διαφορά του από έναν τύραννο, άρα έτσι έχει μεγαλύτερη αξία στα μάτια του λαού. Μάλιστα στον Ιουστινιάνειο κώδικα (CJ. I. 14.4 – α.429) διαβάζουμε ρητά ότι ο αυτοκράτωρ πρέπει να ζει σύμφωνα με τους νόμους που έχει εκδώσει.
- Θυμίζει η Εκκλησία ότι ο αυτοκράτορας είναι και αυτός δούλος του Θεού όπως και οι υπήκοοί του και ότι ψηλότερα από τον αυτοκράτορα στέκει πάντοτε ο Θεός (Ιωάν. Χρυσοστόμου PG 49.50 και PG 49.56), άρα ο αυτοκράτωρ δεν διαφέρει σ'αυτό από τους υπηκόους του. Συμπληρωματικά κάποιοι λόγιοι όπως ο Θεμιστιος συμβουλεύουν τον αυτοκράτορα ότι ναι μεν έχει το δικαίωμα να καταργεί ή να τροποποιεί νόμους ή να εκδίδει νέους αλλά πάντοτε με πνεύμα επιείκειας, δικαίου και φιλανθρωπίας (Θεμιστιος 19.228α – I. 331.7).
- Η Εκκλησία αντιπροτείνει τον Πατριάρχη ως ισότιμο του αυτοκράτορα αφού προηγουμένως η ίδια φρόντισε να δώσει στον πατριάρχη τον χρυσοκέντητο αυτοκρατορικό σάκο ως ιερό λειτουργικό άμφιο, την χρυσοκέντητη μητροπολιτική Μήτρα σε αντιστοιχία με το αυτοκρατορικό στέμμα, την ποιμαντική δεσποτική ράβδο σε αντιστοιχία με το αυτοκρατορικό σκήπτρο, τον σταυρό αντί του αυτοκρατορικού σπαθιού καθώς επίσης και την λαϊκή ονομασία

«Δεσπότης (Βασιλιάς)» κατά αντιστοιχία με την λέξη «αυτοκράτωρ». Επειδή μάλιστα στην ιεροσύνη ο Πατριάρχης κατέχει τον βαθμό του μητροπολίτου ήταν αυτονόητο ό,τι όλα αυτά υιοθετήθηκαν άμεσα από όλους τους μητροπολίτες και κατ' αναλογική επέκταση από τους απλούς ιερείς και διακόνους. Έτσι, η Εκκλησία, στα μάτια του λαού περνούσε αθρόα το μήνυμα ότι ο Πατριάρχης είναι πράγματι ισότιμος με τον Αυτοκράτορα. Το μόνο που έλειπε ήταν η νομοθετική αναγνώριση του Πατριάρχη από την κοσμική εξουσία ως ισότιμου με τον αυτοκράτορα. Προς την κατεύθυνση αυτή δεν άργησε ιδιαίτερα να κινηθεί η Εκκλησία και πράγματι περί το 884 μ.χ. επί Πατριάρχου Φώτιου έγινε προσπάθεια να αναθεωρηθεί και να επανακαθοριστεί η λεγόμενη «Επαναγωγή», ένα από τα νομοθετικά έργα της Μακεδονικής Δυναστείας των αυτοκρατόρων. Όμως η «Επαναγωγή» ουδέποτε επικυρώθηκε από αυτοκράτορα, ενώ ο ίδιος ο Φώτιος καθαιρέθηκε από τον Πατριαρχικό θρόνο το 886 μ.χ.. Ύστερα από αρκετά χρόνια, επανήλθε ο Φώτιος στον Πατριαρχικό θρόνο, ασκώντας υποδειγματική διοίκηση και μετά την κοίμησή του ανακηρύχθηκε σε Άγιο από την Ορθόδοξη Εκκλησία.

- Σε ειδικά σημαντικές περιπτώσεις, η Εκκλησία έλεγχε δημόσια τον αυτοκράτορα (π.χ. τον Θεοδόσιο Α' για την σφαγή των 7000 ανθρώπων στην Θεσσαλονίκη, τον Ιουστινιανό για την σφαγή των 30000 ανθρώπων στη στάση του ΝΙΚΑ, τους Ίσαυρους που ήταν εικονομάχοι, Λέων ΣΤ', Ιωάν. Τσιμισκής, κ.τ.λ.). Βέβαια τέτοιες ενέργειες αυτοκρατόρων ήταν ιδιαίτερος απεχθείς και αποκρουστικές και επειδή η Εκκλησία κινδύνευε να χάσει το λαϊκό της έρεισμα, Αυτή δεν ήταν δυνατό να σιωπήσει μπροστά στην λαϊκή κατακραυγή. Χαρακτηριστικό απόσπασμα ήταν η παρακάτω επιστολή του Ιωάννη του Δαμασκηνού (PG. 94. 1296 κε) προς τον Κωνσταντίνο τον Ίσαυρο (τον επονομαζόμενο από τους εικονολάτρες «κοπρώνυμο») που παρατίθεται στη συνέχεια:

«Δεν είναι αρμοδιότητα των ηγεμόνων να νομοθετούν για υποθέσεις της Εκκλησίας. Τον θείο λόγο δεν μας τον κήρυξαν αυτοκράτορες αλλά απόστολοι και προφήτες, ποιμένες και διδάσκαλοι. Έργο των

ηγεμόνων είναι η καλή διοίκηση των πολιτικών πραγμάτων. Τα εκκλησιαστικά πράγματα είναι έργο ποιμένων και διδασκάλων. Ο Σαούλ έσχισε το ιμάτιο του Σαμουήλ και είδες τι έπαθε: Ο Θεός συνέτριψε την βασιλεία του. Η Ιεζάβελ κατεδίωξε τον Ηλία και οι χοίροι και τα σκυλιά έγλυψαν το αίμα της. Ο Ηρώδης εφόνευσε τον βαπτιστή Ιωάννη και πέθανε ο ίδιος σκωληκόβρωτος. Βασιλιά, σε υπακούμε στα εγκόσμια, μα στα εκκλησιαστικά έχουμε τους δικούς μας ποιμένες, που κήρυξαν το θείο λόγο και διατύπωσαν την Εκκλησιαστική θεσμοθεσία. Δεν μετακινούμε τα όρια τα αιώνια. Διατηρούμε τις παραδόσεις όπως τις παραλάβαμε. Δεν αναγνωρίζω ηγεμόνα αυτόν που παράνομα υπεισέρχεται στα καθήκοντα της ιεροσύνης. Δεν έλαβαν οι ηγεμόνες την εξουσία του δεσμείν και λύειν τις αμαρτίες μας αλλά οι απόστολοι και οι διάδοχοι αυτών. Δεν δέχομαι να κυβερνιέται η Εκκλησία με αυτοκρατορικούς νόμους, αλλά μόνο με την πατερική παράδοση, την γραφή και την άγραφη».

9. Συμπερασματικά παρατηρούμε ότι οι σχέσεις της Εκκλησίας με την Πολιτεία δεν είναι ξεκαθαρισμένες γιατί δεν υπάρχει σαφής πολιτική θεωρία στο Βυζάντιο. Η Εκκλησία γεμάτη ανθρώπινα ελαττώματα και αδυναμίες, δείχθηκε απ' την αρχή πρόθυμη για συμβιβασμούς και υποχωρήσεις που έθιγαν το πνεύμα του θείου κηρύγματος. Αναγνώρισε στον αυτοκράτορα το δικαίωμα να επεμβαίνει στις εσωτερικές αποφάσεις της και να διαιτητεύει στα ζητήματά της. Βέβαια όταν κάποιοι αυτοκράτορες αποπειράθηκαν να εκμεταλλευτούν αυτά τα δικαιώματα με τρόπο που ξεπερνούσε το όριο ανοχής της Εκκλησίας, οι εκκλησιαστικοί κύκλοι αντέδρασαν έντονα και επιχείρησαν να απαγορέψουν τέτοιες πρωτοβουλίες. Παρ' όλες τις προσπάθειες ικανών ανθρώπων, το ζήτημα των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας δεν ξεκαθαρίσθηκε ποτέ πλήρως στο Βυζάντιο. Σε κάθε χρονική στιγμή εξαρτώνταν κυρίως από τις εκάστοτε προσωπικότητες του Πατριάρχη και του αυτοκράτορα. Όμως, παρά το γεγονός ότι το βυζαντινό σύνταγμα ήταν σε πολλά ατελές, αυτό κατάφερε να λειτουργήσει για περισσότερο από 1100 χρόνια επηρεάζοντας μέχρι και τις μετέπειτα κοινωνίες που το κληρονόμησαν.

2. Ιστορικά παραδείγματα επέμβασης της Πολιτείας στην Εκκλησία και αντιστροφή κατά την Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

- (1) **Επέμβαση του Μεγάλου Κωνσταντίνου (305-337μ.χ.) στο σχίσμα των «δονατιστών».** Ως πρώτη σοβαρή ανάμιξη της κοσμικής εξουσίας στην Εκκλησία, θεωρείται η επέμβαση του αυτοκράτορα Κων/νου του Μεγάλου το 316 μ.χ. στο σχίσμα των «Δονατιστών» που συντάραξε την Β. Αφρική κατά την διάρκεια του 4ου αιώνα. Αν και η ονομασία «δονατιστές» προέρχεται από τον επίσκοπο Καρχηδόνος Δονάτο (313 μ.χ.), οι ρίζες της αίρεσης αυτής αναφέρονται στην εποχή του ρωμαίου αυτοκράτορα Διοκλητιανού, όπου μία μερίδα χριστιανών (κληρικών και λαϊκών) στην Β. Αφρική επεδίωκε τον μαρτυρικό θάνατο, σε αντίθεση με άλλους μικρόψυχους κληρικούς που όχι μόνο απαρνήθηκαν την πίστη τους, αλλά παρέδωσαν στους ειδολάτρες ρωμαίους και τα ιερά βιβλία προς καύση. Τότε, στην εποχή του Διοκλητιανού, επίσκοπος Καρχηδόνος ήταν ο Μενσούριος και αρχιδιάκονος ο Καικιλιανός. Ο επίσκοπος Μενσούριος καταδίκασε την ακραία αυτή τάση αυτών που επιζητούσαν τον μαρτυρικό θάνατο, αλλά πέθανε το 311 μ.χ. Αμέσως μετά εξελέγη νέος επίσκοπος Καρχηδόνος ο μέχρι τότε αρχιδιάκονος Καικιλιανός ο οποίος είχε παραδώσει στον παρελθόν τα ιερά βιβλία για να καούν από τους εθνικούς. Η εκλογή αυτή θεωρήθηκε διαβλητή από τον λαό και με πρωτοστατούντες αυτούς που επεδίωκαν τον μαρτυρικό θάνατο από την εποχή του Διοκλητιανού, προχώρησαν στην εκλογή του αντι-επισκόπου Καρχηδόνος Δονάτου. Η διαφορά αυτή έλαβε διαστάσεις σχίσματος και εξαπλώθηκε σ' ολόκληρη την Β. Αφρική. Ο Δονάτος αφού καταδικάστηκε τότε από τον Πάπα της Ρώμης και αμέσως μετά από την τοπική Σύνοδο στο Αρελάτο το 314 μ.χ., προσπάθησε να απευθυνθεί στον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο, ο οποίος όμως δεν επέσθει για τις απόψεις του. Μάλιστα καθώς το κίνημα των «δονατιστών» επεκτεινόταν, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος αποφάσισε να επέμβει δραστικά και έτσι έδωσε εντολή να κατασταλεί το κίνημα των «δονατιστών» με βίαια μέσα, εφαρμόζοντας

κυριολεκτικά διωγμό που κράτησε 4 χρόνια. Στον διωγμό αυτό μαρτύρησαν πολλοί «δονατιστές» οι οποίοι δημιούργησαν δικό τους μαρτυρολόγιο ως συνέχεια των χριστιανών μαρτύρων επί εποχής του Διοκλητιανού. Ύστερα από τέσσερα χρόνια και ενώ το κίνημα των Δονατιστών γινόταν ολοένα και μεγαλύτερο (με τελικό αποτέλεσμα να κρατήσει και μετά το 400 μ.χ.), οι διωγμοί σταμάτησαν χωρίς να φέρουν αποτέλεσμα, και αφού ο ίδιος ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος αναγνώρισε το λάθος του, έδωσε ο ίδιος άφεση στους «δονατιστές». Η επέμβαση αυτή του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου χαρακτηρίζεται ως ένα από τα μεγαλύτερα λάθη του, διότι επενέβη σε ένα Εκκλησιαστικό ζήτημα, στερούμενος ο ίδιος θεολογικής παιδείας, αντιμετωπίζοντάς αυτό σαν να επρόκειτο για ένα κοσμικό θέμα. Αργότερα αποδείχθηκε, ότι όποτε ήθελε ο κάθε αυτοκράτορας να περάσει την άποψή του χωρίς αντιδράσεις σε εκκλησιαστικά θέματα, κατέφευγε συνήθως σε δοκιμότερους τρόπους, όπως ήταν η σύγκληση οικουμενικών συνόδων. Πράγματι, είναι ιστορικά τεκμηριωμένο ό,τι οι αυτοκράτορες πριν την σύγκληση των οικουμενικών συνόδων έκαναν οι ίδιοι διερεύνηση ανάμεσα στους κληρικούς προκειμένου να διευκρινίσουν την πλειοψηφούσα και την μειοψηφούσα άποψη. Στην συνέχεια προκαλούσαν Οικουμενική Σύνοδο, παίρνοντας κατά κανόνα το μέρος της πλειοψηφίας, ενώ ταυτόχρονα παρασκηνακά ασκούσαν πίεση στους εκφραστές της μειοψηφούσας άποψης, φτάνοντας μέχρι και στον αποκλεισμό των διαφωνούντων από τις Συνόδους, όπως ακριβώς έγινε στη Α' Οικουμενική Σύνοδο στην Νίκαια της Βιθυνίας το 325 μ.χ. που θα δούμε παρακάτω. Από την πρακτική αυτή των αυτοκρατόρων εξαίρεση αποτέλεσαν οι Ίσαυροι, οι οποίοι κατά την περίοδο της εικονομαχίας δεν στήριξαν την άποψη της πλειοψηφίας του κλήρου και λαού με αποτέλεσμα να φέρουν μεγάλη αναταραχή στην αυτοκρατορία, με προεκτάσεις στην διοίκηση.

- (2) ***Επέμβαση του Μεγάλου Κωνσταντίνου στο σχίσμα του Αρείου.***
Δεύτερη σοβαρή ανάμιξη της Πολιτείας στην Εκκλησία θεωρείται η ανάμιξη πάλι του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου στην διαμάχη του

επισκόπου Αλεξανδρείας Αλεξάνδρου με τον αρχιμανδρίτη και λόγιο της Αλεξανδρείας, Άρειο. Ο Άρειος ήταν και βαθύς γνώστης της κλασικής ελληνικής παιδείας, κυρίως του Αριστοτέλη και οπαδός της αριστοτελικής λογικής. Ο Άρειος θεωρούσε ότι ο Χριστός δεν πρέπει να ήταν εξαρχής Θεός (άρα θα ήταν δημιούργημα του Θεού, δηλαδή κτίσμα, αντιλέγουν οι αντίπαλοί του) αλλά θεοποιήθηκε στην πορεία Του προς την σταύρωση και την ανάσταση. Αντιθέτως, υποστήριζε ο Άρειος, αν θεωρήσουμε ότι ο Χριστός ήταν Θεός τότε οδηγούμαστε στην πολυθεΐα διότι θα υπήρχαν τρεις θεοί (Πατήρ, Υιός και Άγ. Πνεύμα), το οποίο είναι άτοπον σύμφωνα με την σχετική ρήση του ευαγγελίου (Μάρκ.ΙΒ,29). Άλλωστε τα ευαγγέλια βρίθουν από περιπτώσεις όπου φαίνεται πως ο Χριστός είχε ανθρώπινες αδυναμίες (πείνας, δίψας, θυμού κατά της συκιάς, η κραυγή επί του σταυρού ...Θεέ μου Θεέ μου γιατί με εγκατέλειψες, κ.τ.λ.). Οι απόψεις του Άρειου έγιναν γνωστές στον αρχιεπίσκοπο Αλεξανδρείας Αλέξανδρο γύρω στο 318 μ.χ. Το 320 μ.χ. αναγκάστηκε ο αρχιεπίσκοπος Αλέξανδρος να καθαιρέσει τον Άρειο και η καθάρηση αυτή επικυρώθηκε από την τοπική Σύνοδο επισκόπων της Αιγύπτου. Τότε ο Άρειος, ζήτησε με επιστολές την βοήθεια των επισκόπων της ευρύτερης Ανατολής μεταξύ των οποίων και ο επίσκοπος Νικομήδειας Ευσέβιος, τους μαθητές του Λουκιανού, τους Ωριγενιστές και πολλούς άλλους, τονίζοντας ιδιαίτερα ότι στην πραγματικότητα δίδασκε ακριβώς ότι και οι ίδιοι παραδεχόταν ως διδασκαλία της Εκκλησίας. Έτσι, στο διάστημα 320-322μ.χ. με την ανταλλαγή ανοικτών επιστολών μεταξύ του αρχιεπισκόπου Αλεξάνδρου και του Αρείου δημιουργήθηκε οξύ Εκκλησιαστικό πρόβλημα. Το 324 μ.χ. θέλησε να ενημερωθεί ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος σχετικά με το Εκκλησιαστικό αυτό πρόβλημα και για τον σκοπό αυτό στέλνει τον έμπιστό του επίσκοπο Κορδούης Όσιο, άνθρωπο με μετριοπαθείς αντιλήψεις, με εντολή να προσπαθήσει να συμβιβάσει τον Αλέξανδρο και τον Άρειο. Ο επίσκοπος Όσιος ενημερώθηκε πρώτα από τον Αλέξανδρο, κατόπιν από τον Άρειο και διαπίστωσε ότι δεν υπήρχε περίπτωση συμβιβασμού. Έτσι, στη συνέχεια συγκάλεσε, στο όνομα

του αυτοκράτορα, νέα τοπική Σύνοδο επισκόπων στην Αλεξάνδρεια, η οποία επιβεβαίωσε την αρχική της απόφαση κατά του Άρειου. Στην επιστροφή του ο επίσκοπος Όσιος, έπεισε τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ότι θα είχε λιγότερα προβλήματα αν στήριζε τον αρχιεπίσκοπο Αλέξανδρο, αντί του Άρειου. Ο Άρειος εντωμεταξύ μετέβη στην Νικομήδεια με σκοπό να δει τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο και να τον πείσει για την διδασκαλία του, ο αυτοκράτορας όμως δεν τον δέχθηκε. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος, έχοντας υπόψη το δίδαγμα που απεκόμισε από τον σχίσμα των «δονατιστών», δεν θέλησε να ασκήσει βία, αλλά προετοίμασε την λεγόμενη πρώτη Οικουμενική Σύνοδο στην Νίκαια της Βιθυνίας το 325 μ.χ., στην οποία μετείχαν 250 επίσκοποι και πολλοί ιερείς και διάκονοι. Από αυτήν την λεγόμενη πρώτη Οικουμενική Σύνοδο, απέκλεισε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος τους Δονατιστές, ενώ οι δεδηλωμένοι αρειανοί κληρικοί, αναγκάστηκαν πριν αρχίσει η Σύνοδος, να εγκαταλείψουν τον Άρειο για να μπορέσουν να συμμετάσχουν σ' αυτήν. Εξαίρεση αποτέλεσαν δύο μόνο επίσκοποι που είχαν υποστηρίξει τον Άρειο και στην Σύνοδο της Αλεξάνδρειας. Μάλιστα δεν επιτράπη στον Άρειο να απολογηθεί ενώπιον της Συνόδου². Πρέπει να τονισθεί ότι για την μετάβαση των κληρικών στην Νίκαια χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά τα δημόσια οχήματα της αυτοκρατορίας, στα οποία επέβαιναν μέχρι τότε αποκλειστικά οι κρατικοί υπάλληλοι της αυτοκρατορίας. Αυτό ήταν ένα από τα προνόμια που έδωσε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος στον Κλήρο. Τελικά, ο Άρειος καταδικάστηκε από την πρώτη Οικουμενική Σύνοδο και εξορίστηκε από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο στην Ιλλυρία μαζί με τους ομόφρονούς του. Πρέπει εδώ να τονισθεί ότι πάντοτε οι αποφάσεις των οικουμενικών συνόδων νομιμοποιούνταν από αυτοκρατορικές αποφάσεις για να μπορέσουν να εφαρμοστούν καθολικά. Αυτό αποτελεί επίσης αναμφισβήτητη ανάμιξη της κοσμικής εξουσίας στην Εκκλησία, με την διαφορά όμως ότι, αυτήν την ανάμιξη, την επιζητούσε πάντοτε η Εκκλησία, για τους δικούς της

² Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους-Λαρούς-Μπριτάνικα (1996).

λόγους. Πρέπει επίσης να τονισθεί ότι υποστηρικτές του Άρειου (κυρίως οι κληρικοί) που εξορίστηκαν μαζί του στην Ιλλυρία επηρέασαν πολύ τους Γότθους (με κέντρο το Βησιγοτθικό κράτος της Γαλλίας και Ισπανίας), καθώς επίσης και τους Οστρογότθους, τους Βανδάλους, τους Βουργούνδιους και τους Λομβαρδούς οι οποίοι μετά την επικράτηση των Φράγκων στα τέλη του 5^{ου} αιώνα αφομοιώθηκαν στην Δυτική Εκκλησία. Οι διανοούμενοι κληρικοί υποστηρικτές του Αρείου, καθώς ήταν βαθείς γνώστες της κλασσικής ελληνικής παιδείας και της αριστοτελικής λογικής, απέκτησαν πολλούς υποστηρικτές και έφθασαν στο σημείο να αποτελέσουν την βάση της μετέπειτα ρωμαιοκαθολικής θεολογίας. Η μεταφορά αυτή της κλασσικής ελληνικής παιδείας από την Αλεξάνδρεια στην Ιλλυρία είχε ως φυσικό επακόλουθο την απομάκρυνση της Δυτικής Εκκλησίας από την Ανατολική, η οποία «επικυρώθηκε» επίσημα με το σχίσμα των εκκλησιών που επήλθε λίγους αιώνες αργότερα. Απόρροια επίσης του Αρειανισμού ήταν η «Αναγέννηση» στην Ευρώπη. Ο σύγχρονος «ουμανισμός» θεωρείται γνήσιο παιδί της «Αναγέννησης» και άμεσο εγγόνι του «αρειανισμού»^{3,4}. Πράγματι, η γενική μόρφωση του ανθρώπου συνδυασμένη με την αριστοτελική λογική, με την απόλυτη εμπιστοσύνη στην επιστήμη και την τεχνολογία, με την αποδοχή μόνο αυτών που αποδεικνύονται μαθηματικά, που αποτελεί τον ορισμό του «ουμανισμού», ο οποίος συνοψίζει όλα αυτά στο δόγμα «Πάντων Μέτρο ο Άνθρωπος», αντικαθιστώντας τον Θεό, με τον Άνθρωπο, και αυτό αποτελεί αναμφισβήτητα τον βασικό άξονα του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού.

- (3) **Επέμβαση του αβάππιστου Μεγάλου Κωνσταντίνου στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο.** Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η περιγραφή της έναρξης της πρώτης Οικουμενικής Συνόδου στην Νίκαια το 325 μ.χ. από τους ιστορικούς της εποχής⁵ : «...Όταν οι πάντες είχαν πάρει

³ Ιουστίνου Πόποβιτς: «Άνθρωπος και Θεάνθρωπος. Εσωτερική αποστολή της Εκκλησίας μας».

⁴ Γεροντος Ιωσήφ Βατοπαιδινού: «Εκ του θανάτου εις την ζωήν», έκδ. Ιερά Βασιλική Πατριαρχική Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου Αγίου Όρους, 1994.

⁵ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Ζ, Ακαδημία Αθηνών.

θέση στη Σύνοδο, δόθηκε το σύνθημα και εμφανίσθηκε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ντυμένος με χρυσή και λαμπερή περιβολή, με ύφος ιερατικό, βάδισμα μεγαλοπρεπές, ώστε να υποβάλλει στους επισκόπους την ιδέα περί του μεγαλείου του αυτοκρατορικού αξιώματος». Οι ιστορικοί της εποχής απέδωσαν την εμφάνιση αυτή του αυτοκράτορα στην πρότερη εμπειρία που είχε ο ίδιος από τα ήθη των αυτοκρατόρων της Ρώμης και οι οποίοι έθεταν υπό τον έλεγχό τους το ακροατήριο τους πριν καν αρχίσει η συνεδρίαση! Η έναρξη της πρώτης Οικουμενικής Συνόδου κηρύχθηκε από τον ίδιο τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο, ο οποίος προηδρευε όλων των συνεδριάσεων. Μάλιστα στην εισήγησή-του ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος χρησιμοποίησε για πρώτη φορά την φράση «Αγία Τριάδα, ομοούσια και αδιαίρετη», και ειδικά τον όρο «ομοούσια», την οποία αντέταξε στα επιχειρήματα του Αρείου. Η ιστορική μελέτη διαπίστωσε, ότι η φράση αυτή δεν ήταν τελικά του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου αλλά προερχόταν από την Αλεξανδρινή θεολογία και μάλιστα από τον επίσκοπο Αλεξανδρείας Αλέξανδρο ο οποίος ενημέρωσε σχετικά τον αυτοκράτορα πριν την έναρξη της Συνόδου. Το μεγάλο θεσμικό άτοπο της πρώτης Οικουμενικής Συνόδου ήταν ότι επέτρεψε αδιαμαρτύρητα η Εκκλησία όχι μόνο να προεδρεύει ένας αβάππιστος στην Εκκλησιαστική της Σύνοδο που συνήλθε για ένα αμιγές δογματικό θέμα, αλλά και να προτείνει ο αβάππιστος αυτοκράτορας την δογματική λύση, πριν καν αρχίσει ο διάλογος μεταξύ των μελών της Ιεράς Συνόδου. Έτσι, επί Κωνσταντίνου του Μεγάλου θεμελιώθηκε η αρχή της ανάμιξης της κοσμικής εξουσίας στα εκκλησιαστικά θέματα.

- (4) ***Ανάκληση των αποφάσεων της Α' Οικουμενικής Συνόδου του 325μ.χ. της Νίκαιας κατά του Αρείου τόσο από την νέα Β' Σύνοδο της Νίκαιας το 327 μ.χ. όσο και από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο.*** Ένα χρόνο μετά την πρώτη Οικουμενική Σύνοδο, δηλαδή το 326 μ.χ., ο αβάππιστος τότε αυτοκράτορας Κωνσταντίνος προέβη σε εκκαθαρίσεις μνηστήρων του αυτοκρατορικού θρόνου (από τον

θάνατο γλίτωσε μόνο ο Ιουλιανός, ο πεντάχρονος ανιψιός του ο οποίος και εξορίστηκε από τον Κωνσταντίνο, αλλά αργότερα θα γίνει αυτοκράτορας και θα προσπαθήσει να επαναφέρει την ειδωλολατρία, κινούμενος μάλλον από αντίδραση για τον αφανισμό των γονιών του και των άλλων συγγενών). Ύστερα από τις εγκληματικές αυτές πράξεις ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος βρέθηκε ηθικά δέσμιος της Εκκλησίας και οι οπαδοί του Αρείου προσπάθησαν να επωφεληθούν από την κατάσταση και αξίωσαν την Εκκλησιαστική και την αυτοκρατορική ανάκληση των αποφάσεων της Νίκαιας, καθώς επίσης και την αποκατάστασή τους στις θέσεις που κατείχαν πριν το 325 μ.χ. Έτσι, με πρωτοβουλία πάλι του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου, συνεκλήθη το 327 μ.χ. δεύτερη Σύνοδος στην Νίκαια και έδωσε άφεση αμαρτιών στον Άρειο και αποκατέστησε τους «αρειανούς» επισκόπους στις Έδρες τους. Στη συνέχεια, το 330 μ.χ., έτος όπου έγιναν τα εγκαίνια της Κωνσταντινούπολης και ορισμός αυτής ως νέας πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ανακάλεσε τον Άρειο από την εξορία, ενώ ο φίλος του Αρείου, επίσκοπος Νικομήδειας Ευσέβιος (τον οποίο ο αυτοκράτορας σεβόταν ιδιαίτερα), παρότρυνε τον αυτοκράτορα να αποκαταστήσει τον Άρειο επίσημα. Πράγματι, το 336 μ.χ. ορίστηκε να αποκατασταθεί επίσημα ο Άρειος με κατάλληλη τελετή που θα γινόταν στην Κωνσταντινούπολη. Την παραμονή όμως της αποκατάστασής του, ο Άρειος πέθανε, αλλά οι οπαδοί αυτού συνέχισαν τους αγώνες του. Από τον φιλοαρειανό επίσκοπο Νικομήδειας Ευσέβιο έμελλε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος να βαπτισθεί λίγο πριν το τέλος της ζωής του και να πεθάνει αναμάρτητος σύμφωνα με το δόγμα της Ανατολικής Ορθόδοξου Εκκλησίας του Χριστού και να τιμάται από την Εκκλησία μας ως μεγάλος Άγιος και Ισαπόστολος στις 21 Μαΐου. Ο Μέγας Κωνσταντίνος καθιέρωσε την Κυριακή ως αργία, επιβάλλοντας την επίδειξη σεβασμού των υπηκόων της αυτοκρατορίας προς την ανάσταση του Χριστού, την σπουδαιότερη χριστιανική εορτή της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού, θεσμός που επιβιώνει μέχρι σήμερα.

- (5) **Επέμβαση του Θεοδοσίου του Α' (379-395 μ.χ.) στην καθαίρεση του επισκόπου Κωνσταντινούπολης.** Το 380 μ.χ. ο αυτοκράτορας Θεοδοσίος ο Α', καθαίρεσε και εξόρισε τον αρειανό επίσκοπο Κωνσταντινούπολης Δημόφιλο και διόρισε στην θέση του τον Γρηγόριο τον Ναζιανζινό, χωρίς την τήρηση των κανόνων της Εκκλησίας. Η ενθρόνιση του Γρηγορίου, όπως ήταν αναμενόμενο, αμφισβητήθηκε έντονα από τις Εκκλησίες της Αιγύπτου και της Μακεδονίας και υποχρέωσαν τον Γρηγόριο να παραιτηθεί και να επιστρέψει στην Καππαδοκία.
- (6) **Επέμβαση του Θεοδοσίου του Α' σε δογματικά και διοικητικά θέματα της Εκκλησίας.** Το 380 μ.χ., ο αυτοκράτορας Θεοδοσίος ο Α', δημοσίευσε νόμο που θεωρούσε χριστιανούς μόνο τους οπαδούς της Α' Οικουμενικής Συνόδου, ενώ έθετε στην παρανομία τους υποστηρικτές του Άρειου. Το 381 μ.χ., συγκάλεσε στην Κωνσταντινούπολη την λεγόμενη Β' Οικουμενική Σύνοδο, από την οποία όμως απουσίαζε η πλειονότητα της Δυτικής Εκκλησίας. Με την Σύνοδο αυτή απέκτησε το σύμβολο της πίστεως την οριστική του μορφή, περιορίστηκε η δικαιοδοσία των πατριαρχείων της Αντιόχειας και της Αλεξάνδρειας, ενώ το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης αποκτά τα ίδια πρεσβεία τιμής με το πατριαρχείο Ρώμης και γίνεται δεύτερο κατά την τάξη αρχαιότητας (3^{ος} κανόνας της Συνόδου). Από τότε ο πατριάρχης Κωνσταντινούπολης τιτλοφορείται ως «πατριάρχης Νέας Ρώμης». Σημειώνεται ότι, αργότερα, η Δ' Οικουμενική Σύνοδος το 451 μ.χ. με τον 28^ο κανόνα της, ενίσχυσε ακόμη περισσότερο το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης σε σχέση με αυτό της Ρώμης και αυτό αποτέλεσε μία από τις αιτίες του σχίσματος των Εκκλησιών. Το 382 και 383 μ.χ. ο Θεοδοσίος ο Α' συγκάλεσε δύο νέες τοπικές Συνόδους αντίστοιχα για την καταδίκη των «Μανιχαίων», των «Πνευματομάχων» και των «Αρειανών» και εξέδωσε σειρά νόμων που καθόριζαν συγκεκριμένες ποινές στους αιρετικούς, ενώ με άλλο νόμο απαίτησε την απόδοση όλων των ναών αποκλειστικά στους

οπαδούς της Α' Οικουμενικής Συνόδου. Ο Θεοδοσίος ο Α', έφθασε στο σημείο να επιβάλλει την πρωτάκουστη εκλογή του αυτοκρατορικού ακόλουθου Νεκταρίου σε Επίσκοπο, παρά το γεγονός ότι ο Νεκτάριος ήταν αβάππιστος. Από το 384 έως το 388 μ.χ. με εντολή του Θεοδοσίου του Α' καταστράφηκαν αμέτρητοι ειδωλολατρικοί ναοί από την συνεργασία των στρατιωτικών δυνάμεων και της Εκκλησιαστικής εξουσίας. Τότε ήταν που χάθηκε το μεγαλύτερο μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της αρχαίας ελληνιστικής περιόδου.

- (7) **Επέμβαση της Εκκλησίας με αφορισμό κατά του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Α'.** Το 390 μ.χ. ο επίσκοπος Μεδιολάνων Αμβρόσιος αφορίσε τον αυτοκράτορα Θεοδοσίον τον Α' και τον στέρησε από την θεία κοινωνία εφ' όρου ζωής, διότι έδωσε εντολή στον στρατό να περικυκλώσει τον ιππόδρομο στην Θεσσαλονίκη και να σφάζει τους θεατές, πράγμα το οποίο και έγινε. Τότε σφαγιάσθηκαν 7000 πολίτες και η σφαγή αυτή έμεινε γνωστή ως η «σφαγή της Θεσσαλονίκης». Το επιτίμιο λύθηκε λίγο πριν τον θάνατο του Θεοδοσίου του Α' από τον επίσκοπο Αμβρόσιο. Το 391 μ.χ. ο αυτοκράτορας Θεοδοσίος ο Α' δημοσίευσε νόμο που απαγόρευε όχι μόνο τις θυσίες στους ειδωλολατρικούς ναούς, αλλά ακόμα και την είσοδο των ανθρώπων σ' αυτούς.
- (8) **Επεμβάσεις των αυτοκρατόρων Αρκαδίου & Ευδοξίας (395-408 μ.χ.) για την καθαίρεση του πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Ιωάννη του Χρυσόστομου.** Το 403 μ.χ. επήλθε ρήξη μεταξύ των αυτοκρατόρων Αρκαδίου & Ευδοξίας, με τον πατριάρχη Ιωάννη τον Χρυσόστομο. Οι αυτοκράτορες καθαίρεσαν τον Ιωάννη από πατριάρχη και στη συνέχεια πίεσαν με κάθε τρόπο την Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης να προχωρήσει στην εκθρόνισή του. Όμως ο λαός αντέδρασε, λαμβάνοντας θέση υπέρ του Ιωάννη και αναγκάστηκε ο αυτοκράτορας να υποχωρήσει, ενώ ο Ιωάννης ξανάγινε πατριάρχης. Αργότερα, το 404 μ.χ., η αυτοκράτειρα Ευδοξία

ύψωσε το άγαλμά της στην Κωνσταντινούπολη και ο πατριάρχης Ιωάννης εναντιώθηκε έντονα στον εγωισμό και την υπεροψία της. Τότε, ο αυτοκράτορας Αρκάδιος καθαίρεσε τον Ιωάννη από πατριάρχη και συγκάλεσε νέα Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη και πέτυχε την καταδίκη του Ιωάννη με ψεύτικες κατηγορίες. Ο Ιωάννης τότε στέλνεται εξορία, ενώ ο αυτοκράτορας Αρκάδιος έκδωσε αυστηρά διατάγματα για να αποτρέψει λαϊκές εκδηλώσεις υπέρ του Ιωάννη. Μάλιστα έφθασε στο σημείο να γίνουν διωγμοί εναντίων των υποστηρικτών του Ιωάννη του Χρυσοστόμου, οι οποίοι διήρκεσαν μέχρι την κοίμηση του Ιωάννη το 407 μ.χ.

- (9) ***Επέμβαση του Θεοδοσίου του Β' (408-450 μ.χ.) σε δογματικά και διοικητικά θέματα της Εκκλησίας.*** Το 427 μ.χ., ύστερα από πιέσεις του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Β', εκλέγεται πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ο Νεστόριος. Όμως στη συνέχεια, ο Νεστόριος αμφισβήτησε τον χαρακτηρισμό της Παναγίας ως «Θεοτόκου» και αντιπρότεινε τον όρο «Χριστοτόκου». Υπέρ του Νεστορίου τάχθηκε η Εκκλησία της Αντιόχειας καθώς και ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος ο Β' με την αυτοκράτειρα Ευδοκία. Η Εκκλησία της Αλεξάνδρειας, ο Πάπας και άλλοι αντιτάχθηκαν στον Νεστόριο. Τότε ο Θεοδόσιος ο Β', συγκάλεσε το 431 μ.χ. την Γ' Οικουμενική Σύνοδο στη Έφεσο. Η Γ' Οικουμενική Σύνοδος άρχισε νωρίτερα, με μεθόδευση από τον Θεοδόσιο τον Β' πριν φθάσουν οι απεσταλμένοι του Πάπα, διότι τότε θα υπήρχε σίγουρη καταδίκη του Νεστορίου. Όμως από τη Σύνοδο αυτή έλειπε και ο Νεστόριος με τους επισκόπους της Αντιόχειας. Αποτέλεσμα ήταν να καταδικαστεί σχεδόν οριακά ο Νεστόριος, να καθαιρεθεί και να αφορισθεί ερήμην. Όταν έφθασε ο Νεστόριος με τους επισκόπους της Αντιόχειας, έκανε αντι-Σύνοδο με την οποία αφόρισε την προηγούμενη Σύνοδο, αλλά ήταν ήδη αργά διότι είχε διαδοθεί η απόφαση της πρώτης Συνόδου και η καταδίκη του Νεστορίου. Ύστερα από αυτήν την εξέλιξη, το αυτοκρατορικό ζεύγος μεταστράφηκε και αντικατέστησε τον Νεστόριο με τον Μαξιμιανό (431-434 μ.χ.). Αυτή ήταν μία από τις ελάχιστες περιπτώσεις που δεν

κατάφερε ο αυτοκράτορας να περάσει την δική του άποψη σε Εκκλησιαστική Σύνοδο, παρά της πιέσεις και τις μεθοδεύσεις που έκανε. Αυτό δείχνει ότι αργά αλλά σταθερά, γίνεται ολοένα περισσότερο αντιληπτό στους επισκόπους της Εκκλησίας ό,τι δεν θα πρέπει να αφήνουν τον αυτοκράτορα να περνάει την γνώμη του στα εσωτερικά Της. Σ' αυτό σημαντικό ρόλο έπαιξε ο πατριάρχης Αλεξάνδρειας Αθανάσιος (373 μ.χ.), ο οποίος ήταν ο πρώτος υπέρμαχος της πλήρους ανεξαρτητοποίησης της Εκκλησίας από το Κράτος⁶. Όμως στην εποχή του Ιουστινιανού που ακολούθησε αργότερα, υπήρξαν πολλές περιπτώσεις που η Εκκλησία δεν στάθηκε ικανή να αγνοήσει τον αυτοκράτορα.

- (10) **Άλλες επεμβάσεις του Θεοδοσίου του Β' (408-450 μ.χ.) σε δογματικά και διοικητικά θέματα της Εκκλησίας και αναίρεση αποφάσεων της τοπικής Συνόδου του 448μ.χ..** Φανατικά αντίθετος του Νεστορίου ήταν ο Ευτυχής, ο οποίος από τον φανατισμό του προσέγγισε επικίνδυνα τους Μονοφυσίτες. Επειδή οι ιδέες του Ευτυχή είχαν διαδοθεί ευρέως, ο Πάπας Λέων ο Α' (440-461μ.χ.), που ήταν ιδιαίτερα μορφωμένος, έσπευσε να κρίνει μόνος του την υπόθεση και συνέγραψε μία ογκώδη επιστολή, γνωστή ως «τόμος Λέοντος», με την οποία καταδίκασε τον Ευτυχή, και ταυτόχρονα διακήρυξε ότι είναι άχρηστη η σύγκληση κάποιας Συνόδου, αφού το θέμα είχε αντιμετωπισθεί πλήρως από τον ίδιο. Ο Πάπας Λέων ο Α' έθεσε τις πρώτες βάσεις για την θεολογική αυθεντία του Πάπα, πάνω στην οποία στηρίχθηκε η Δυτική Εκκλησία για να θεσπίσει αργότερα το λεγόμενο «αλάθητο» του Πάπα. Τότε, το 448 μ.χ. συγκλήθηκε τοπική Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη, η οποία καταδίκασε τον Ευτυχή ως αιρετικό. Ο αυτοκράτορας Θεοδοσίος ο Β', ο οποίος έβλεπε ανταγωνιστικά την δυτική αυτοκρατορία καθώς επίσης και τον Πάπα της Ρώμης, αποφάσισε να στηρίξει τον Ευτυχή και συγκάλεσε το 449 μ.χ. νέα Οικουμενική Σύνοδο στην Έφεσο, αφού προηγουμένως την προετοίμασε κατάλληλα με τους

⁶ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Ζ (σελ.264), Ακαδημία Αθηνών.

επισκόπους Ιεροσολύμων και με τους Σύρους θεολόγους. Στην Σύνοδο αυτή, που ιστορικά ονομάστηκε «ληστρική» από τους Λατίνους εξαιτίας των μεθοδεύσεων του Θεοδοσίου του Β' και όχι μόνο, δικαιώθηκε ο Ευτυχής, αναιρέθηκαν οι αποφάσεις της τοπικής Συνόδου της Κωνσταντινούπολης του 448 μ.χ. και γνώρισαν ταπεινωτική ήττα οι Ιταλοί απεσταλμένοι του Πάπα. Η Σύνοδος αυτή τελικά, δεν χαρακτηρίστηκε ως «Οικουμενική» διότι ακυρώθηκε πλήρως από την Δ' Οικουμενική το 451 μ.χ. στην Χαλκηδόνα, ενώ ο Πάπας Λέων ο Α' ανακηρύχθηκε ως Άγιος και τιμάται από την Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία στις 18 Φεβρουαρίου⁷ ενώ από την Δυτική Εκκλησία στις 11 Απριλίου.

- (11) **Η Δ' Οικουμενική Σύνοδος το 451 μ.χ. στην Χαλκηδόνα αναίρεσε την Σύνοδο του 449 μ.χ. στην Έφεσο.** Το 451 μ.χ., στον αυτοκρατορικό θρόνο ήταν ο αυτοκράτορας Μαρκιανός με την Πουλχερία. Η Δ' Οικουμενική Σύνοδος συγκλήθηκε για να αντιμετωπίσει την αίρεση των «μονοφυσιτών» την οποία και καταδίκασε⁸, ενώ αναίρεσε επίσης και τις αποφάσεις της προηγούμενης Οικουμενικής Συνόδου του 449 μ.χ. στην Έφεσο. Με τον 28^ο κανόνα της ενίσχυσε ακόμη περισσότερο το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης σε σχέση με αυτό της Ρώμης και αυτό αποτέλεσε μία από τις αιτίες του σχίσματος των Εκκλησιών. Επίσης, από την Δ' Οικουμενική Σύνοδο ρυθμίστηκαν για πρώτη φορά θέματα των μοναχών, όπως αυτά που θεσπίστηκαν για τον αποκλεισμό των μοναχών από τα κοσμικά θέματα, για την απαγόρευση της λειτουργίας μικτών (ανδρικών & γυναικείων μαζί) μοναστηριών και για την επιβολή, για πρώτη φορά θεσμικά, του «άβατου». Πρέπει να τονισθεί ότι ο μοναχισμός εμφανίστηκε στο τέλος του 3^{ου} αιώνα στην Αίγυπτο, γύρω από την κοιλάδα του Νείλου, στην αρχή, και στην έρημο αργότερα. Οι πρώτοι μοναχοί ζούσαν χωριστά σε πρόχειρες

⁷ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους-Λαρούς-Μπριτάνικα, τομ.38, (1996).

⁸ Αναφορικά με την αίρεση των «μονοφυσιτών» έχει παρατηρηθεί ότι είναι ζωντανή μέχρι σήμερα και ζωντανό παράδειγμα αποτελούν οι λεγόμενοι «κόπτες χριστιανοί» της Συρίας, Ιορδανίας κ.τ.λ.

καλύβες ή σε κελιά που ήταν κατασκευασμένα σε αρκετή απόσταση μεταξύ τους. Μόνο το Σαββατοκύριακο μετείχαν σε κοινή λατρεία. Αργότερα, γύρω στο 320 μ.χ., αναπτύχθηκε το κοινοβιακό σύστημα από τον άγιο Παχώμιο, με κοινή διαβίωση και λατρεία και τότε τέθηκε το τρίπτυχο της υποχρέωσης του μοναχού, που μετά την κουρά του είναι «υπακουή-παρθενία-ακτημοσύνη», μείζον δε τούτου η «υπακοή»⁹. Με την αύξηση των μοναχών και σε άλλα μέρη, υπήρξαν περιπτώσεις όπου οι μοναχοί συμβίωναν μαζί άνδρες και γυναίκες. Έτσι, περί το 398 μ.χ. από τον πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Ιωάννη τον Χρυσόστομο, απαγορεύτηκε η συμβίωση των μοναχών σε μικτά μοναστήρια καθώς επίσης και η πολυτέλεια των μοναχών αφού άλλωστε ήταν αντίθετη στο τρίπτυχο του αγίου Παχωμίου. Αργότερα στην Δ' Οικουμενική Σύνοδο του 451 μ.χ. επικυρώθηκαν οι απόψεις του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου.

- (12) **Η σχέση Πολιτείας και η Εκκλησίας στην εποχή του Ιουστινιανού (527-565 μ.χ.).** Στην εποχή του Ιουστινιανού (527-565 μ.χ.), υπάρχουν πάμπολλες καταγεγραμμένες επεμβάσεις του αυτοκράτορα στην Εκκλησία, που είναι τόσες πολλές που ίσως δεν έχει νόημα να αναφερθούν αναλυτικά. Γενικό συμπέρασμα της εποχής αυτής ήταν ό,τι ο Ιουστινιανός όποτε ήθελε επενέβαινε στα εσωτερικά της Εκκλησίας, χωρίς η Εκκλησία να είναι σε θέση να τον περιορίσει. Εδώ θα εστιάσουμε απλά το ενδιαφέρον μας σε μερικές πράξεις του αυτοκράτορα. Με πολιτικές ενέργειες αγνόησε επιδεικτικά την Δυτική Εκκλησία θέτοντας τα θεμέλια για την έλευση του σχίσματος των δύο Εκκλησιών. Από την εποχή αυτή αρχίζει να παρατηρείται ο διαφορετικός δρόμος της δυτικής από την «Μία, Αγία, Ανατολική και Αποστολική Εκκλησία του Χριστού». Ελάχιστοι δυτικοί θεολόγοι γνώριζαν την ελληνική γλώσσα και ακόμη λιγότεροι ανατολικοί θεολόγοι γνώριζαν την λατινική γλώσσα. Ταυτόχρονα, οι

⁹ Χαρακτηριστική είναι η ρήση του αμόρφωτου Γέροντα του Ιωάννου του Δαμασκηνού που δίδασκε στον πολύ μορφωμένο αλλά υπάκουο υποτακτικό του Ιωάννη «υπακοή ζωή, παρακοή θάνατος». Αυτή η σχέση του Γέροντα με τον Υποτακτικό είναι που διατήρησε την ορθοδοξία, την πίστη και την ιερά παράδοση αναλλοίωτη μέχρι στις μέρες μας

ανατολικοί θεολόγοι χρησιμοποιούσαν κατάλληλους όρους για να αποδώσουν τις λεπτές διαφορές μεταξύ των αιρέσεων, όροι οι οποίοι όταν έγινε προσπάθεια να αποδοθούν στα λατινικά δημιουργούσαν νέες επιπλοκές και παρανοήσεις. Ο Ιουστινιανός προήδρευσε σε αλληπάλληλες Εκκλησιαστικές Συνόδους, ειδικά από το 532 μέχρι το 534 μ.χ. στην Κωνσταντινούπολη. Το 533 μ.χ., συγκαλεί στην Κωνσταντινούπολη την Ε' Οικουμενική Σύνοδο, η οποία επεκύρωσε επίσημα τις απόψεις του. Δηλαδή ο Ιουστινιανός, είχε την δυνατότητα να περνά στην Εκκλησιαστική Σύνοδο την γνώμη του επί δογματικών θεμάτων, καθώς επίσης και επί άλλων εσωτερικών θεμάτων της Εκκλησίας, υπερνικώντας κάθε αντίσταση. Προσπάθησε να συμβιβάσει τους Μονοφυσίτες με τους Ορθοδόξους, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Το 535 μ.χ. ο Ιουστινιανός διορίζει πατριάρχη Κωνσταντινούπολης τον μονοφυσίτη Άνθιμο παρά την καταδικαστική απόφαση της Δ' Οικουμενικής Συνόδου του 451 στην Χαλκηδόνα, ενώ το 536 μ.χ. τον καθαιρεί ο ίδιος και διορίζει στην θέση του αντιμονοφυσίτη. Επίσης ο Ιουστινιανός καθαίρεσε τον μονοφυσίτη επίσκοπο Αντιόχειας Σεβήρο. Το 562 μ.χ. ο Ιουστινιανός καθαιρεί τον αντιμονοφυσίτη πατριάρχη Ευτύχιο και διορίζει άλλον μονοφυσίτη στην θέση του πατριάρχη. Τέλος, το 565 μ.χ. καθαιρεί τον μονοφυσίτη πατριάρχη και διορίζει τον αντιμονοφυσίτη Ιωάννη τον Σχολαστικό. Επίσης, δεν πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός, ήταν ο υπεύθυνος για την σφαγή των 30.000 ανθρώπων κατά τη στάση του ΝΙΚΑ το 532 μ.χ., ενώ αργότερα εξαπέλυσε διωγμό εναντίων των ειδωλολατρικών ναών και ιστορικών μνημείων που είχαν διασωθεί από την λαίλαπα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Α'. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως ό,τι διεσώθη από την λαίλαπα του Θεοδοσίου του Α', καταστράφηκε ολοσχερώς από τον Ιουστινιανό ο οποίος έβαλε την ταφόπετρα στην πολιτιστική κληρονομιά της αρχαίας ελληνιστικής περιόδου. Τέλος, στον αντίποδα, το χτίσιμο του ναού της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη αποτελεί σήμερα το πλέον χαρακτηριστικό μνημείο της εποχής εκείνης.

- (13) **Η σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην εποχή του Ηράκλειου (610-642 μ.χ.).** Στην εποχή του Ηράκλειου υπήρχε πατριάρχης Κωνσταντινούπολης ο Σέργιος. Ο πατριάρχης Σέργιος ήταν άνθρωπος με ενωτικό κοσμικό φρόνημα μεταξύ των αιρετικών ομάδων, με έντονη προσωπικότητα, ο οποίος στήριξε τον Ηράκλειο στο έργο του. Μάλιστα, ο πατριάρχης Σέργιος έδωσε υπό μορφή δανείου όλους τους ανεκτίμητους θησαυρούς της Εκκλησίας, τον χρυσό και ασήμι και ιερά σκεύη στον Ηράκλειο για να κοπούν νομίσματα και έτσι το Βυζάντιο επέζησε (αυτή η πράξη του Σέργιου ήταν πρωτάκουστη για την εποχή εκείνη). Βέβαια, αργότερα ο Ηράκλειος υποχρεώθηκε να επιστρέψει πίσω στην Εκκλησία τα χρήματα εις το ακέραιο. Το 629 μ.Χ., οι Άβαροι πολιορκούσαν την Κωνσταντινούπολη και ο Πατριάρχης Σέργιος, μαζί με τον Στρατό ασφαλείας, επικεφαλής του κλήρου και του θρησκευόμενου λαού, έπαιξε στην ουσία τον ρόλο του αντι-βασιλέα ενώ ο Ηράκλειος βρισκόταν στα βάθη της Περσίας. Στην εποχή του Ηρακλείου οι σχέσεις της Πολιτείας και της Εκκλησίας συσφίχτηκαν τόσο όσο σε καμιά ίσως άλλη περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Όμως ο πατριάρχης Σέργιος υπήρξε ο εισηγητής των δύο αιρέσεων, του Μονοθελητισμού (ο Χριστός είχε δύο μεν φύσεις αλλά μία θέληση) και του Μονοενεργητισμού (ο Χριστός είχε δύο μεν φύσεις αλλά μία θέληση και μία ενέργεια) με σκοπό την ένωση των Ορθοδόξων Χριστιανών με τους Μονοφυσίτες. Επί αυτοκρατορίας του Ηρακλείου και επί πατριαρχίας του Σεργίου συγκλήθηκε τοπική Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη, η οποία διατύπωσε τα καινοφανή δόγματα περί μιας θελήσεως και μιας ενέργειας του Χριστού, όπως σχεδόν τα πρέσβευαν οι μονοφυσίτες. Στην μετέπειτα ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο (το 680 μ.χ.) που επακολούθησε, ανατράπηκαν πλήρως όλα τα υπόψη καινοφανή δόγματα, καταδικάσθηκε οριστικά ως αιρετικός ο πατριάρχης Σέργιος και κοντά σ'αυτόν οι υποστηρικτές του, πατριάρχης Αλεξανδρείας Κύρος και Αντιόχειας Αθανάσιος, καθώς επίσης και ο σύγχρονός του Πάπας της Ρώμης Ονώριος. Η ΣΤ

Οικουμενική Σύνοδος αντιμετώπισε τις αιρετικές αυτές διδασκαλίες με το απλό επιχείρημα ό,τι αφού στο πρόσωπο του Χριστού ενώθηκαν «ασυγχύστως», «ατρέπτως», «αχωρίστως» και «αδιαιρέτως» τόσο η Θεία όσο και η Ανθρώπινη φύση (σύμφωνα με τον όρο της Δ' Οικουμενικής Συνόδου το 451 μ.χ.), ευνόητο είναι ότι στον Χριστό υπήρχαν δύο φυσικές θελήσεις και δύο φυσικές ενέργειες, καθότι τόσο η «θέληση» όσο και η «ενέργεια» είναι ιδιότητες των «φύσεων» και όχι του προσώπου του Χριστού. Τέλος, στην εποχή του αυτοκράτορα Ηρακλείου, δόθηκαν στην Εκκλησία πολλά προνόμια, νέα μοναστήρια ανοίχθηκαν και η θεολογία άρχισε να καλλιεργείται συστηματικά στην Κωνσταντινούπολη, διαμορφώνοντας πλέον έναν άλλο πόλο σε σχέση με την θεολογία της Αλεξανδρινής σχολής. Ο πόλος αυτός όμως ουδέποτε έφτασε στο ύψος της Αλεξανδρινής Θεολογίας. Η νηνεμία αυτή στα εκκλησιαστικά δρώμενα γρήγορα θα διαταραχθεί και θα χαθεί ολοσχερώς, από την περίοδο της εικονομαχίας που θα ακολουθήσει.

- (14) **Η σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην εποχή του Κωνσταντίνου του Δ' (668-685 μ.χ.).** Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Δ' συγκάλεσε την ΣΤ (έκτη) Οικουμενική Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη. Η Σύνοδος αυτή διήρκεσε δέκα μήνες, από την 7^η Νοεμβρίου του 680 μέχρι την 16^η Σεπτεμβρίου του 681. Μετείχαν εκπρόσωποι από όλα τα πατριαρχεία της Ανατολής, αρκετοί απεσταλμένοι του Πάπα, καθώς επίσης και ομάδα ανώτερων κρατικών λειτουργών και τιτλούχων της αυτοκρατορικής αυλής. Η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επεκύρωσε τα δόγματα που έθεσε η Α' Οικουμενική Σύνοδος στην Νίκαια το 325 μ.χ. και ταυτόχρονα ανέτρεψε τα δόγματα που τέθηκαν στην Β' Σύνοδο της Νίκαιας το 327 μ.χ., η οποία είχε δικαιώσει τον Άρειο. Επίσης, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επεκύρωσε τα δόγματα που τέθηκαν από την Β' Οικουμενική Σύνοδο το 381 μ.χ., κατά την οποία όμως απουσίαζε ολόκληρη σχεδόν η Δυτική Εκκλησία (παρευρέθηκαν δύο μόνο παρατηρητές της Δυτικής Εκκλησίας) και που παρά το γεγονός αυτό ονομάστηκε «Οικουμενική». Θυμίζουμε

ότι με την Β' Οικουμενική Σύνοδο, το σύμβολο της πίστεως απέκτησε την οριστική του μορφή, περιορίστηκε η δικαιοδοσία των πατριαρχείων της Αντιόχειας και της Αλεξάνδρειας, ενώ το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης απέκτησε τα ίδια πρεσβεία τιμής με το πατριαρχείο Ρώμης και έγινε δεύτερο κατά την τάξη (3^{ος} κανόνας της Συνόδου). Επίσης, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επεκύρωσε τα δόγματα που θεσπίστηκαν από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο το 431 μ.Χ. στην Έφεσο, νομιμοποιώντας εμμέσως τις σφοδρές μεθοδεύσεις που έγιναν πριν από την έναρξή της υπόψη Συνόδου από τον Θεοδόσιο τον Β', που πήρε αποφάσεις χωρίς αφενός την συμμετοχή του πατριαρχείου της Αντιόχειας και αφετέρου της Δυτικής Εκκλησίας και που παρόλα αυτά ονομάστηκε και αυτή «Οικουμενική». Ταυτόχρονα, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος καταδίκασε και ανέτρεψε την αντισύνοδο των επισκόπων της Αντιόχειας, που έγινε λίγες μέρες μετά την λεγόμενη Γ' Οικουμενική Σύνοδο και είχε δικαιώσει τον Νεστόριο. Επίσης, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επεκύρωσε τα δόγματα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου το 451 μ.Χ. στην Χαλκηδόνα για την καταδίκη του μονοφυσιτισμού και ανέτρεψε τόσο τις αποφάσεις της «ανεπίσημης Οικουμενικής» Συνόδου το 449 μ.Χ. στην Έφεσο, της λεγόμενης «ληστρικής» από τους Λατίνους, επί Θεοδοσίου του Β' και η οποία είχε δικαιώσει τον Ευτυχή. Η Σύνοδος του 449 μ.χ. είχε αναιρέσει τις αποφάσεις της προηγούμενης τοπικής Συνόδου της Κωνσταντινούπολης του 448 μ.Χ. Επίσης, η ΣΤ Οικουμενική Σύνοδος ανέτρεψε τα μονοφυσιτικά δόγματα που θεσπίστηκαν από τοπικές Συνόδους στην Κωνσταντινούπολη την εποχή του Ηρακλείου και καταδίκασε ως αιρετικό τον πατριάρχη Σέργιο. Τέλος, η ΣΤ Οικουμενική Σύνοδος επικύρωσε τα δόγματα της Ε' Οικουμενικής Συνόδου που συγκλήθηκε επί Ιουστινιανού το 533.μ.χ.

Δηλαδή, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος αποτελεί ορόσημο στην βυζαντινή ιστορία καθώς επανέκρινε όλες τις αιρέσεις που είχαν εμφανιστεί μέχρι τότε και έβαλε τέρμα στις πάμπολλες αντικρουόμενες δογματικές θέσεις που είχαν θεσπιστεί

επανειλημμένως από διάφορες τοπικές και οικουμενικές Συνόδους, αναλόγως των θέσεων του εκάστοτε αυτοκράτορα και του βαθμού της επέμβασής του στην Εκκλησία. Ο κύκλος των χριστολογικών ερίδων φάνηκε να ανήκει οριστικά πια στο παρελθόν και ταυτόχρονα η Πολιτεία και η Εκκλησία δημιούργησαν έναν άρρηκτο δεσμό αρμονικών σχέσεων. Πάντοτε βέβαια υπάρχει το θεολογούμενο ερώτημα, το οποίο ασφαλώς ξεφεύγει από τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, σχετικά με την ισχύ των αφορισμών, με την κανονικότητα των χειροτονιών των κληρικών, της εγκυρότητας του βαπτίσματος σε χιλιάδες πιστούς που έγιναν από τους διάφορους αιρετικούς που στην συνέχεια δικαιώθηκαν από διάφορες Συνόδους και από μη-αιρετικούς, που κατά την επανάκριση αυτών από την ΣΤ Οικουμενική Σύνοδο κρίθηκαν τελικά ως αιρετικοί, της εγκυρότητας των μυστηρίων από τους διάφορους «Αρειανούς», τους «Μονοφυσίτες», τους «Νεστοριανούς» και άλλους αιρετικούς που κατά μεγάλα διαστήματα ήταν ενεργοί παρά τις σχετικές καταδικαστικές αλλά και αντικρουόμενες αποφάσεις των διαφόρων οικουμενικών και τοπικών συνόδων.

(15) **Η σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην εποχή του Ιουστινιανού του Β' (688-695 και 705-711μ.χ.).** Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός ο Β' συγκάλεσε την λεγόμενη «Πενθέκτη» Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη το 691-692 μ.χ. η οποία ονομάσθηκε έτσι γιατί συμπλήρωσε την Ε' και ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο. Η Πενθέκτη αποτελούνταν αποκλειστικά από επισκόπους, αποτελούνταν από 211 μέλη μεταξύ των οποίων ήταν και αρκετοί Αρμένιοι οι οποίοι ήταν μονοφυσίτες. Η Σύνοδος αυτή ρύθμισε τα κάτωθι:

- την κοινωνική θέση των Κληρικών,
- την εξωτερική εμφάνιση των Κληρικών και Μοναχών,
- καθιέρωσε την αγαμία στους επισκόπους,
- ρύθμισε τις νηστείες,
- ανανέωσε τον 28^ο κανόνα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου,

- καταδίκασε τις κακοδοξίες της Δυτικής Εκκλησίας οι οποίες άρχισαν σιγά-σιγά να εμφανίζονται όπως η νηστεία του Σαββάτου, η χρήση των αζύμων στην θεία κοινωνία, η υποχρεωτική αγαμία των κληρικών και άλλα,
- καταδίκασε και αφόρισε την συμμετοχή στα ειδωλολατρικά έθιμα και στις ειδωλολατρικές τελετές με συγκεκριμένες ποινές για τους εκτρεπόμενους κληρικούς και λαϊκούς.

(16) **Η σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην εποχή του Κωνσταντίνου του Ε' του Ίσαυρου(741-775 μ.χ.).** Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Ε' ήταν γιος του Λέοντα του Γ' του Ίσαυρου. Οι Ίσαυροι αν και ήταν μεγάλοι μεταρρυθμιστές και ικανοί άνθρωποι, εντούτοις βαρύνονται με ένα πολύ μεγάλο πολιτικό λάθος σχετικά με την περίοδο της εικονομαχίας. Πιο συγκεκριμένα, ενώ μέχρι την εποχή εκείνη όλοι οι αυτοκράτορες προσπαθούσαν να συγκεράσουν τις απόψεις του λαού προκειμένου να επιτύχουν συσπείρωση του λαού ώστε να υπάρχει ομόνοια στις κρίσιμες περιόδους των εκστρατειών και των μαχών, στην εποχή των Ισαύρων, στο θέμα της εικονομαχίας, οι αυτοκράτορες πήραν το μέρος της μικρής μειοψηφίας του λαού και του κλήρου. Αυτό, ανεξάρτητα από το αν είχε δίκιο η πλειοψηφία ή η μειοψηφία, η πολιτική επιλογή αυτή των Ίσαυρων ήταν ολέθριο σφάλμα καθότι ταλαιπώρησε με σφοδρότητα την βυζαντινή αυτοκρατορία από το 726 μέχρι το 843 μ.χ. που έληξε και η β' φάση της εικονομαχίας. Οι Ίσαυροι ήταν επίσης μονοφυσίτες, ενώ οι εικονομαχικές τάσεις φάνηκαν καθαρά από την εποχή του Λέοντα του Γ' του Ίσαυρου. Πήραν όμως τεράστιες διαστάσεις στην εποχή του μονοφυσίτη και εικονομάχου αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Ε', γιο του Λέοντα του Γ'. Το 754 μ.χ. ο Κωνσταντίνος ο Ε' συγκάλεσε τοπική Σύνοδο που έλαβε χώρα από 10.2.754 μέχρι 8.8.754 στο ανάκτορο της Ιέρειας, στην ασιατική ακτή της Κωνσταντινούπολης, και για το λόγο αυτό έμεινε γνωστή ως Σύνοδος της Ιέρειας. Στη Σύνοδο αυτή συμμετείχαν 338 επίσκοποι, χωρίς όμως την παρουσία των επισκόπων της δυτικής Εκκλησίας, της Αλεξάνδρειας, της Αντιόχειας και Ιεροσολύμων. Η Σύνοδος τάχθηκε εναντίων των Εικόνων, ενώ

έγιναν σ' αυτήν και πολλές αυθαίρετες επεμβάσεις του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Ε'. Πράγματι, στην τελευταία συνεδρίαση της τοπικής αυτής Συνόδου στον Ναό της Παναγίας των Βλαχερνών, ο Κωνσταντίνος ο Ε' παραβαίνει την Εκκλησιαστική τάξη, και ανεβαίνει στον άμβωνα κρατώντας από το χέρι κάποιον μοναχό Κωνσταντίνο και ενώπιον όλων τον ανακηρύσσει Επίσκοπο Συλλαίου και αμέσως μετά με μεγάλη φωνή τον ανακηρύσσει Οικουμενικό Πατριάρχη λέγοντας επί λέξει: «Κωνσταντίνου του Οικουμενικού Πατριάρχου πολλά τα έτη» προς έκπληξη όλων των παρευρισκομένων. Το χειρότερο όμως ήταν ότι, όχι μόνο δεν βρέθηκε κάποιος μητροπολίτης να αντιδράσει στον αυτοκράτορα αλλά, η Σύνοδος επικύρωσε την εκλογή του νέου πατριάρχη. Λίγες ημέρες μετά χειροτονήθηκε ο μοναχός Κωνσταντίνος διάκονος, ιερέας και μητροπολίτης και ανέλαβε τα καθήκοντα του πατριάρχη φέρνοντας ακόμη μεγαλύτερη αναστάτωση στην Εκκλησία με τις εικονομαχικές του ιδέες και φτάνοντας στο σημείο να αναθεματίσει τον Ιωάννη τον Δαμασκηνό (και μετέπειτα Άγιο), τον Γερμανό (επίσης μετέπειτα Άγιο) και το Γεώργιο τον Κύπριο.

- (17) **Η σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην εποχή του Λέοντα του Δ' (775 μ.χ) του Ίσαυρου, της γυναίκας του Ειρήνης και του γιου του Κωνσταντίνου του ΣΤ'.** Μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Ε', ανέλαβε ο γιος του Λέων ο Δ' ο Ίσαυρος, ο οποίος όμως πέθανε σύντομα αφήνοντας ως συμβασιλείς την γυναίκα του Ειρήνη και τον 10χρονο γιο του Κωνσταντίνο το ΣΤ'. Η Ειρήνη, το 784 μ.χ. τοποθετεί για πατριάρχη τον λαϊκό Τορόσιο, που ήταν εικονολάτρης, και ο οποίος ανήλθε και αυτός μέσα σε λίγες μέρες όλες τις βαθμίδες της ιεροσύνης, από λαϊκός σε επίσκοπο. Η Ειρήνη ήταν εικονολάτρης, σε αντίθεση με το στράτευμα και τους ανώτερους κρατικούς λειτουργούς που είχαν τοποθετηθεί από την εποχή του Κωνσταντίνου του Ε' και ήταν όλοι τους εικονομάχοι. Η Ειρήνη, συγκάλεσε το 786 μ.χ. την Ζ' (έβδομη) Οικουμενική Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη για να λάβει θέση στο θέμα των εικόνων, όμως από

την αντίδραση του Στρατού η Σύνοδος ματαιώθηκε. Η Ειρήνη τότε έστειλε τους σημαντικότερους στρατηγούς σε πολεμική επιχείρηση μακριά από την Κωνσταντινούπολη, και συγκαλεί ξανά την Ζ' (έβδομη) Οικουμενική Σύνοδο το 787 μ.χ. στην Νίκαια της Βιθυνίας. Η Σύνοδος διήρκησε από τις 24-9-787 έως 13-10-787 μ.χ., πήραν μέρος 350 επίσκοποι, δύο παπικοί, ένας ιερέας από το πατριαρχείο της Αντιόχειας, ένας από το πατριαρχείο της Αλεξάνδρειας, πλήθος μοναχών και μερικοί ανώτεροι κρατικοί λειτουργοί. Στη Σύνοδο αυτή ανατράπηκαν οι αποφάσεις της τοπικής Συνόδου της Ιέρειας, καταδικάστηκε η εικονομαχία και αποφασίστηκε η αναστύλωση των εικόνων. Όμως το 815-843μ.χ. ξέσπασε δεύτερη εικονομαχική κρίση διότι ανέβηκαν στον αυτοκρατορικό θρόνο εικονομάχοι αυτοκράτορες.

- (18) **Η σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην εποχή της συμβασιλείας Θεοδώρας και του γιού της Μιχαήλ του Γ'.** Όταν ανέλαβε την συμβασιλεία η αυτοκράτειρα Θεοδώρα με τον ανήλικο γιο της Μιχαήλ τον Γ', της Μακεδονικής Δυναστείας αυτοκρατόρων, ύστερα από νέα τοπική Σύνοδο καταδικάστηκε τελεσίδικα η εικονομαχία το 843. μ.χ., θεσπίστηκε η εορτή της Κυριακής της Ορθοδοξίας να εορτάζεται πάντοτε την πρώτη Κυριακή των Νηστειών της μεγάλης τεσσαρακοστής και αποφασίστηκε η αναστύλωση των εικόνων. Από την εικονομαχική κρίση ενισχυμένη βγήκε η Εκκλησία και χαμένη η Πολιτεία. Οι αυτοκράτορες άρχισαν να χάνουν την επιρροή τους στον λαό και επίσης από το σημείο αυτό και μετά άρχισαν να δημοσιεύονται νομικά κείμενα της εποχής όπου δέχονται πλέον την δυαδική υπόσταση της εξουσίας. Μάλιστα το 883-886 μ.χ. επί πατριάρχη Φώτιου, διατυπώθηκε ότι η εξουσία έχει δύο πόλους, τον «Πολιτικό» με επικεφαλής τον Αυτοκράτορα και τον «Θρησκευτικό» με επικεφαλής τον Πατριάρχη, σε αντίθεση με την αποστολική παράδοση όπου επικεφαλής της αγωνιζόμενης Εκκλησίας είναι αποκλειστικά η Ιερά Σύνοδος. Η θεωρία αυτή του πατριάρχη Φώτιου ήταν καινοφανής και επικίνδυνη, αναπτύχθηκε δε στον νομικό κώδικα «Επαναγωγή» ένα από τα νομοθετικά έργα της Μακεδονικής Δυναστείας των αυτοκρατόρων.

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι παρά το γεγονός ότι η «Επαναγωγή» ουδέποτε επικυρώθηκε από αυτοκράτορα εντούτοις δείχνει ότι η περίοδος της πλήρους υποταγής της Εκκλησίας στον αυτοκράτορα ανήκει οριστικά πια στο παρελθόν. Κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθούμε περιληπτικά σ'αυτόν ευθύς αμέσως.

- (19) **Ο Πατριάρχης Φώτιος (858 – 867 μ.χ.).** Για να κατανοήσουμε καλύτερα την δράση του πατριάρχη Φώτιου, ανατρέχουμε πρώτα στο 858 μ.χ., την εποχή που μόλις ανέλαβε ως Πάπας της Ρώμης ο Νικόλαος Α' (858-867 μ.χ.). Ο Πάπας Νικόλαος Α' έθεσε ως υπέρτατο σκοπό την εδραίωση της Οικουμενικής δικαιοδοσίας της Ρώμης. Θεωρούσε ότι ήταν ο ανώτατος αρχηγός ολόκληρης της χριστιανοσύνης, ότι υπερείχε όλων των άλλων μητροπολιτών, ότι κατείχε τα πρωτεία μεταξύ όλων των πατριαρχών και κατά συνέπεια αυτός θα έπρεπε να εκφέρει πάντοτε την τελική απόφαση σε όλες τις εκκλησιαστικές υποθέσεις όλων των πατριαρχείων και των συνόδων για οποιοδήποτε Εκκλησιαστικό θέμα. Με άλλα λόγια ο Πάπας Νικόλαος ο Α' ανήγαγε σε δόγμα την ιδέα που εξέφρασε για πρώτη φορά ο Πάπας Λέων ο Α' το 448 μ.Χ., λέγοντας ότι η σύγκληση της ιεράς Συνόδου είναι περιττή αφού τις δοξασίες του Ευτυχή τις εξέτασε ο ίδιος προσωπικά και τις καταδίκασε ομοίως. Σημειώνεται ότι τότε, ο Ευτυχής πράγματι είχε καταδικαστεί από τον Πάπα Λέοντα τον Α' ως αιρετικός με την έκδοση του «τόμου Λέοντος» επί αυτοκρατορίας του Θεοδοσίου του Β' (408-450μ.χ.), ενώ ο Πάπας Λέων ο Α' ανακηρύχθηκε σε Άγιο και τιμάται από την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού στις 18 Φεβρουαρίου ενώ από την Δυτική Εκκλησία στις 11 Απριλίου.

Ταυτόχρονα με την άνοδο του Νικολάου του Α' ως Πάπα της Ρώμης, δηλαδή το 858 μ.χ., στην Κωνσταντινούπολη, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ ο Γ' επενέβη αυθαίρετα στα εσωτερικά της Ανατολικής Εκκλησίας και καθαίρεσε τον νόμιμο πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Ιγνάτιο και τον εξόρισε στα Πριγκηπόνησα. Αμέσως ανέβασε τον πολύ μορφωμένο αυλικό αλλά λαϊκό Φώτιο, καθηγητή της Φιλοσοφίας στην Ανωτάτη Σχολή της Κωνσταντινούπολης, στον θρόνο του πατριάρχη

Κωνσταντινούπολης. Ο Φώτιος, ο οποίος είχε έντονο το κοσμικό φρόνιμα, ανέβηκε όλες τις βαθμίδες της ιεροσύνης μέσα σε τρεις ημέρες και χειροτονήθηκε επίσκοπος και ανέλαβε τα καθήκοντα του πατριάρχη τα Χριστούγεννα του 858 μ.χ. Οι Στουδίτες που τηρούσαν ευλαβικά την ιερά παράδοση και τους ιερούς κανόνες αμφισβήτησαν έντονα την εκλογή του Φώτιου, την χαρακτήρισαν αντικανονική με βάση τους ιερούς κανόνες και την ιερά παράδοση και τότε η Εκκλησία στην Κωνσταντινούπολη χωρίσθηκε σε δύο στρατόπεδα. Τότε ήταν που βρήκε την ευκαιρία ο Πάπας Νικόλαος ο Α' να κάνει υπέρβαση της δικαιοδοσίας του (ως Μητροπολίτης της Ρώμης) και να προσπαθήσει να επέμβει στα εσωτερικά της Ανατολικής Εκκλησίας, κάνοντας την λεγόμενη «εισπήδηση» στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης με σκοπό να θέσει υπό τον έλεγχό του τον εκχριστιανισμό των Βουλγάρων. (Η «εισπήδηση» σε άλλη μητρόπολη απαγορεύεται σύμφωνα με τον άγιο Ιγνάτιο τον Θεοφόρο, αποστολικό πατέρα και επίσκοπο Αντιόχειας που μαρτύρησε το 107 μ.χ.). Ο Πάπας Νικόλαος ο Α' ταυτόχρονα καταδίκασε και αναθεμάτισε τον Φώτιο. Ο πατριάρχης Φώτιος αντέδρασε έντονα και κατήγγειλε τον πάπα Νικόλαο τον Α' στις Εκκλησίες της Ανατολής. Τα πράγματα οξύνθηκαν όταν ο αυτοκράτορας Μιχαήλ ο Γ' (με τον καίσαρα Βάρδα) έδρασε συντεταγμένα με τον Φώτιο και έστειλε επιστολή στον πάπα Νικόλαο τον Α' όπου υποστήριζε την ανεξαρτησία της Ανατολικής Εκκλησίας, την ανάκληση της καταδίκης του Φώτιου, καθώς επίσης και να παραιτηθεί ο Πάπας Νικόλαος Α' από τις αξιώσεις υπεροχής και πρωτείων. Ταυτόχρονα, ο Φώτιος κατηγορήσε τον πάπα Νικόλαο τον Α' για μία σειρά από δογματικά λάθη και μεταξύ των οποίων το «filioque», δηλαδή ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται εκτός από τον Πατέρα και από τον Υιό. Ο Φώτιος συγκάλεσε το 867 μ.χ. τοπική Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη στην οποία συμμετείχαν τοπιοτηρητές από τα πατριαρχεία Αλεξάνδρειας, Αντιόχειας και Ιεροσολύμων, όπου καταδίκασε και αναθεμάτισε τον Πάπα Νικόλαο τον Α' και απέρριψε το «filioque» διότι θεολογικά οδηγούσε σε διπλή θεότητα (εφόσον το Άγιο Πνεύμα θα εκπορευόταν και από τον Πατέρα και από τον Υιό), άρα οδηγούσε σε πολυθεΐα, το

οποίων είναι άτοπτον σύμφωνα με την σχετική ρήση του ευαγγελίου (Μάρκ.ΙΒ,29). Τότε λοιπόν, το 867 μ.χ., συντελέσθηκε το πρώτο Σχίσμα μεταξύ της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας. Σημειώνουμε ότι το *Filioque* στο Σύμβολο της Πίστεως είχε προστεθεί από τους Δυτικούς 76 χρόνια νωρίτερα χωρίς η Ανατολική Εκκλησία όλα αυτά τα χρόνια να λάβει θέση. Ειδικότερα, το *Filioque* προστέθηκε το 794 μ.χ. από την Σύνοδο της Δυτικής Εκκλησίας στην Φρανκφούρτη (φράγκικη Σύνοδος), επί Πάπα Λέοντος του Γ' (795-816 μ.χ.), και με απουσία της Ανατολικής Εκκλησίας.

Το 867 μ.χ. δολοφονήθηκε ο αυτοκράτορας Μιχαήλ ο Γ' και ανέβηκε στον αυτοκρατορικό θρόνο ο Βασίλειος ο Α', ο Μακεδών. Ο νέος αυτοκράτορας καθαίρεσε τον πατριάρχη Φώτιο και επανέφερε τον πατριάρχη Ιγνάτιο από το 867 μέχρι το 877 μ.χ. Ταυτόχρονα το 867μ.χ. πεθαίνει ο Πάπας Νικόλαος ο Α' και αναλαμβάνει νέος Πάπας ο Αδριανός ο Β' (867-872 μ.χ.) ο οποίος καταδίκασε τον Φώτιο αφενός συνεχίζοντας την ίδια πολιτική με τον προκάτοχό του και αφετέρου ικανοποιώντας τον νέο αυτοκράτορα του Βυζαντίου Βασίλειο τον Α'. Στη συνέχεια, ο αυτοκράτορας Βασίλειος ο Α' συγκάλεσε Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη το 869 μ.χ. όπου παρευρέθηκαν και οι απεσταλμένοι του πάπα Αδριανού του Α' και η οποία Σύνοδος καταδίκασε τον πατριάρχη Φώτιο, ενώ ο Φώτιος αρνήθηκε να απολογηθεί στην Σύνοδο αυτή καθότι την θεώρησε αντικανονική. Η Ρώμη θεώρησε την Σύνοδο αυτή ως Οικουμενική και την κατατάσσει ως την Η' (ογδόη) Οικουμενική Σύνοδο. Η Σύνοδος αυτή αποφάσισε ότι η Βουλγαρική Εκκλησία θα υπαγόταν οριστικά πλέον στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης, αφού οι απεσταλμένοι του Πάπα υποχώρησαν διότι αρκέστηκαν στην καταδίκη του Φωτίου. Όμως, μετά τον θάνατο του πατριάρχη Ιγνατίου το 877 μ.χ., ο ίδιος ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Βασίλειος ο Α' ανακάλεσε από την εξορία τον Φώτιο και τον τοποθέτησε πάλι Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Εντωμεταξύ ως Πάπας της Ρώμης ανεβαίνει ο Ιωάννης Η', ενώ στη συνέχεια ο Φώτιος συγκαλεί το 879-880μ.χ. νέα Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία εκπροσωπήθηκε και ο Πάπας Ιωάννης ο Η' και ο οποίος δέχθηκε την

άρση των αναθεματισμάτων εναντίον του Φωτίου από την Σύνοδο του 869μ.χ. στην Κωνσταντινούπολη. Η Σύνοδος του 879-880 μ.χ. αποδοκίμασε έμμεσα και την προσθήκη «filioque» στο Σύμβολο της Πίστεως, ενώ ο ίδιος ο Φώτιος εργάστηκε για την αποκατάσταση των σχέσεων της Ανατολικής Εκκλησίας με την Δυτική Εκκλησία.

Με τον θάνατο του αυτοκράτορα Βασιλείου του Α΄, ανέβηκε στον θρόνο ο αυτοκράτορας Λέων ο ΣΤ΄ ο Σοφός, ο οποίος πέτυχε την δεύτερη απομάκρυνση του Φωτίου από τον πατριαρχικό θρόνο το 886 μ.χ. Ο Φώτιος αποσύρθηκε στην μονή των Αρμενιακών της Κωνσταντινούπολης και επιδόθηκε σε συγγραφική δραστηριότητα μέχρι τον θάνατό του το 893 μ.χ.

Από το 893 μ.χ. αν και δεν παρουσιάσθηκαν άλλα σοβαρά προβλήματα μεταξύ της Ανατολικής και της Δυτικής Εκκλησίας, η Δυτική Εκκλησία συνέχισε την τήρηση των δικών της δογμάτων όπως το «filioque», την νηστεία του Σαββάτου, την χρήση των αζύμων στην θεία κοινωνία, την υποχρεωτική αγαμία των κληρικών και τα πρωτεία του πάπα που μετεξελίχθηκαν εντωμεταξύ σε δόγμα. Η εποχή αυτή έφτασε μέχρι το 1054 μ.χ. όπου και επήλθε το οριστικό σχίσμα της Δυτικής από την Ανατολική Εκκλησία αφού στις παραπάνω διαφορές προστέθηκαν και άλλες. Μετά το σχίσμα προστέθηκαν στις δογματικές διαφορές το «αλάθητο του πάπα», «η άσπορος σύλληψη της Θεοτόκου», «η μη αποδοχή του ακτίστου φωτός επί Γρηγορίου του Παλαμά» κ.τ.λ.

Ο πατριάρχης Φώτιος στην Εκκλησιαστική συνείδηση της Ανατολικής Εκκλησίας παρέμεινε ο κατ' εξοχήν «Οικουμενικός» Πατριάρχης για τον ιεραποστολικό του αγώνα στην μεταστροφή των Σλάβων και των Βουλγάρων στον ορθόδοξο Χριστιανισμό, για την σθεναρή του στάση στις παπικές αξιώσεις και παρεκκλίσεις καθώς επίσης και για την συγγραφική του δεινότητα. Ανακηρύχθηκε Άγιος από την Ανατολική Εκκλησία και η μνήμη του εορτάζεται στις 6 Φεβρουαρίου.

Τα σημαντικότερα έργα του ιερού Φωτίου ήταν: Μυριόβιβλος, Αμφιλόχεια, Περί της του αγίου Πνεύματος μυσταγωγίας, Περί της των Μανιχαίων αναβλαστήσεως, Λόγοι, Επιστολές, Ιεροί Κανόνες και ο νομικός κώδικας «Επαναγωγή» ο οποίος γράφτηκε περί το 884 μ.χ.

αλλά όμως ουδέποτε επικυρώθηκε από τον αυτοκράτορα Βασίλειο του Α'. Οι ιδέες του Φώτιου στην «Επαναγωγή» περί των δύο πόλων εξουσίας, τον πολιτικό πόλο με αρχηγό τον Αυτοκράτορα και τον θρησκευτικό πόλο με αρχηγό τον Πατριάρχη, ήταν επικίνδυνες, αντανakλούν σε σημαντικό βαθμό το κοσμικό φρόνιμα του Φώτιου με σύγχρονα παπικά γνωρίσματα, ενώ είναι αντίθετο προς το «συνοδικό σύστημα» της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Τελικά, οι ιδέες του Φώτιου στο νομικό κείμενο «Επαναγωγή» βρήκαν εφαρμογή διαχρονικά από τον ίδιο τον Πάπα ο οποίος απέκτησε και την δεύτερη ιδιότητα, αυτήν του αρχηγού κράτους του Βατικανού. Τέλος, οι χειρισμοί του Φώτιου στην κρίση με τον Πάπα Νικόλαο τον Α' το 858-867 μ.χ. δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως επιτυχείς και είχαν ως αποτέλεσμα την έλευση του Σχίσματος. Βέβαια, όπως τονίσθηκε και αλλού, η έλευση του Σχίσματος των δύο Εκκλησιών ήταν θέμα χρόνου να εμφανιστεί καθότι προηγήθηκαν τα κάτωθι γεγονότα-ορόσημα:

- Το 325 μ.χ. μεταφέρθηκαν στην Ιλλυρία ο Άρειος με τους υποστηρικτές του μεταφέροντας στους Γότθους την κλασική ελληνική παιδεία και την αριστοτελική λογική αποτελώντας την βάση της μετέπειτα ρωμαιοκαθολικής θεολογίας
- Το 381 μ.χ. συγκλήθηκε η Β' Οικουμενική Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη από την οποία όμως απουσίαζε η πλειονότητα της Δυτικής Εκκλησίας, και τότε ήταν που το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης απέκτησε τα ίδια πρεσβεία τιμής με το πατριαρχείο Ρώμης.
- Το 449 μ.χ. συγκλήθηκε Οικουμενική Σύνοδος στην Έφεσο από τον Θεοδόσιο τον Β' στην οποία έγιναν σοβαρότατες και εκτεταμένες μεθοδεύσεις από τον αυτοκράτορα εναντίων της Δυτικής Εκκλησίας και για το λόγο αυτό ονομάσθηκε «ληστρική» από τους Λατίνους. Η Σύνοδος αυτή τελικά ακυρώθηκε πλήρως και από την Ανατολική Εκκλησία από την Δ' Οικουμενική το 451 μ.χ. στην Χαλκηδόνα.

- Το 451 μ.χ. συγκλήθηκε η Δ' Οικουμενική Σύνοδος που με τον 28^ο κανόνα ενίσχυσε ακόμη περισσότερο το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης σε σχέση με αυτό της Ρώμης.
- Στην εποχή του Ιουστινιανού (527-565 μ.χ.) αγνοήθηκε επιδεικτικά η Δυτική Εκκλησία από διάφορες πολιτικές ενέργειες του Ιουστινιανού θέτοντας τα θεμέλια για την έλευση του σχίσματος των δύο Εκκλησιών. Από την εποχή αυτή αρχίζει να παρατηρείται ο διαφορετικός δρόμος της Δυτικής από την «μία, αγία, ανατολική, αποστολική Εκκλησία». Ελάχιστοι δυτικοί θεολόγοι γνώριζαν την ελληνική γλώσσα και ακόμη λιγότεροι ανατολικοί θεολόγοι γνώριζαν την λατινική γλώσσα. Ταυτόχρονα οι ανατολικοί θεολόγοι χρησιμοποιούσαν κατάλληλους όρους για να αποδώσουν τις λεπτές διαφορές μεταξύ των αιρέσεων, όροι οι οποίοι όταν έγινε προσπάθεια να αποδοθούν στα λατινικά δημιουργούσαν νέες επιπλοκές και παρανοήσεις.
- Το 794 μ.χ. από την Σύνοδο της Δυτικής Εκκλησίας στην Φρανκφούρτη (φράγκικη Σύνοδος), με την ολοσχερή απουσία της Ανατολικής Εκκλησίας, προστέθηκε το *Filioque* στο Σύμβολο της Πίστεως και επικυρώθηκε από τον Πάπα Λέωντα τον Γ' (795-816 μ.χ.).
- Το 867 μ.χ. συντελείται το Α' Σχίσμα μεταξύ της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

1. Το Εκκλησιαστικό Δίκαιο αναφορικά με την εμπλοκή των ιερωμένων στην πολιτική. Η σχέση της Πολιτείας-Εκκλησίας στην σημερινή εποχή.

Επειδή το Εκκλησιαστικό Δίκαιο διαμορφώθηκε αφενός, στην εποχή του βυζαντίου κυρίως και αφετέρου μέσα από τις αλληλο-επεμβάσεις της Πολιτείας με την Εκκλησία, κρίθηκε σκόπιμο στις προηγούμενες παραγράφους να παρουσιαστούν χαρακτηριστικά ιστορικά στοιχεία από την βυζαντινή ιστορική περίοδο που να δείχνουν τις σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας, ώστε να γίνει κατανοητό το πνεύμα των κανόνων του Εκκλησιαστικού Δικαίου.

Το Εκκλησιαστικό Δίκαιο διαφέρει από όλα τα υπόλοιπα Δίκαια της κοινωνίας μας, στο σημείο, ότι αυτό, διαμορφώθηκε κυρίως, για την ασφαλή πνευματική καθοδήγηση των πιστών στους κόλπους της Εκκλησίας και όχι για να επιφέρει την κοινωνική δικαιοσύνη. Συνεπώς, οι διάφορες διατάξεις του Εκκλησιαστικού Δικαίου πρέπει πρωτίστως να εξετασθούν με κυρίαρχη θεολογική οπτική γωνία και όχι τόσο από την κοινωνική ή κοινωνιολογική πλευρά, καθότι η ύπαρξή του Εκκλησιαστικού Δικαίου εξυπηρετεί πνευματικές και θρησκευτικές ανάγκες.

Επίσης, πρέπει εκ προοιμίου να τονισθεί ότι από θεολογική άποψη, οι Ιεροί Κανόνες στην Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία έχουν σκοπό να δείξουν στον άνθρωπο τις πράξεις εκείνες που δεν θα αποτελούν εμπόδιο στην έλευση του αγιασμού και της θείας ευλογίας. Παραμένει πάντοτε στην διακριτική ευχέρεια του κάθε ανθρώπου, να εφαρμόσει ή όχι τους Ιερούς Κανόνες, γνωρίζοντας όμως εκ προοιμίου αν η κάθε πράξη μπορεί να αποτελέσει κώλυμα ή όχι στην έλευση της θείας χάριτος. Η υποχρεωτική εφαρμογή των Κανόνων είναι συνήθης τακτική άλλων αιρέσεων ή θρησκευτικών ομάδων ή νομοκανονικών ιδρυμάτων αλλά όχι της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας.

Επανερχόμενοι στα οριζόμενα από το Εκκλησιαστικό Δίκαιο σχετικά με το θέμα της εμπλοκής των ιερωμένων στα πολιτικά δρώμενα παραθέτουμε στην συνέχεια κάποιους σχετικούς κανόνες τους οποίους και σχολιάζουμε εν συντομία:

- (1) Ο ΣΤ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι αν επίσκοπος ή ιερέας ή διάκονος αναλάβει κοσμικές φροντίδες τότε πρέπει να καθαιρεθεί. Η ερμηνεία του αγίου Νικόδημου του Αγιορείτη τονίζει ότι με

τον όρο «κοσμικές φροντίδες» οι απόστολοι εννοούσαν τις διάφορες «βιοτικές φροντίδες» οι οποίες δεν πρέπει να αναλαμβάνονται ούτε και για τους συγγενείς των ιερωμένων, εκτός αν αυτό θα το κάνουν με σκοπό να διαμοιράσουν την περιουσία των συγγενών τους σε ελεημοσύνες.

Στη σημερινή εποχή, πάμπολλοι είναι οι ιερωμένοι (κυρίως οι έγγαμοι κληρικοί αλλά και άλλοι) οι οποίοι διατηρούν προσωπική περιουσία, κινητή και ακίνητη, την οποία προσπαθούν να διαφυλάξουν και να την επαυξήσουν με όλα τα κοσμικά νόμιμα μέσα, χωρίς αυτό να θεωρείται επιλήψιμο. Και όμως με βάση τον παραπάνω ΣΤ' ιερό κανόνα των αγίων αποστόλων αυτό είναι ασυμβίβαστο με την ιδιότητα του ιερωμένου.

- (2) *Ο ΛΗ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι την περιουσία της Εκκλησίας πρέπει να την διαχειρίζονται αποκλειστικά οι επίσκοποι. Οι επίσκοποι όμως δεν επιτρέπεται να οικειοποιούνται κάτι από την περιουσία ή να χαρίζουν κάτι σε συγγενείς τους.*

Ο υπόψη ιερός κανόνας αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο ο ίδιος ο επίσκοπος να δύναται αν θέλει να ορίσει άλλους να διαχειρίζονται την περιουσία της Εκκλησίας, ασκώντας ο ίδιος μόνο την εποπτεία. Υπάρχει στις Ιερές Μητροπόλεις το θεσμικό εκείνο πλαίσιο που να μην επιτρέπεται στους επισκόπους ή στους ενοριακούς Ιερείς να οικειοποιούνται την εκκλησιαστική περιουσία; Τα δύο ακόλουθα και σύγχρονα παραδείγματα πείθουν μάλλον για το αντίθετο.

Στη σημερινή εποχή ως πρώτο παράδειγμα αναφέρεται το γεγονός ότι οι ενοριακοί ιερείς, συνεπικουρούμενοι από την εκκλησιαστική επιτροπή λαϊκών της κάθε ενορίας, διαχειρίζονται την περιουσία των ενοριών τους αποδίδοντας ένα μικρό ποσοστό από τα έσοδα της ενορίας τους στην οικεία μητρόπολη. Το ύψος του ποσοστού αυτού γίνεται συχνά αιτία δραστηκής επέμβασης των Μητροπολιτών στα οικονομικά των ενοριών τους, επικαλούμενοι μάλιστα τον παραπάνω ιερό κανόνα προς δικό τους (ή της μητρόπολής τους) οικονομικό όφελος και ταυτοχρόνως προς μεγάλη θλίψη των ενοριακών ιερέων. Βέβαια, οι ενοριακοί ιερείς με τον ένα ή άλλο τρόπο πάντοτε εύρισκαν τον τρόπο

να αποδίδουν στην οικεία μητρόπολη τους τα ελάχιστα δυνατά χρήματα εξοικονομώντας έτσι διάφορα χρηματικά ποσά που όχι μόνο κάλυπταν τις ανάγκες της ενορίας τους άλλα και προχωρούσαν συχνά σε ανέγερση νέου ιερού ενοριακού ναού προς αντικατάσταση του παλιού ή ιερών παρεκκλησιών, ή αγιογράφησης τα οποία θα ήταν αδύνατο με άλλον τρόπο να γίνουν. Όμως, από την άλλη πλευρά, πως μπορεί να ελεγχθεί αν ο ενοριακός ιερέας δεν κάνει κατάχρηση και οικειοποίηση των χρημάτων της ενορίας του; Επίσης, στη σημερινή εποχή, ως δεύτερο παράδειγμα αναφέρεται το γεγονός ότι ολοένα και περισσότεροι επίσκοποι αναθέτουν συχνά την διαχείριση της περιουσίας της Εκκλησίας σε ανεξάρτητους ιδιωτικούς οικονομικούς οργανισμούς (π.χ. σε ιδιωτικές τράπεζες, σε συνδικάτα επιχειρηματιών, σε συνδικάτα ξενοδοχείων, σε εργολαβικές εταιρίες κ.τ.λ.) που ελάχιστη πνευματική ευαισθησία δείχνουν στον άνθρωπο, χρησιμοποιώντας μάλιστα τους ίδιους σκληρούς όρους είτε στον δανεισμό χρημάτων, είτε στην εκμετάλλευση των εργαζομένων ανθρώπων τους, είτε σε άλλες «ευκολίες» που χρησιμοποιούν οι άλλοι γνωστοί οικονομικοί οργανισμοί που δεν έχουν καμία σχέση με το πνευματικό έργο της Εκκλησίας.

Τα δύο παραπάνω παραδείγματα δείχνουν ότι ο υπόψη ΛΗ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων δεν είναι επαρκής, αφού αφήνει το περιθώριο στην πράξη κάποιος επίσκοπος να τον καταργήσει επί της ουσίας. Η ύπαρξη του ΛΗ' ιερού αποστολικού κανόνα δεν έχει εξαλείψει το φαινόμενο ενώ δεν αποκλείεται το φαινόμενο ιερωμένοι συχνά να καταχρώνται χρήματα από τα αφιερώματα των πιστών προς τους ναούς, και γενικότερα να καταχρώνται την εκκλησιαστική περιουσία, με σκοπό το ίδιον όφελος και τη δημιουργία δικής τους περιουσίας.

- (3) *Ο ΠΑ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι ο επίσκοπος ή ιερέας ή διάκονος απαγορεύεται να εμπλέκεται σε πολιτικές ή κοσμικές φροντίδες ή σε κυβερνήσεις καθότι «ουδείς δύναται δυσί κυρίοις δουλεύειν» καθώς είπε ο ίδιος ο Χριστός. Σε αντίθετη περίπτωση ο ιερωμένος θα πρέπει να καθαιρείται.*

Πολλές ήταν οι περιπτώσεις στον παρελθόν όπου δεν τηρήθηκε ο υπόψη κανόνας, διότι αναμίχθηκαν τα εθnicoπατριωτικά αισθήματα με τα θρησκευτικά «πιστεύω».

Για παράδειγμα αναφέρεται ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ο Γ' ο οποίος δέχτηκε να εκλεγεί πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1959 αν και ήταν από το 1950 αρχιεπίσκοπος (και έμεινε μέχρι τον θάνατό του το 1977). Στο πρόσωπο του Μακάριου του Γ' ενώθηκε η Πολιτεία και η Εκκλησία της Κύπρου σε ένα πρόσωπο, σαν να είχαμε ένα αντίγραφο του παπικού, ρωμαιοκαθολικού πολιτικο-εκκλησιαστικού συστήματος που κυριαρχεί στο κράτος του Βατικανού, εντελώς ξένο με τα ήθη και έθιμα της Ορθόδοξου Ανατολικής Εκκλησίας.

Άλλο παράδειγμα ανάμιξης των εθnicoπατριωτικών αισθημάτων με τα θρησκευτικά «πιστεύω» ήταν το πρόσωπο του μητροπολίτη Παλαιών Πατρών, Γερμανού. Ο μητροπολίτης Γερμανός είχε μνηθεί στην Φιλική Εταιρεία το 1818 παρά το γεγονός ότι από το 1806 ήταν ήδη μητροπολίτης των Παλαιών Πατρών. Επισημαίνεται ότι η Φιλική Εταιρεία ήταν μία «μη-θρησκευτική», δηλαδή «κοσμική» οργάνωση που διοικούσαν από μία ομάδα λαϊκών ανθρώπων και κατά συνέπεια δεν είναι θεολογικά δυνατό κάποιος ιερωμένος και μάλιστα μητροπολίτης να υπακούει, να καθοδηγείται και να ελέγχεται από μια μυστική κοσμική οργάνωση κάποιων λαϊκών ανθρώπων. Απεναντίας, σύμφωνα με την ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία, η προϊσταμένη αρχή εκάστου μητροπολίτου είναι η Ιερά Σύνοδος των μητροπολιτών της Εκκλησίας που ανήκει, ενώ χρέος του εκάστου μητροπολίτου είναι αυτός να καθοδηγεί και να ελέγχει τον λαό και σ' αυτόν να υπακούουν οι πιστοί. Πέραν λοιπόν από την αντικανονική συμμετοχή του μητροπολίτη Γερμανού στην Φιλική Εταιρεία, αυτός στις 22 με 23 Μαρτίου του 1821 στην πλατεία του Αγ. Γεωργίου στην Πάτρα, ευλόγησε τα όπλα των αγωνιστών της ελληνικής επανάστασης του 1821 κηρύσσοντας την έναρξη των εχθροπραξιών εναντίων των Τούρκων (οι οποίοι έτυχε να ήταν επιπλέον και μουσουλμάνοι) για ένα πρωτίστως εθνικό θέμα, την απελευθέρωση των Ελλήνων. Αλλά ακόμα και θρησκευτικό ή δογματικό ή θεολογούμενο θέμα να ήταν, η χρήση βίας είναι απαράδεκτη ενέργεια

για την ορθόδοξη ανατολική Εκκλησία και για το λόγο αυτό δεν χρησιμοποιήθηκε ούτε και στην εποχή των μεγάλων αιρέσεων. Πόσο μάλλον ο ίδιος ο πόλεμος. Γενικά, οι αγωνιστές και οι εθνικοί ήρωες της ελληνικής επανάστασης του 1821, είναι μεν εθνικοί μάρτυρες διότι έδωσαν την ζωή τους για την ανεξαρτησία της Ελλάδος, δεν είναι όμως δυνατό αυτοί οι εθνικοί μάρτυρες να συγκαταλεγούν στους μάρτυρες της Εκκλησίας μας, οι οποίοι έδωσαν την ζωή τους ομολογώντας την πίστη τους στον Χριστό. Ο διαχωρισμός αυτός των εθνικών μαρτύρων από τους μάρτυρες της Εκκλησίας θα ήταν αυτονόητος στην περίπτωση του πλήρους διαχωρισμού της Εκκλησίας από το Κράτος, όπως πρώτος οραματίστηκε ο πατριάρχης Αλεξανδρείας (328-373μ.χ), άγιος και Μέγας Αθανάσιος.

Άλλο παράδειγμα, όπου αναμίχθηκαν τα εθνοπατριωτικά αισθήματα με τα θρησκευτικά «πιστεύω» ήταν το παράδειγμα του Παπαφλέσσα. Ο Παπαφλέσσας, ιερωμένος αγωνιστής της ελληνικής επανάστασης του 1821. Εκάρη Μοναχός στην Ι.Μ.Βελανιδιάς της Καλαμάτας το 1816 και πήρε το όνομα Γρηγόριος (ενώ το κοσμικό του όνομα ήταν Γεώργιος Δικαίος Φλέσσας). Αν και ήταν Μοναχός, το 1818 μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία. Στα επίσημα έγγραφα της ελληνικής επανάστασης αναφέρεται ως Γρηγόριος Δικαίος ενώ στον λαό επικράτησε το όνομα Παπαφλέσσας από τον συνδυασμό της ιδιότητας του κληρικού και του οικογενειακού του επωνύμου. Ζώστηκε τα άρματα εναντίων των Τούρκων και πολέμησε στην πρώτη γραμμή για την ελληνική επανάσταση μέχρι το 1825, την ημέρα που σκοτώθηκε στο Μανιάκι της Μεσσηνίας από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ.

- (4) *Ο ΠΓ' ιερός κανόνας των Αγίων αποστόλων εμποδίζει ρητά τους ιερωμένους να ασκούν και στρατιωτική διοίκηση, ακόμα και αν πρόκειται για θέματα διοικητικής μέριμνας (όπως διανομή τροφών, ενδυμάτων κ.τ.λ.) καθότι ακόμα και αυτό αποτελεί κοσμική εξουσία. Σε αντίθετη περίπτωση πρέπει ο ιερωμένος να καθαιρείται.*

- (5) Ο Ζ' ιερός κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου, ορίζει ότι οι κληρικοί και οι μοναχοί ούτε στρατιώτες να γίνονται ούτε κοσμικές αξίες να αναλαμβάνουν. Σε αντίθετη περίπτωση αυτοί αναθεματίζονται. Δηλαδή, ο κανόνας αυτός προχωρά πέρα από την καθαίρεση των προηγούμενων κανόνων και φτάνει και στον αναθεματισμό των ιερωμένων.

Οι παραπάνω δύο (4 & 5) κανόνες απαγορεύουν τους ιερωμένους να εμπλέκονται στα πολιτικά δρώμενα. Στη σημερινή εποχή η στρατιωτική θητεία είναι υποχρεωτική για τους άνδρες και κατά συνέπεια, ένας υποψήφιος μοναχός υποχρεούται να καταταγεί στον στρατό προς εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας, καθότι είναι πολίτης της χώρας. Μετά αν θέλει μπορεί να γίνει μοναχός. Αν όμως γίνει πρώτα μοναχός ή ιερέας τότε απαλλάσσεται δια νόμου από την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας. Αυτό είναι ένα προνόμιο που έδωσε η σύγχρονη Πολιτεία στην Εκκλησία της Ελλάδος ώστε να μην υπάρχει καταπάτηση του Ζ' ιερού κανόνα της Δ' οικουμενικής συνόδου, καθότι σε αντίθετη περίπτωση θα εμφανιζόταν το οξύμωρο ένας μοναχός και άρα αφιερωμένος στην προσευχή και στον Θεό για ολόκληρη την ζωή του, ξαφνικά να οπλίζεται και να ετοιμάζεται να φονεύσει άλλους συνανθρώπους του.

Ο ίδιος ο Ζ' ιερός κανόνας της Δ' οικουμενικής συνόδου θέτει ακριβώς στην ίδια μοίρα με την στρατιωτική θητεία και τις κοσμικές αξίες για τις οποίες μιλήσαμε και παραπάνω. Για παράδειγμα εδώ αναφέρουμε τον Ιερώνυμο Κοτσώνη, αρχιεπίσκοπο Αθηνών (1967-1973) ο οποίος εκλέχθηκε το 1959 καθηγητής του Κανονικού Δικαίου και της Ποιμαντικής στη Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, δηλαδή είχε αναλάβει κοσμική αξία, παρά το γεγονός ότι από το 1939 ήταν κληρικός όταν είχε χειροτονηθεί τότε σε διάκονο. Επίσης, από το 1954 ήταν μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Παγκόσμιου Συμβουλίου των «Εκκλησιών», δηλαδή μιας «κοσμικής» οργάνωσης απαρτισμένης από ετερόδοξα και αλλόθρησκα μέλη παρά το γεγονός ότι ο Ιερώνυμος είχε την ιδιότητα του ιερωμένου και άρα όφειλε αποκλειστικά υπακοή στον οικείο μητροπολίτη του και μόνο. Στις 14 Μαΐου του 1967 εκλέγεται

αρχιεπίσκοπος Αθηνών από την λεγόμενη «αριστίνδην» σύνοδο που συγκρότησε το τότε στρατιωτικό καθεστώς αντικανονικά. Δηλαδή ο άνθρωπος που υπετίθετο ότι δίδασκε την τήρηση του Κανονικού Δίκαιου στην Θεολογική Σχολή δέχτηκε πρώτος την καταπάτηση των ιερών κανόνων και την αντικανονική εκλογή του στη θέση του αρχιεπισκόπου Αθηνών. Η καταπάτηση των ιερών κανόνων που έλαβαν χώρα κατά την θητεία του Ιερώνυμου Κοτσώνη ως αρχιεπίσκοπου Αθηνών καθώς και η αντικανονική εκλογή πολλών μητροπολιτών της περιόδου εκείνης που έφεραν αναστάτωση στην Εκκλησία της Ελλάδος που κράτησε μέχρι και 26 χρόνια αργότερα, είναι θέματα που ξεφεύγουν από τους στόχους της παρούσας εργασίας.

Άλλες παρόμοιες περιπτώσεις ανάληψης κοσμικών αξιών είναι οι πάμπολλες περιπτώσεις, ιερών που είναι ταυτόχρονα και δάσκαλοι είτε στα δημοτικά σχολεία της χώρας μας, είτε στα Πανεπιστήμια. Πράγματι οι περιπτώσεις αυτές είναι στην ουσία ασυμβίβαστες με το αξίωμα του ιερωμένου με βάση τον υπόψη Ζ' κανόνα, καθότι τόσο η ελληνική δημοτική παιδεία όσο και η πανεπιστημιακή είναι κρατική και δημόσια, οι δάσκαλοι είναι διορισμένοι από το κράτος και άρα έχουν την ιδιότητα του κρατικού υπαλλήλου ενώ ταυτόχρονα από την άλλη πλευρά ο ιερωμένος δεν επιτρέπεται να αναλαμβάνει κοσμικές φροντίδες και κοσμικές εξουσίες και κοσμικές αξίες.

Συνοψίζοντας λοιπόν ο Ζ' ιερός κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι οι ιερωμένοι που θα παραβούν αυτόν, πρώτα καθαιρούνται και αμέσως μετά αναθεματίζονται.

Συμπερασματικά λοιπόν, σημειώνουμε ότι με βάση τους παραπάνω ιερούς κανόνες απαγορεύονται ρητά, για την ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία, τα θεοκρατικά καθεστώτα αφού δεν επιτρέπεται ιερωμένος να ασκεί κοσμική εξουσία. Μάλιστα, επειδή η κοσμική εξουσία στα σημερινά σύγχρονα κράτη συνίσταται από την:

- (α) Εκτελεστική εξουσία,
- (β) Νομοθετική εξουσία,
- (γ) Δικαστική εξουσία,

συνάγεται ότι με βάση τους ιερούς κανόνες που σχολιάσαμε, δεν επιτρέπεται ιερωμένος να μετέχει σε κάποια από τις παραπάνω τρεις εξουσίες. Δηλαδή, δεν επιτρέπεται ιερωμένος να είναι αρχηγός πολιτικού κόμματος, βουλευτής, υποψήφιος βουλευτής, Νομάρχης, Δήμαρχος, μέλος Νομαρχιακού ή Δημοτικού Συμβουλίου, Δικαστικός, υπουργός, πρωθυπουργός, πρόεδρος της Δημοκρατίας, στρατιωτικός, αστυνομικός ή κρατικός υπάλληλος. Απαγορεύεται επίσης η συμμετοχή στην κοσμική διοίκηση όπως κάνει ο Πάπας στο κράτος του Βατικανού. Δεν επιτρέπεται η ανάληψη των «βιοτικών φροντίδων», δηλαδή ο ιερωμένος να έχει προσωπική περιουσία και να την διαχειρίζεται, εκτός αν το κάνει με σκοπό να την διαμοιράσει στους φτωχούς.

Παραδείγματα, όπως ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' της Κύπρου ή ο αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος της Εκκλησίας της Ελλάδος (1967-1973), ή ο Παπαφλέσσας, ή ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός, θεωρούνται σύμφωνα με το Εκκλησιαστικό Δίκαιο ότι ελάχιστη σχέση είχαν με τα σχετικά οριζόμενα από τους ιερούς κανόνες.

Στη σημερινή εποχή έχουμε να παρατηρήσουμε ότι υπάρχει ακόμα η σύνδεση Πολιτείας & Εκκλησίας.

- Για παράδειγμα το σύνταγμα της Ελλάδος αρχίζει με την επίκληση της Αγίας Τριάδος, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν διάφοροι έλληνες πολίτες που είναι ετερόδοξοι/αλλόθρησκοι ή άθεοι που δεν αναγνωρίζουν την Αγία Τριάδα. Επίσης στο Σύνταγμα της Ελλάδος χρησιμοποιείται ο όρος «επικρατούσα θρησκεία» και ως τέτοια χαρακτηρίζεται στην Ελλάδα η Ορθόδοξη Χριστιανική. Πράγματι στο άρθρο 3 του Ελληνικού Συντάγματος, όπου ορίζονται οι σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας διατυπώνονται τα εξής:

1. *Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, υπάρχει αναπόσπαστα ενωμένη δογματικά με τη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης και με κάθε άλλη ομόδοξη Εκκλησία του Χριστού. Τηρεί απαρασάλευτα, όπως εκείνες, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τις ιερές παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλη, διοικείται από την Ιερά*

Σύνοδο των εν ενεργεία Αρχιερέων και από τη Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προέρχεται από αυτή και συγκροτείται όπως ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας, με τήρηση των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ' (29) Ιουνίου 1850 και της Συνοδικής Πράξης της 4ης Σεπτεμβρίου 1928.

2. Το εκκλησιαστικό καθεστώς που υπάρχει σε ορισμένες περιοχές του Κράτους δεν αντίκειται στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου.
3. Το κείμενο της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτο. Η επίσημη μετάφρασή του σε άλλο γλωσσικό τύπο απαγορεύεται χωρίς την έγκριση της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Ελλάδας και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας στην Κωνσταντινούπολη.

Το παραπάνω άρθρο 3 του Συντάγματος της Ελλάδος συνδυάζεται με το άρθρο 13 περί της θρησκευτικής ελευθερίας του ίδιου το οποίο είναι διατυπωμένο ως εξής:

1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.
2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.
3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας.
4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.
5. Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του.

- Ο εκάστοτε πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί και η νεοεκλεγείσα βουλή ορκίζονται από τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών για να αναλάβουν τα καθήκοντά τους, σαν να αναγνωρίζουν ότι ο εκάστοτε αρχιεπίσκοπος αποτελεί ένα από τα όργανα του Δημοκρατικού Πολιτεύματος, όπως είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο εκλεγμένος πρωθυπουργός, οι υπουργοί και οι βουλευτές, ενώ ο όρκος των βουλευτών που δίδεται αναφέρεται στο όνομα της Αγίας Τριάδα. Πράγματι το 59^ο άρθρο του Συντάγματος της Ελλάδος ορίζονται για τους βουλευτές τα κάτωθι:
 1. *Οι βουλευτές πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους δίνουν στο Βουλευτήριο και σε δημόσια συνεδρίαση τον ακόλουθο όρκο: «Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας και Ομοούσιας και Αδιαίρετης Τριάδας να είμαι πιστός στην Πατρίδα και το δημοκρατικό πολίτευμα, να υπακούω στο Σύνταγμα και τους νόμους και να εκπληρώνω ευσυνείδητα τα καθήκοντά μου».*
 2. *Αλλόθρησκοι ή ετερόδοξοι βουλευτές δίνουν τον ίδιο όρκο σύμφωνα με τον τύπο της δικής τους θρησκείας ή του δικού τους δόγματος.*
 3. *Βουλευτές που ανακηρύσσονται όταν η Βουλή απουσιάζει δίνουν τον όρκο στο Τμήμα της που λειτουργεί.*
- Οι διάφοροι μητροπολίτες καθώς επίσης και ο εκάστοτε αρχιεπίσκοπος, μετά την εκλογή τους σε κάποιο μητροπολιτικό θρόνο, ορκίζονται με τη σειρά τους ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας για να αναλάβουν τα καθήκοντά τους, σαν να αναγνωρίζουν ότι πάνω από τους Αρχιερείς, αντί να βρίσκεται η Ιερά Σύνοδος και πάνω από αυτήν ο Θεός, βρίσκεται ο εκάστοτε Πρόεδρος της Δημοκρατίας.
- Οι κληρικοί όλων των βαθμίδων μισθοδοτούνται από το κράτος ως κρατικοί υπάλληλοι, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο και για οποιονδήποτε άλλο λειτουργό άλλης θρησκευτικής ομάδας που ενεργεί στην χώρα μας. Ως αντίλογος από τον Κλήρο προβάλλεται το επιχείρημα ότι η μισθοδοσία των κληρικών από το Κράτος αποτελεί ανταποδοτική

υποχρέωση της Πολιτείας για την κρατικοποίηση της εκκλησιαστικής περιουσίας. Ανεξάρτητα από τον βαθμό ευστάθειας των παραπάνω ισχυρισμών του Κλήρου, το θέμα θα εξεταστεί ούτως ή άλλως στο μέλλον μέσα στο πλαίσιο του χωρισμού της Εκκλησίας από το Κράτος. Είναι δεδομένο ότι στον ετήσιο προϋπολογισμό του κράτους συνεισφέρουν οικονομικά τόσο οι ορθόδοξοι όσο και οι ετερόδοξοι ή αλλόθρησκοι ή άθεοι έλληνες πολίτες. Σε πιο προηγμένες χώρες με εντονότερο δια-πολιτισμικό χαρακτήρα της κοινωνίας τους (π.χ. Γερμανία) το θέμα αυτό έχει λυθεί ορθολογικά ως εξής: Επειδή υπάρχουν πολλές διαφορετικές θρησκευτικές ομάδες στην ίδια κοινωνία, οι φορολογούμενοι πολίτες κατά την υποβολή της φορολογικής τους δήλωσης στην Οικονομική Εφορία δηλώνουν εθελοντικά και ταυτόχρονα σε ποια θρησκευτική ομάδα ανήκουν και παρακρατείται από αυτούς το χρηματικό ποσό που έχει ορίσει η κάθε «Εκκλησία» για τα μέλη της. Το κράτος στη συνέχεια κάνει τον επιμερισμό των παρακρατούμενων αυτών ποσών και τα αποδίδει συνολικά στην κάθε θρησκευτική ομάδα, η οποία τα διανέμει στους λειτουργούς της με εσωτερικό κανονισμό. Με το τρόπο αυτό τα έσοδα της κάθε θρησκευτικής ομάδας, είναι ανάλογα αφενός με τα πραγματικά ενεργά μέλη που έχει κατ' έτος κάθε «Εκκλησία» και αφετέρου με το ποσό παρακράτησης που καθορίζει η τελευταία. Έτσι ο αριθμός των «κληρικών» της κάθε θρησκευτικής ομάδας διατηρείται στο επίπεδο των πραγματικών αναγκών της. Στην περίπτωση που κάποιος πολίτης δηλώσει άθεος ή ότι δεν ανήκει σε κάποια θρησκευτική ομάδα τότε, είτε απαλλάσσεται από την παρακράτηση του φόρου, είτε υπάρχει πάλι παρακράτηση αλλά αυτή, με διαφανή τρόπο, πηγαίνει σε διάφορα κοινωφελή ιδρύματα. Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι από τη στιγμή που η ενωμένη Ευρώπη υλοποιηθεί, και οι ορθόδοξοι θα αποτελούν μία μικρή μειονότητα μέσα σε ένα σύνολο ετεροδόξων και αλλόθρησκων, δεν θα είναι δυνατό να συνεχιστεί η μισθοδοσία των ιερωμένων από το κράτος, αλλά θα εφαρμοστεί κάτι ανάλογο με αυτό που περιγράψαμε ότι συμβαίνει ήδη στην Γερμανία. Τότε, θα μπορεί

κάποιος να πει ότι έσπασε ο σημαντικότερος δεσμός εξάρτησης της Πολιτείας από την Εκκλησία, σε αντίθεση με τα σημερινά ισχύοντα.

- Τα σχολεία έχουν χριστιανικά σύμβολα ανεξάρτητα αν φοιτούν σε αυτά (είτε σε μειοψηφία είτε σε πλειοψηφία) ορθόδοξοι χριστιανοί ή αλλόθρησκοι, ή αν οι διορισμένοι καθηγητές/δάσκαλοι στα ελληνικά σχολεία είναι επίσης ορθόδοξοι χριστιανοί, αλλόθρησκοι ή άθεοι.
- Τα δικαστήρια ομοίως έχουν χριστιανικά σύμβολα ανεξάρτητα αν δικάζεται αλλόθρησκος ή όχι, ή αν οι δικαστές, οι εισαγγελείς και οι ένορκοι είναι ετερόδοξοι ή αλλόθρησκοι ή άθεοι.
- Στην Ελλάδα, ορθά, δεν υπάρχει κώλυμα διορισμού στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στους ετερόδοξους θεολόγους (π.χ. ρωμαιοκαθολικούς, ευαγγελικούς, μουσουλμάνους κ.τ.λ.) που κατέχουν πτυχίο αναγνωρισμένης Θεολογικής Σχολής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και διορίζονται με σκοπό να διδάξουν τα θρησκευτικά στα Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας. Άλλωστε θα ήταν αντισυνταγματικό κάποιος έλληνας πολίτης μη-ορθόδοξος καθηγητής θεολογίας να αποκλείεται από την εργασία απλά για λόγους θρησκευτικών πεποιθήσεων. Παρόμοια συμβαίνουν και στη δημοτική εκπαίδευση όπου ο δάσκαλος διδάσκει μεταξύ άλλων και θρησκευτικά. Στόχος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων είναι η θρησκευτική μόρφωση των παιδιών, όχι κατ' ανάγκη με ορθόδοξη παιδεία, αλλά απεναντίας η διδασκαλία του θρησκευτικού συγκρητισμού όπως ακριβώς παρουσιάζεται από τα επίσημα ελληνικά βιβλία θρησκευτικών που διδάσκονται στην μέση και δημοτική εκπαίδευση, έτσι ώστε να μην θίγονται οι θρησκευτικές μειονότητες των μαθητών. Αυτό όμως είναι πλήρως αντίθετο με αυτό που επιδιώκει η Ορθόδοξος Εκκλησία της Ελλάδος, η οποία επιζητεί αποκλειστικά την ορθόδοξη θρησκευτική μόρφωση. Όσο και αν η κεφαλή της ελληνικής ορθόδοξης Εκκλησίας κάνει πως δεν βλέπει το πρόβλημα αυτό, εντούτοις έχει καταστεί εμμέσως πλην σαφώς από την Πολιτεία ότι αν η Εκκλησία επιθυμεί

αποκλειστικά την ορθόδοξη θρησκευτική μόρφωση στα παιδιά αυτό πρέπει να το αναλάβει η ίδια η Εκκλησία στα μέλη της με εσωτερικό τρόπο, καθότι είναι δική της αρμοδιότητα. Με άλλα λόγια εδώ προτείνεται από την ίδια την Πολιτεία ο χωρισμός της από την Εκκλησία.

- Σήμερα, έχει γίνει στην Πολιτεία αντιληπτό ότι η μέριμνα και η προστασία των εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων που ζουν στην Ελλάδα αποτελεί ταυτόχρονα την ασπίδα των Ελλήνων και των Ορθόδοξων μέσα στην Ενωμένη Ευρώπη (Ε.Ε.), καθότι στην Ε.Ε. τόσο οι ορθόδοξοι όσο και οι Έλληνες αποτελούν επίσης μία μικρή μειονότητα. Συνεπώς, ο σεβασμός των μειονοτήτων και στην χώρα μας είναι αναμφισβήτητο προς την σωστή κατεύθυνση, είτε γίνεται για καθαρά ανθρωπιστικούς λόγους όπως θα ήταν το ιδανικό είτε έστω γίνεται για μακροπρόθεσμους ωφελιμιστικούς εθνικούς λόγους, που είναι βέβαια το μερικό και το ατελές. Για όποιους λόγους όμως και να γίνεται το αποτέλεσμα είναι πάντοτε ένα και το αυτό: «Αν η Εκκλησία της Ελλάδος επιθυμεί την ορθόδοξη θρησκευτική μόρφωση στα παιδιά, τότε αυτό θα πρέπει να το αναλάβει η ίδια, με συστηματικό τρόπο, στα δικά της μέλη και διακεκριμένα από το κράτος. Άραγε είναι σε θέση η Εκκλησία της Ελλάδος να αναλάβει αυτόν το ρόλο και τις ευθύνες που απορρέουν από αυτό ή προτιμά να στέκεται μακριά από το πρόβλημά της και από κει απλώς να κραυγάζει;».
- Στα σχολεία υπάρχουν διορισμένοι δάσκαλοι και καθηγητές που είναι ιερωμένοι, παρά το γεγονός ότι είναι ασυμβίβαστες οι ιδιότητες του ιερωμένου και του εκπαιδευτικού ο οποίος είναι κρατικός υπάλληλος.
- Η επέμβαση διαφόρων μητροπολιτών σε εθνικά θέματα έχει αποφέρει πολλά προβλήματα, καθότι δημιουργεί την εντύπωση στα άλλα κράτη της ύπαρξης πολλών διαφορετικών κέντρων πολιτικής εξουσίας.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι, σήμερα η Πολιτεία δείχνει να έχει αντιληφθεί ότι κανένα όφελος δεν έχει από την σύσφιξη και εξάρτηση των σχέσεων της με την Εκκλησία, ειδικά οδεύοντας σε μία πολύ-πολιτισμική και πολύ-θρησκευτική κοινωνία της Ευρώπης και για το λόγο αυτό συνεχώς θα προσπαθεί να διαχωριστεί από την Εκκλησία. Οι συνειδητοί Έλληνες ορθόδοξοι χριστιανοί δεν έχουν να χάσουν απολύτως τίποτα από τον πλήρη διαχωρισμό της Πολιτείας και της Εκκλησίας. Στην περίπτωση του πλήρους διαχωρισμού, η Εκκλησία της Ελλάδος επιτέλους θα γνωρίζει τον πραγματικό αριθμό των συνειδητών μελών της καθότι οι χλιαροί «χριστιανοί», οι άθεοι και οι ετερόδοξοι θα διαχωριστούν από τα ενεργά μέλη της Εκκλησίας. Οι μόνοι που ενδεχομένως θα βλαφτούν θα είναι κάποιοι ανάξιοι ιερωμένοι οι οποίοι έγιναν κληρικοί όχι για την αγάπη προς τον Θεό αλλά για την προώθηση των προσωπικών τους συμφερόντων και οι οποίοι επίσης θα διαχωριστούν από το υπόλοιπο πλήρωμα της Εκκλησίας και θα αναγκαστούν να παραιτηθούν. Αντιθέτως, οι άξιοι ιερωμένοι θα παραμείνουν και θα επιδεικνύουν ασφαλώς περισσότερο πνευματικό ζήλο και με τον τρόπο αυτό θα οφελέσουν πραγματικά τους συνειδητούς ορθόδοξους χριστιανούς σε περιόδους ακόμα πιο δύσκολες. Άλλωστε, θυμίζουμε ότι ο πρώτος υπέρμαχος της πλήρους ανεξαρτητοποίησης της Εκκλησίας από το Κράτος ήταν ο Άγιος και Μέγας Αθανάσιος, πατριάρχης Αλεξανδρείας το (328-373μ.χ.) και δεν είναι δυνατόν ο υπόψη Άγιος να έκανε λάθος.

2. Η κοινωνία των Ορθοδόξων Χριστιανών με τους λοιπούς Ευρωπαίους κατά το Εκκλησιαστικό Δίκαιο.

Με τον όρο «κοινωνία» των ορθοδόξων χριστιανών με τους λοιπούς Ευρωπαίους εννοούμε όχι απλώς την επικοινωνία μεταξύ των δύο παραπάνω μερών αλλά την γενικότερη αλληλεξάρτηση, κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική, πολιτική και θρησκευτική ανάμεσα στους συνειδητούς ορθοδόξους αφενός και αφετέρου στους αλλόθρησκους/ετεροδόξους και άθεους. Παραθέτουμε τα σχετικά οριζόμενα από το Εκκλησιαστικό Δίκαιο που αναφέρονται στην κοινωνία των ορθοδόξων χριστιανών με τους υπολοίπους με σύντομο σχολιασμό, έχοντας πάντοτε υπόψη ότι οι διάφορες διατάξεις του Εκκλησιαστικού Δικαίου πρωτίστως εξετάζονται από την θεολογική πλευρά και ταυτοχρόνως από την κοινωνική ή κοινωνιολογική πλευρά, καθότι η ύπαρξή του Εκκλησιαστικού Δικαίου εξυπηρετεί πνευματικές και θρησκευτικές ανάγκες.

- (1) Ο Ι' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι δεν επιτρέπεται κάποιος λαϊκός να προσεύχεται μαζί με ανθρώπους που έχουν αφορισθεί για τις αμαρτίες τους. Αν το κάνει τότε αφορίζεται και αυτός.
- (2) Ο ΞΕ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι απαγορεύεται να εισέλθει κάποιος ορθόδοξος χριστιανός σε ναό αιρετικών για να προσευχηθεί. Στην περίπτωση που το κάνει και είναι κληρικός τότε αυτός καθαιρείται και αφορίζεται ενώ αν είναι λαϊκός απλώς αφορίζεται.
- (3) Ο ΜΕ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι όποιος κληρικός συμπροσευχηθεί απλώς (χωρίς να συνλειτουργήσει) με αιρετικούς τότε αφορίζεται.

Οι παραπάνω τρεις (Ι' , ΞΕ' , ΜΕ') αποστολικοί κανόνες απαγορεύουν σε λαϊκούς και κληρικούς να συμπροσεύχονται μαζί με αιρετικούς. Αν αυτό γίνει από κληρικό τότε αυτός καθαιρείται και στην συνέχεια με τον ΜΕ' κανόνα αφορίζεται ενώ αν είναι λαϊκός αφορίζεται. Αφορισμός σημαίνει πως ο άνθρωπος αποκόπτεται από την υπόλοιπη Εκκλησία προσωρινά μέχρι να μετανοήσει. Αν η αποκοπή αυτή από την Εκκλησία είναι ισόβια τότε πρόκειται για τον μεγάλο αφορισμό που είναι γνωστός και ως «ανάθεμα». Με την αποκοπή του ανθρώπου από την Εκκλησία,

ο άνθρωπος χάνει τα θρησκευτικά δικαιώματα που είχε όπως συμμετοχή στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας ή συμμετοχή στο μυστήριο της εξομολόγησης, δεν μπορεί να παντρευτεί ορθόδοξα, δεν κηδεύεται, δεν γίνεται νονός, δεν συμμετέχει στα μνημόσυνα, δεν συμμετέχει στο μυστήριο του Ευχέλαιου ή του Αγιασμού ούτε του επιτρέπεται να εισέλθει στον ιερό ναό να προσευχηθεί.

Δεδομένου, ότι από δω και εις το μέλλον, εντός της ενωμένης Ευρώπης, οι ορθόδοξοι χριστιανοί θα αποτελούν πλέον μία μικρή μειονότητα μέσα σε ένα γενικότερο σύνολο που απαρτίζεται είτε από αιρετικούς (όπως είναι οι ρωμαιοκαθολικοί, οι προτεστάντες) είτε από αλλόθρησκους όπως είναι οι μουσουλμάνοι, οι ιουδαίοι ή οι βουδιστές, είτε από άθεους, θα είναι ιδιαίτερος δύσκολο ένας ορθόδοξος χριστιανός να ικανοποιήσει τις θρησκευτικές του ανάγκες όταν του είναι απαγορευμένο να εισέλθει σε ναούς ετεροδόξων, ακόμα και στην περίπτωση που δεν υπάρχει ορθόδοξος ναός ή στην περίπτωση που ο άνθρωπος βρίσκεται στις τελευταίες στιγμές της ζωής του. Έτσι, αν κάποιος εξετάζει την θρησκευτικότητα των ορθοδόξων χριστιανών από κοσμικής πλευράς ενδεχομένως να ισχυριστεί ότι θα έπρεπε να τροποποιηθούν οι παραπάνω τρεις (I' , ΞΕ' , ΜΕ') αποστολικοί κανόνες ώστε να επιτρέπεται κάτω από ειδικές συνθήκες η συμπροσευχή με τους αιρετικούς. Λαμβάνοντας όμως υπόψη το θεολογικό πνεύμα των υπόψη τριών (I' , ΞΕ' , ΜΕ') αποστολικών κανόνων γίνεται κατανοητό ότι η συμπροσευχή με αιρετικούς είναι απαγορευμένη διότι αποτελεί ύβρη προς το Άγιο Πνεύμα. Πράγματι, από θεολογικής πλευράς, πρώτοι από όλους οι αιρετικοί ύβρισαν το Άγιο Πνεύμα, άρα και την Τριαδική Θεότητα, και συνεχίζουν να υβρίζουν τον Θεό εμμένοντας στην αίρεσή τους. Αν λοιπόν κάποιος συμπροσευχηθεί με τους αιρετικούς, είναι σαν θεολογικά να νομιμοποιεί και να παραδέχεται ότι αυτοί εξακολουθούν να είναι φορείς αγιασμού και της θείας Χάριτος, σαν να μην είχαν αποκοπεί ποτέ από την μία και μοναδική αποστολική Εκκλησία του Χριστού, πράγμα το οποίο είναι θεολογικώς άτοπο. Αυτό επίσης σημαίνει ότι ο πιστός που συμπροσευχήθηκε με τους αιρετικούς κατέστη και αυτός αφορισμένος, δηλαδή δεν δύναται να λάβει Θεία Χάρη ή να συντελεσθεί

η μετάδοση του Αγιασμού σ' αυτόν, αφού η αιρετική θρησκευτική ομάδα δεν διαθέτει η ίδια τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος. Δεν υπάρχει θεσμοθετημένο στο Εκκλησιαστικό Δίκαιο η δυνατότητα να καταφύγει κάποιος ορθόδοξος σε αιρετικούς, ακόμα και αν ο άνθρωπος βρίσκεται στις τελευταίες στιγμές της ζωής του.

- (4) Ο ΙΔ' ιερός κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι ναι μεν οι αναγνώσται και ψάλτες της ορθόδοξης Εκκλησίας μπορούν να νυμφευτούν μετά την χειροθεσία τους, όχι όμως να παίρνουν ετερόδοξη ή αιρετική γυναίκα. Τα παιδιά τους δεν πρέπει να τα αφήνουν να παντρεύονται με αιρετικούς ή ετεροδόξους εκτός αν πρώτα δεχτεί να βαπτιστεί ο αιρετικός ορθόδοξος. Σε διαφορετική περίπτωση αφορίζονται.
- (5) Ο ΟΒ' ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι δεν επιτρέπεται ορθόδοξος άνδρας να νυμφεύεται με αιρετική γυναίκα ή γυναίκα ορθόδοξος να παντρεύεται με αιρετικό άντρα. Αν κάποιος από τους δύο το κάνει τότε ο γάμος αυτός πρέπει να είναι άκυρος και το παράνομο ζευγάρι πρέπει να διαλύεται. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση που αμφότεροι του ζευγαριού ήταν άπιστοι ως προς τον Θεόν ή και οι δύο αιρετικοί και μετά τον γάμο τους κάποιος από τους δύο επέστρεψε ορθόδοξα στον Χριστό, τότε ορίζει ο παρών κανόνας δεν πρέπει να χωρίζουν.

Οι παραπάνω δύο κανόνες (ΙΔ' της Δ' οικουμ. και ΟΒ' της ΣΤ' οικουμ. Συνόδου) αναφέρονται στο ότι δεν επιτρέπεται οι ορθόδοξοι χριστιανοί να νυμφεύονται αιρετικές γυναίκες ούτε ορθόδοξες γυναίκες να παντρεύονται αιρετικούς άνδρες. Η θεολογική ερμηνεία των ιερών αυτών κανόνων ανάγεται στην ερμηνεία περί «συμπροσευχής με τους αιρετικούς» που είδαμε παραπάνω, και εκεί παραπέμπουμε, καθότι κατά την τέλεση του μυστηρίου του Γάμου μεταξύ ενός ορθόδοξου και ενός αιρετικού πάντοτε θα υπάρχει η συμπροσευχή με το αιρετικό μέλος του ζεύγους. Μέσα στην πολύ-πολιτιστική Ευρώπη όπου οι ορθόδοξοι χριστιανοί αριθμούν κάτω του 10% του συνολικού πληθυσμού της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, και με δεδομένο ότι οι σχέσεις των ζευγαριών περνούν ήδη από σήμερα μεγάλη κρίση θα είναι ιδιαίτερα δύσκολο για έναν λαϊκό ορθόδοξο χριστιανό να τηρήσει στην ζωή του τους υπόψη ιερούς κανόνες. Αυτό θα φανεί ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπόψη και τους κανόνες που ακολουθούν και αναφέρονται ειδικότερα στον τρόπο ζωής των Ορθοδόξων Χριστιανών κατά το Εκκλησιαστικό Δίκαιο.

- (6) *Ο ΞΘ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι όποιος κληρικός, οποιασδήποτε βαθμίδας, δεν νηστεύει την μεγάλη τεσσαρακοστή καθώς επίσης και τις Τετάρτες και Παρασκευές τότε καθαιρείται. Αν είναι λαϊκός τότε αφορίζεται. Εξαιρέση υπάρχει αν υφίστανται λόγοι υγείας.*

Με τον αποστολικό ιερό αυτόν κανόνα η νηστεία καθίσταται υποχρεωτική για όλους. Βέβαια ο Πνευματικός/Εξομολόγος μπορεί να τροποποιήσει τις νηστείες λαμβάνοντας υπόψη, την κρίση του κάθε ενός ανθρώπου, το είδος της εργασίας και τους λόγους υγείας. Βέβαια είναι ασφαλώς δυσκολότερο να κάνει κάποιος τον αγώνα της νηστείας μέσα σε ένα πλήθος που καταπατεί τους ιερούς κανόνες, μη-τηρώντας τις νηστείες (όπως είναι η κοινωνία της Ευρωπαϊκής Ένωσης), από το να κάνει τον ίδιο αγώνα με άλλους ομοϊδεάτες, εντός ενός μοναστηριού για παράδειγμα. Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι για την Εκκλησία η νηστεία αποτελεί το «μέσο» για τον περιορισμό των ανθρώπινων παθών και δεν είναι αυτοσκοπός. Όμως, πάντοτε ο αγωνιζόμενος ορθόδοξος χριστιανός, λαϊκός ή κληρικός, οφείλει να βρίσκεται σε διαρκή και μόνιμο αγώνα κατά των ανθρώπινων παθών του, με απαραίτητο συνοδοιπόρο την ταπείνωση, ενώ οι άγιοι Πατέρες της Εκκλησίας μας με την ζωή τους δείχνουν ότι στους ανθρώπους που αγωνίζονται με τον τρόπο αυτό ο Θεός στέλνει την Θεία Χάρη του. Δηλαδή, όποιος έχει αγωνιστικό πνεύμα χρησιμοποιεί ούτως ή άλλως την νηστεία, την εγκράτεια και την προσευχή σαν να ήταν δικές του επιλογές, χωρίς να περιμένει να το γράφουν αυτό κάποιοι κανόνες.

- (7) Ο ΞΑ' ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι δεν επιτρέπεται στους πιστούς να καταφεύγουν στην μαγεία ή παραψυχολογία ή αστρολογία ή να απευθύνονται σε μάγους, μάντεις κ.τ.λ. Αν κάποιος λαϊκός καταφύγει σ' αυτά τότε αυτός αφορίζεται. Οι κληρικοί που κάνουν ανάλογα καθαιρούνται και αφορίζονται σύμφωνα με άλλους κανόνες.

Στην συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων οι διάφοροι μάγοι, μάντεις, παραψυχολόγοι, αστρολόγοι και λοιποί στερούνται περιεχομένου και εξαπατούν τους αφελείς που καταφεύγουν σ' αυτούς. Στις περιπτώσεις αυτές ένα είναι πάντοτε το βέβαιον ότι οι μάγοι, μάντεις, παραψυχολόγοι και λοιποί γίνονται πλουσιότεροι καθότι πουλούν φανταστικές ελπίδες ενώ παίρνουν πραγματικά χρήματα από τους αφελείς. Σύμφωνα με τους άγιους Πατέρες της Εκκλησίας μας, υπάρχει όμως και μία μικρή μερίδα μάγων, παραψυχολόγων κ.τ.λ. που χρησιμοποιεί την ούτως ή άλλως πεπερασμένη δύναμη του διαβόλου με σκοπό να κάνει είτε κάποιο φαινομενικό καλό είτε κάποιο πραγματικό κακό. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις η χρήση της δύναμης του διαβόλου από αυτούς είναι που αποτελεί ύβρη κατά του Αγίου Πνεύματος και για τον λόγο αυτό, τα άτομα που δρουν έτσι αποκόπτονται (αφορίζονται) από το σώμα της Εκκλησίας. Ειδικά στη σημερινή εποχή που η ανασφάλεια του σύγχρονου ανθρώπου έχει φτάσει στο μέγιστο δυνατό σημείο και ταυτόχρονα η οικονομική κρίση μαστίζει όλες τις σύγχρονες κοινωνίες, και παρά το γεγονός ότι ζούμε στην κατεξοχήν εποχή του ορθολογισμού, τα φαινόμενα των διάφορων τσαρλατάνων έχουν οξυνθεί περισσότερο από κάθε άλλη εποχή. Ο σημερινός ορθολογιστής άνθρωπος συχνά χάνει την υπομονή του και καταφεύγει τότε σε ανορθολογικές, σε ανιεπιστημονικές και μεταφυσικές/παραψυχολογικές μεθόδους ελπίζοντας πως θα πετύχει έτσι τους σκοπούς του. Από αυτούς τους τσαρλατάνους θέλει ο υπόψη ΞΑ' ιερός κανόνας της ΣΤ' οικουμενικής συνόδου (περισσότερο επίκαιρος από ποτέ) να προφυλάξει τον σύγχρονο άνθρωπο.

- (8) Ο Θ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι δεν επιτρέπεται στους πιστούς να φεύγουν από τον ναό πριν τελειώσει η κοινή προσευχή ή να μην μεταλαμβάνουν στην περίπτωση που παρίστανται μέχρι τέλους της θείας λειτουργίας.
- (9) Ο Π' ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι δεν επιτρέπεται να λείπει πιστός για τρεις συνεχόμενες Κυριακές από την Εκκλησία. Σε αντίθετη περίπτωση αν είναι κληρικός αυτός καθαιρείται ενώ αν είναι λαϊκός αφορίζεται.

Οι δύο παραπάνω ιεροί κανόνες (Θ' αποστολικός και Π' της ΣΤ' οικουμ. συνοδ.) θέλουν να γνωστοποιήσουν θεολογικά στον άνθρωπο ό,τι για την διατήρηση της Θείας Χάριτος και του Αγιασμού σ' αυτόν, και με την προϋπόθεση ότι δεν μεσολαβεί κάποια απρόσεκτη (αμαρτωλή) πράξη του που θα γίνει αιτία αυτή να εκδιωχθεί η Θεία Χάρη από πάνω του, απαιτείται εκτός των άλλων η συχνή συμμετοχή στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας.

Το πρόβλημα που θα προκύψει εδώ είναι ό,τι λόγω των βιοτικών φροντίδων του σύγχρονου ανθρώπου, και καθώς το καπιταλιστικό σύστημα μεταλλάσσεται, σιγά-σιγά η Κυριακή θα γίνει πλήρως εργάσιμη ημέρα και κατά συνέπεια δεν θα είναι εύκολο τις Κυριακές ο θρησκευόμενος άνθρωπος να αφήνει την δουλειά του για να πηγαίνει στον ναό να προσευχηθεί. Το θέμα αυτό συνδέεται άμεσα και με την εορτή του Πάσχα των ορθοδόξων καθότι αυτό πέφτει πάντοτε Κυριακή, ενώ είναι γνωστό ότι κάθε Κυριακή εορτάζουμε επίσης την ανάσταση του Χριστού. Πράγματι, αν στρέψουμε το βλέμμα μας σήμερα στις Η.Π.Α., σε μία κατεξοχήν πολύ-πολιτισμική και πολύ-θρησκευτική σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, παρατηρούμε τα κάτωθι:

- Οι ορθόδοξοι χριστιανοί αποτελούν μία πολύ μικρή μειονότητα στην κοινωνία των Η.Π.Α.
- Οι περισσότερες εταιρείες λειτουργούν πλήρως και τις Κυριακές με κυλιόμενη ημέρα αργίας για το κάθε ένα εργαζόμενο (π.χ. αν την μία εβδομάδα για κάποιον εργαζόμενο υπάρχει η Κυριακή ως ημέρα αργίας τότε την επόμενη εβδομάδα θα είναι η Δευτέρα ως

ημέρα αργίας, την επόμενη εβδομάδα θα είναι η Τρίτη ως ημέρα αργίας κ.ο.κ.). Το υπόψη θέμα θα χειροτερέψει στην περίπτωση της προτεινόμενης αλλαγής ή της αστρονομικής διόρθωσης του ισχύοντος Γρηγοριανού ημερολογίου, καθότι τότε η Κυριακή δεν θα συμπίπτει με την Κυριακή του παλιού Ιουλιανού ημερολογίου βάση του οποίου ακόμα και σήμερα υπολογίζεται το Πάσχα των ορθόδοξων, με τελικό αποτέλεσμα οι ορθόδοξοι να μην εορτάζουν το Πάσχα την Κυριακή αλλά άλλη ημέρα, σε αντίθεση με τους σχετικούς ιερούς κανόνες.

- Όταν οι ορθόδοξοι χριστιανοί εορτάζουν το Πάσχα κανείς από την υπόλοιπη κοινωνία δεν το αντιλαμβάνεται, καθότι για τους υπολοίπους εκείνη η Κυριακή δεν διαφέρει από οποιαδήποτε άλλη. (θυμίζουμε ότι το Πάσχα των Ορθόδοξων δεν συμπίπτει γενικά με το Πάσχα των λοιπών αιρετικών και αυτό απομονώνει περισσότερο τους Ορθόδοξους από τους υπόλοιπους).
- Συνεπώς οι ορθόδοξοι χριστιανοί που εργάζονται στις εταιρείες που λειτουργούν τις Κυριακές κωλύονται να εορτάσουν το Πάσχα τους, όπως επίσης κωλύονται να εορτάσουν και τις υπόλοιπες Κυριακές του χρόνου.

Τα παραπάνω αναφερόμενα προβλήματα που υπάρχουν ήδη στις Η.Π.Α., είναι βέβαιον ότι θα εμφανιστούν και στην Ενωμένη Ευρώπη καθότι υπάρχουν παρόμοιες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Επίσης, η μη-τήρηση της Κυριακής ως αργίας, εκτός από τους οικονομικούς και εμπορικούς λόγους που αναφέρθηκαν είναι άμεσα συνυφασμένη με τις διάφορες κοινωνικές και πολιτιστικές συνήθειες των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, που αποτελούν ήδη στην Ενωμένη Ευρώπη την μεγάλη πλειονότητα της κοινωνίας.

Παρακάτω παρατίθενται πέντε κανόνες (10 έως 14), δίχως σχολιασμό, οι οποίοι από χρόνια δεν είναι δυνατό να τηρηθούν εξαιτίας του τρόπου ζωής της κοινωνίας μας.

- (10) Ο ΟΖ' ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι δεν επιτρέπεται να λούονται οι άνδρες μαζί με γυναίκες ούτε σε λουτρά, ούτε σε ποτάμια ή λίμνες ή την θάλασσα. Σε αντίθετη περίπτωση αν είναι κληρικός αυτός καθαιρείται ενώ αν είναι λαϊκός αφορίζεται.
- (11) Ο 96^{ος} ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι δεν επιτρέπεται ο καλλωπισμός είτε των ανδρών είτε των γυναικών. Στα σχόλια του κανόνα αυτού διαβάζουμε ότι απαγορεύεται στους άνδρες να αφήνουν μακριά μαλλιά σαν αυτά των γυναικών, απαγορεύεται να βάζουν τα μαλλιά τους ή τα γένεια τους, απαγορεύεται να χρησιμοποιούν περούκες στα μαλλιά τους ή ξένες τρίχες, απαγορεύεται να ξυρίζουν τα γένια τους αφού έτσι φαίνονται τρυφεροί και όμορφοι. Επίσης, απαγορεύεται στις γυναίκες να βάζουν φτιασίδια στο πρόσωπό τους και άλλες περιποιήσεις ώστε να φαίνονται ομορφότερες. Ο ίδιος κανόνας απαγορεύει τους κληρικούς να ξυρίζονται και να είναι φιλοσώματοι και καλλωπιστές αλλά τους προτείνει να είναι φιλόψυχοι και φιλάρετοι.
- (12) Ο ΞΔ' ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει την δεν επιτρέπεται λαϊκοί να διδάσκουν δημοσίως και μέσα στον ιερό ναό καθότι δεν έχουν λάβει τις δωρεές του Αγίου Πνεύματος που μεταβιβάζονται με την χειροτονία. Οι λαϊκοί που δεν τηρούν τον κανόνα αυτό αφορίζονται για τις επόμενες 40 ημέρες. Ο λαϊκός επιτρέπεται μόνο να αποκρίνεται και να διδάσκει αποκλειστικά κατ' ιδίαν στους ερωτώντας, και ποτέ δημοσίως.
- (13) Ο ΜΒ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι όποιος κληρικός παίζει τυχερά παιχνίδια ή μεθά τότε καθαιρείται, ενώ ο ΜΓ' αποστολικός αφορίζει τους λαϊκούς που κάνουν τα ίδια.
- (14) Ο ΜΔ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι όποιος κληρικός δανείζει χρήματα με τόκους τότε αυτός καθαιρείται.

3. Ο θεσμός της οικογένειας και η θέση της γυναίκας κατά το Εκκλησιαστικό Δίκαιο.

Παρακάτω παρατίθενται δίχως ειδικό σχολιασμό οι σχετικοί ιεροί κανόνες που αναφέρονται στην προστασία του θεσμού της οικογένειας,

- είτε με την αποτροπή του χωρισμού του ζεύγους (π.χ. ΜΗ' αποστολικός),
- είτε με την προτροπή για την δημιουργία ομόδοξων οικογενειών (π.χ. ΙΔ' της Δ' οικουμ., ΟΒ' της ΣΤ' οικουμ.),
- είτε αποτρέποντας την συνήθη για την εποχή εκείνη χρήση βίας των ανδρών στο γυναικείο φύλο (π.χ. ΚΖ' της Δ' οικουμ. & 92^{ος} της ΣΤ' οικουμ. συνόδου),
- είτε προσπαθώντας να αποτρέψει τις αμβλώσεις (π.χ. 91^{ος} της ΣΤ' οικουμ. συνόδου, Β' του Μ.Βασιλείου, ΚΑ' της τοπ. συνοδ. της Αγκυρας)
- ,
- είτε προστατεύοντας την ανύπαντρη γυναίκα (π.χ. ΞΖ' αποστολικός),

Προξενεί θαυμασμό ότι σε μία εποχή κατ'εξοχήν ανδροκρατούμενη, όπως ήταν η ρωμαϊκή αυτοκρατορία όταν τέθηκαν οι αποστολικοί κανόνες, ή αργότερα κατά τον Μεσαίωνα όταν τέθηκαν οι άλλοι ιεροί κανόνες από τις εκκλησιαστικές οικουμενικές και τοπικές συνόδους, όπου η θέση της γυναίκας εξακολουθούσε να είναι ασήμαντη, τότε λοιπόν η Εκκλησία πρωτοστάτησε, όρθωσε το ανάστημά της και προστάτεψε την θέση της γυναίκας τόσο μέσα στο γάμο με την προστασία του θεσμού της οικογένειας όσο και έξω από τον γάμο ως ανύπαντρη γυναίκα (π.χ. ΞΖ' αποστολικός). Οι διάφοροι ιεροί κανόνες έχουν την ίδια ισχύ τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες εφαρμόζοντας η Εκκλησία στην πράξη την πλήρη ισοτιμία ανάμεσα στα δύο φύλα.

Στην προστασία του θεσμού της οικογένειας από την Εκκλησία, μοναδική εξαίρεση υπήρξε η περίπτωση σύναψης γάμου με αιρετικό άνδρα ή αιρετική γυναίκα που αποδοκιμάζεται και για τα δύο φύλα από την Εκκλησία για δογματικούς όμως λόγους, όπως ήδη αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο (ΙΔ' της Δ' οικουμ. και ΟΒ' της ΣΤ' οικουμ. Συνόδου).

- (1) Ο ΜΗ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι όποιος λαϊκός χωρίζει την γυναίκα του χωρίς να υπάρχει λόγος μοιχείας, και πάρει άλλη γυναίκα τότε αφορίζεται.
- (2) Ο ΞΖ' ιερός κανόνας των αγίων αποστόλων ορίζει ότι όποιος έφθειρε παρθένο γυναίκα πρέπει να την παντρευτεί χωρίς να επιτρέπεται να πάρει άλλη γυναίκα. Σε αντίθετη περίπτωση αφορίζεται.
- (3) Ο ΙΔ' ιερός κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι ναι μεν οι αναγνώσται και ψάλτες της ορθόδοξης Εκκλησίας μπορούν να παντρευτούν μετά την χειροθεσία τους, όχι όμως να παίρνουν ετερόδοξη ή αιρετική γυναίκα. Τα παιδιά τους δεν πρέπει να τα αφήνουν να παντρεύονται με αιρετικούς ή ετεροδόξους εκτός αν πρώτα δεχτεί να βαπτιστεί ο αιρετικός ορθόδοξος. Σε διαφορετική περίπτωση αφορίζονται.
- (4) Ο ΟΒ' ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι δεν επιτρέπεται να παντρεύεται ορθόδοξος άνδρας με αιρετική γυναίκα ή γυναίκα ορθόδοξος με αιρετικό άντρα. Αν κάποιος από τους δύο το κάνει τότε ο γάμος αυτός πρέπει να είναι άκυρος και το παράνομο ζευγάρι πρέπει να διαλύεται. Εξάιρεση αποτελεί η περίπτωση που αμφότεροι του ζευγαριού ήταν άπιστοι ως προς τον Θεόν ή και οι δύο αιρετικοί και μετά τον γάμο τους κάποιος από τους δύο επέστρεψε ορθόδοξα στον Χριστό, τότε ορίζει ο παρών κανόνας δεν πρέπει να χωρίζουν.
- (5) Ο ΚΖ' ιερός κανόνας της Δ' Οικουμενικής Συνόδου (καθώς και ο 92^{ος} ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου) ορίζει ότι εκείνοι όπου «κλέπτουν» τις γυναίκες για να τις παντρευτούν αφορίζονται. Το ίδιο και αυτοί που συμπράττουν και βοηθούν τον δράστη. Οι δε ιερείς δεν πρέπει να συνεργούν σε τέτοιες ενέργειες, διαφορετικά εκπίπτουν από τον βαθμό της ιεροσύνης.

- (6) Ο 91^{ος} ιερός κανόνας της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου ορίζει ότι οι γυναίκες που κάνουν αμβλώσεις (ή οι άντρες που συναινούν ή προτρέπουν τις γυναίκες να κάνουν αμβλώσεις) να θεωρούνται μεν ότι διέπραξαν φόνο αλλά να κανονίζονται μόνο με 10 χρόνια αποχής από την θεία κοινωνία και όχι εφόρου ζωής όπως προβλέπεται για τους φονείς. Παρόμοια ορίζονται στον ΚΑ' ιερό κανόνα της τοπικής συνόδου της Άγκυρας το 315μ.χ. όσο και στον Β' ιερό κανόνα του Μ. Βασιλείου.

Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε ότι η προστασία της οικογένειας είναι περισσότερο καθήκον της Πολιτείας παρά της Εκκλησίας. Για το λόγο αυτό το άρθρο 21 του Ελληνικού Συντάγματος αναφέρεται στην προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας. Πράγματι στο υπόψη άρθρο 21 ορίζονται τα κάτωθι:

1. Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους.
2. Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος.
3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων.
4. Η απόκτηση κατοικίας από αυτούς που την στερούνται ή που στεγάζονται ανεπαρκώς αποτελεί αντικείμενο ειδικής φροντίδας του Κράτους.
5. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, καθώς και η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.
6. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Γενικά

Με την πρόοδο των επιστημών συνεχώς η ανθρωπότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με νέες προκλήσεις, ενώ προκύπτουν συχνά νέα θέματα που προβληματίζουν τον άνθρωπο. Επίσης, πολλά από τα νέα αυτά θέματα είναι συνδεδεμένα, άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο, με ηθικούς νόμους, με ηθικούς κανόνες και με ηθικούς και θεολογικούς προβληματισμούς, που ούτε προφανής λύση υπάρχει, ούτε είναι ρυθμισμένα από το ισχύον Εκκλησιαστικό Δίκαιο. Συχνότατα σήμερα ο επιστήμονας – άνθρωπος καλείται μόνος του να αποφασίσει, κατά την διάρκεια ερευνών που κάνει, για σοβαρά ηθικά θέματα και το μόνο που υπάρχει για τον επιστήμονα να στηριχθεί είναι η Πλατωνική ρήση «πάσα επιστήμη χωριζόμενη αρετής, πανουργία και ου σοφία φαίνεται» και όχι το Εκκλησιαστικό Δίκαιο. Υπάρχουν θέματα που είναι κατά κανόνα θεολογούμενα όπως είναι αυτά που προκύπτουν από την επιστήμη της Γενετικής Μηχανικής, από την εφαρμογή της ευθανασίας και από την συλλογή, επεξεργασία και χρήση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων και τα οποία θα σκιαγραφηθούν παρακάτω. Τέλος, από την άλλη πλευρά, και για λόγους πληρότητας, παρουσιάζεται η ουμανιστική θεώρηση του ανθρώπου σε σύγκριση με την αντίστοιχη θεολογική θεώρηση.

1. Γενετική Μηχανική

Η «Γενετική Μηχανική» ασχολείται με την εξιχνίαση και ανακάλυψη των άγνωστων εκείνων νόμων που αφενός περιγράφουν και αφετέρου σχετίζονται με τις μορφές ζωής του υλικού κόσμου, τη δομή και την εξέλιξη αυτών, τη «μοριακή βιολογία» και τη «Γενετική». Τα μέχρι τώρα γνωστά στοιχεία είναι πράγματι εντυπωσιακά αν και αποτελούν περίπου το 20% των σχετικών πληροφοριών. Τα στοιχεία αυτά, ήταν όμως ικανά να θέσουν καίριους ηθικούς προβληματισμούς που η απάντησή τους σήμερα εκκρεμεί από την κοινωνία μας, ενώ το Εκκλησιαστικό Δίκαιο δεν τα προβλέπει. Θα προσπαθήσουμε παρακάτω, δια μέσω ρητορικών ερωταποκρίσεων, να απομονώσουμε τις παραμέτρους εκείνες που εμπλέκονται στα ηθικά διλήμματα ώστε να αποκρυσταλλωθούν τα νοήματα, όσο αυτό είναι δυνατό στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

- Πρέπει να συνεχιστούν οι έρευνες των επιστημών της Γενετικής Μηχανικής;
- Πρέπει η Γενετική Μηχανική, με τις έρευνες της, να αποβλέπει στην αποτελεσματικότητα των μέσων πρόγνωσης, διάγνωσης και θεραπείας διαφόρων ασθενειών (κληρονομικών ή μη);
- Πρέπει να φτάσουμε στο σημείο η Γενετική Μηχανική να γνωρίζει εξ' αρχής και πλήρως την γενετική περιγραφή κάθε ανθρώπου, από το ωάριο και σπερματοζωάριο ή από το έμβρυο των πρώτων ολίγων ημερών;
- Πρέπει η Γενετική Μηχανική, σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι ο μελλοντικός άνθρωπος θα αναπτύξει κάποιες ασθένειες, να επεμβαίνει στο έμβρυο των ολίγων ημερών και να αντικαθιστά εκείνα τα γονίδια που είναι υπεύθυνα για τις ασθένειες με άλλα τα οποία θα εξασφαλίζουν την μη εμφάνιση των ασθενειών;
- Πρέπει η Γενετική Μηχανική, να φτάσει στο σημείο να θεωρήσει ότι ο θάνατος του ανθρώπου είναι «ασθένεια» και άρα ως «ασθένεια» μπορεί να καταπολεμηθεί γενετικά;
- Είναι θεμιτό η Γενετική Μηχανική να επεμβαίνει προκαταβολικά στο έμβρυο των ολίγων ημερών και να εξασφαλίζει το ευπαρουσίαστο του ανθρώπου, αλλάζοντας τα κατάλληλα γονίδια;
- Είναι θεμιτό η Γενετική Μηχανική να επεμβαίνει προκαταβολικά στο έμβρυο των ολίγων ημερών και να εξασφαλίζει στον άνθρωπο υψηλή αντίληψη, μεγαλύτερη οξύνοια, ισχυρότερη μνήμη αλλάζοντας τα κατάλληλα γονίδια;
- Από τη στιγμή την οποία θα είναι προβλέψιμες, από την γνώση του γενετικού κώδικα του εμβρύου, οι διάφορες ασθένειες που δύνανται να αναπτυχθούν σε κάποιον άνθρωπο, μήπως αυτό θα σημαίνει ότι έχει τεθεί υπό έλεγχο το μέλλον του ανθρώπου που αναφέρεται στην υγεία του;
- Οι ανακαλύψεις της Γενετικής Μηχανικής θα χρησιμοποιηθούν άραγε μόνο για το καλό του ανθρώπου ή αντιθέτως, θα χρησιμοποιηθούν απερίσκεπτα, χωρίς αρετή, σκέψη και επίγνωση, για το κακό του, ανοίγοντας έτσι τους ασκούς του Αιόλου;

- Τι θα γίνει όταν μετά την πάροδο μιας ή δύο γενετικά τροποποιημένων γενεών του ανθρωπίνου γένους, οι άνθρωποι θα έχουν χωριστεί σε δύο κατηγορίες, ήτοι από την μία πλευρά στους κανονικούς και φυσιολογικούς ανθρώπους που θα εξακολουθούν για μερικές γενεές να αναπαράγονται με την κλασσική διαδικασία και από την άλλη πλευρά στους γενετικά τροποποιημένους, ανώτερους, ισχυρότερους εξυπνότερους που θα είναι και αποδοτικότεροι; Μήπως τότε η πρώτη κατηγορία θα θεωρείται «καθυστερημένη» έναντι της δεύτερης, ενώ με την πάροδο του χρόνου θα καταντήσει να υπηρετεί απλώς την δεύτερη;
- Από τη στιγμή που η Γενετική Μηχανική θα είναι σε θέση να αλλάζει κατά βούληση τα διάφορα γονίδια για την αποφυγή των κληρονομικών ασθενειών και όχι μόνο, ποιος θα την εμποδίσει να κατασκευάζει τεχνητά και με συνθετικό τρόπο ολόκληρο το DNA του εμβρύου (δηλαδή χωρίς την χρήση του ωαρίου και του σπερματοζωαρίου); Στην περίπτωση αυτή όμως μήπως χάνεται η πατρότητα και η μητρότητα του εμβρύου, δηλαδή αυτό που εννοούμε με την λέξη γένος, καθότι το έμβρυο δεν θα έχει γονείς, αλλά θα είναι αποτέλεσμα εκατομμυρίων συνδυασμών των πλέον κατάλληλων γονιδίων που θα εκτελούνται από τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές; Τότε όμως δεν χαλαρώνει ο γενετικός δεσμός με την οικογένεια; Μήπως τότε οι «γονείς» θα παίζουν τον ρόλο των θετών γονιών των παιδιών αυτών και θα περιοριστούν στις στοιχειώδεις υποχρεώσεις της ανατροφής και προστασίας των «τέκνων» μέχρι την ενηλικίωσή τους;
- Πάντοτε θα υπάρχει ο κίνδυνος για την μαζική και κατά παραγγελία παραγωγή ανθρώπων για ποικίλους επιστήμονες, στρατιωτικούς, καλλιτέχνες και αθλητές ανάλογα με τις επιδιώξεις εκείνων που θα κινούν τους μηχανισμούς.
- Οι σημερινοί προβληματισμοί που υπάρχουν σε ειδικές περιπτώσεις της σημερινής εξωσωματικής γονιμοποίησης θα ωχριούν μπροστά στους προβληματισμούς που θα υπάρξουν από τον τεχνητό ανα-συνδυασμό του ανθρωπίνου DNA. Πράγματι, σήμερα σε ακραίες περιπτώσεις, μπορεί ένα παιδί να έχει μέχρι πέντε γονείς, όπως για παράδειγμα να χρησιμοποιείται δανεικό σπερματοζωάριο στην περίπτωση ο άνδρας

ενός ζευγαριού δεν διαθέτει καλής ποιότητας σπέρματος, να χρησιμοποιείται δανεικό ωάριο στην περίπτωση που η γυναίκα του ζευγαριού δεν διαθέτει καλής ποιότητας ωάρια και να χρησιμοποιείται μία άλλη γυναίκα που να δεχτεί να κυοφορήσει το έμβρυο νοικιάζοντας την μήτρα της για εννιά μήνες. Μάλιστα, με τον τρόπο αυτό μπορούν ακόμα και τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια να αποκτήσουν παιδί το οποίο και θα το αναθρέψουν.

- Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, το Εκκλησιαστικό Δίκαιο λαμβάνει ιδιαίτερη μέριμνα για την προστασία της οικογένειας. Συνεπώς, επιβάλλεται να επικαιροποιηθεί και το Εκκλησιαστικό Δίκαιο καθότι είναι θέμα χρόνου να χαθεί οριστικά το γενετικό δέσιμο των γονιών με το παιδί.
- Επίσης, η Γενετική Μηχανική προχωρά ταυτόχρονα και στην συνδυασμένη χρήση της «Νανοτεχνολογίας» με την «Μοριακή Βιολογία». Με την «Νανοτεχνολογία», η οποία σήμερα βρίσκεται ήδη σε πλήρη εξέλιξη, θα χρησιμοποιούνται μικροσίπς σε μέγεθος κυττάρων, που θα διοχετεύονται στον ανθρώπινο οργανισμό ώστε να τον βοηθούν να επιβιώσει, να καταπολεμά τις ασθένειες, να ρυθμίζει τις εκκρίσεις των αδένων και να δίδει συνεχή αναφορά στον άνθρωπο για το τι συμβαίνει στον οργανισμό του, με αποτέλεσμα την δραστική αύξηση του ορίου ζωής του ανθρώπου. Τότε δεν αποκλείεται το όριο ζωής του ανθρώπου να ξεπεράσει τα 500 χρόνια με τις μετριοτέρες εκτιμήσεις. Τότε θα τείνουμε να καταλήξουμε στον «άνθρωπο –ρομπότ». Στην περίπτωση αυτή προκύπτει το ερώτημα αν ο άνθρωπος –ρομπότ θα έχει αισθήματα και συνειδησιακούς ελέγχους ή αν αυτά θα θεωρούνται βαρίδια που πρέπει να απορριφθούν όπως θα δούμε λεπτομερέστερα στην τέταρτη παράγραφο του παρόντος κεφαλαίου.
- Η θεολογία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού οφείλει να απαντήσει αν ο άνθρωπος που θα προέλθει από τον τεχνητό ανασυνδυασμό του DNA (δηλαδή χωρίς την χρήση ωαρίου και σπερματοζωαρίου) θα διαθέτει ή όχι «ψυχή ζώσα», σύμφωνα με την θεολογική έννοια (...ο Θεός...και ενεφύσησεν αυτούς ψυχή ζώσα. Κεφ. Α Γένεσις) και η οποία ψυχή θα κριθεί μετά θάνατον.

- Τα μέλη της Εκκλησίας πιστεύουν απλώς ότι υπάρχει Θεός, πιστεύουν ότι υπάρχει ψυχή, παράδεισος, κόλαση χωρίς να ενδιαφέρονται αν η επιστήμη μπορεί αυτά να τα αποδείξει ή όχι. Δυστυχώς, η επιστήμη είναι αναρμόδια να απαντήσει στα ερωτήματα αυτά. Επίσης είναι γνωστό ότι η επιστήμη δεν μπορεί να διαπιστώσει και να εξακριβώσει ούτε τα συναισθήματα (αγάπη, μίσος, λύπη, χαρά) ούτε τον πόνο, ούτε την συνείδηση. Πράγματι, όλα αυτά ξέρουμε ότι υπάρχουν επειδή και μόνο τα βιώνουμε υποκειμενικά σαν άνθρωποι, χωρίς να είμαστε σε θέση να τα αποδείξουμε αυτά επιστημονικά. Συνεπώς, από τα παραπάνω προκύπτουν διάφορα ερωτήματα. Ο γενετικά τροποποιημένος άνθρωπος που θα προέλθει από τον τεχνητό ανα-συνδυασμό του ανθρώπινου γονιδιώματος θα διαθέτει αισθήματα ή συνείδηση και πως αυτό μπορεί να διαπιστωθεί; Η σύγχρονη θεολογία μπορεί να απαντήσει αν ο άνθρωπος αυτός θα διαθέτει «ψυχή-ζώσα»;
- Κάποια θεολογούμενα ερωτήματα, που καλείται τώρα να δώσει απάντηση η ορθόδοξη θεολογία και να δημιουργήσει έτσι την επικαιροποίησι του Εκκλησιαστικού Δικαίου, προκύπτουν μέσα από τους επόμενους συλλογισμούς. Από χρόνια χρησιμοποιείται η κατάψυξη των εμβρύων σε ηλικία δύο μέχρι τριών ημερών. Αν θεωρήσουμε προς στιγμήν ότι υπάρχει ψυχή, τότε θεολογικά δεν είναι ξεκαθαρισμένο πότε αυτή θεωρείται ότι εισέρχεται στο έμβρυο.
 - (1). Μήπως η ψυχή εισέρχεται κατά την στιγμή της γονιμοποίησης του ωαρίου από το σπερματοζώαριο, τότε που το γονιμοποιημένο ωάριο αποτελείται αποκλειστικά από δύο μόνο κύτταρα τα οποία περικλείουν ολόκληρο το DNA του ανθρώπου;
 - (2) Μήπως εισέρχεται την στιγμή της εμφύτεψης του εμβρύου στην μήτρα που συμβαίνει κατά την 6^η ημέρα μετά την γονιμοποίηση, καθότι η ημέρα αυτή συνηθίζεται να θεωρείται από τους περισσότερους ιατρούς ως η πραγματική έναρξη της εγκυμοσύνης;
 - (3) Μήπως εισέρχεται κατά την δημιουργία της καρδιάς του εμβρύου που συμβαίνει ένα (1) μήνα περίπου μετά την γονιμοποίηση, αφού

αν ένα έμβρυο δεν αναπτύξει καρδιά τότε η εγκυμοσύνη είναι καταδικασμένη να παλινδρομήσει;

- (4) Μήπως εισέρχεται με την συμπλήρωση του πρώτου τριμήνου όπου το έμβρυο διαμορφώθηκε ήδη σε άνθρωπο με μικρές αναλογίες και πέρασε όλες τις αρχικές κρίσιμες φάσεις;
- (5) Μήπως εισέρχεται κατά την ημέρα του τοκετού όπως πιστεύουν κάποιοι ιθαγενείς σε κάποιες χώρες;
- (6) Μήπως η ψυχή εισέρχεται σταδιακά με την ανάπτυξη του εμβρύου;
- (7) ή τέλος μήπως δεν υπάρχει ψυχή και άρα δεν γεννάται τέτοιος προβληματισμός;

Αν υποθέσουμε ότι πράγματι υπάρχει «ψυχή ζώσα» στο έμβρυο και ότι αυτή εισέρχεται την στιγμή της γονιμοποίησης του ωαρίου από το σπερματοζωάριο τότε γεννάται το ερώτημα: «στην περίπτωση της καταψύξεως του εμβρύου η ψυχή τι παθαίνει; Μπορεί να καταψυχτεί η ψυχή ή όχι; Και είναι προφανές ότι δεν μπορεί να καταψυχτεί». Και κατ' ανάλογο τρόπο, στην Κλωνοποίηση του ανθρώπινου εμβρύου (δηλαδή στην δυνατότητα τεχνητής παραγωγής πανομοιότυπων ζωντανών εμβρύων) τίθεται το θεολογικό ερώτημα αν κλωνοποιείται εκτός από το έμβρυο και η ψυχή, που επίσης είναι προφανές ότι δεν είναι δυνατό να κλωνοποιείται και η ψυχή. Δεν παύουν όμως να αποτελούν θεολογικά ερωτήματα που χρήζουν απάντησης.

- Από την εφαρμογή της Γενετικής Μηχανικής δύνανται να προκύψουν επίσης διάφορα «ψυχολογικά» και «κοινωνικά» προβλήματα. Για παράδειγμα αναφέρεται η δυνατότητα της προ-συμπτωματικής διάγνωσης νόσων, οι οποίες είναι δυνατόν να εμφανιστούν στον συγκεκριμένο οργανισμό μετά 10, 20, 30 ή και 40 χρόνια. Θα είναι δυνατό να προβλέπονται με σχετική ακρίβεια ποιες ασθένειες θα εμφανιστούν στην πορεία ζωής του ανθρώπου λόγω γενετικής προδιάθεσης, ασθένειες είτε κληρονομικές είτε ασθένειες που οφείλονται αποκλειστικά στην παρουσία κάποιων παθολογικών γονιδίων (μεσογειακή αναιμία, μορφές καρκίνων, καρδιαγγειακά νοσήματα, διαβήτης, νευρολογικά νοσήματα, εγκεφαλικά, δυσλειτουργίες και

ευπάθεια ανθρώπινων οργάνων κ.τ.λ.). Η πρόβλεψη αυτή κατ' αρχήν είναι θετική, διότι κατά κανόνα η πρώιμη διάγνωση θα συμμορφώνει και θα καθοδηγεί το άτομο σε αυστηρή δίαιτα, τηρώντας ειδικούς κανόνες, ενώ ο άνθρωπος συχνά θα υποβάλλεται σε τακτικές διαγνωστικές εξετάσεις. Όμως θα υπάρξουν και αρνητικές συνέπειες όπως είναι η επιπλέον δραστική αύξηση των «ψυχολογικών» βαρών ενός ανθρώπου, η αυτόματη κατάταξη του ανθρώπου αυτού σε άνθρωπο δεύτερης ποιότητας, η κοινωνική, η ψυχολογική και η οικονομική ταλαιπωρία των οικείων του, καθώς επίσης και οι παράλογες απαιτήσεις των ασφαλιστικών ταμείων στα οποία θα είναι ασφαλισμένος ο άνθρωπος. Πράγματι, ποιο ασφαλιστικό ταμείο θα δεχτεί να ασφαλίσει σε συνηθισμένες τιμές ένα άνθρωπο, ο οποίος θα είναι πιθανοτικά βέβαιο ότι θα αναπτύξει σε λίγο καιρό κάποια σοβαρή πολυδάπανη ασθένεια; Παρόμοια συμπεριφορά θα υφίσταται ο εργαζόμενος άνθρωπος και από τον εργοδότη, εξαιτίας των μεγάλων ασφαλιστικών εισφορών που θα πρέπει να καταβάλλει για αυτόν. Σε πολλές περιπτώσεις οι εργοδότες θα αξιώνουν, οι υποψήφιοι για πρόσληψη, να προσκομίζουν τα συμπεράσματα από την ανάλυση του γονιδιώματος τους, με σκοπό τη διαπίστωση προδιάθεσης, ενδεχόμενα για κάποιο νόσημα που θα σχετίζεται, λιγότερο ή περισσότερο, με τη συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα.

- Ύστερα από όλα αυτά είναι βέβαιον ότι θα προκληθεί αλλαγή στην στάση του ανθρώπου απέναντι στη ζωή. Τότε, πόσες πραγματικά επιλογές θα έχει ο άνθρωπος στη ζωή του; Η αυτενέργεια του ανθρώπου ασφαλώς και θα περιοριστεί ακόμα περισσότερο. Διάφορες προτάσεις για να τεθούν κανόνες ηθικής δεοντολογίας στην Γενετική Μηχανική προσωρινά μόνο αποτελέσματα θα έχουν. Τα αναφαίρετα δικαιώματα που μέχρι σήμερα έχει ο άνθρωπος με την γέννησή του, από εδώ και πέρα θα καταπατηθούν πλήρως. Τότε, η επιστήμη θα υπερκεράσει τις σημερινές ηθικές και κοινωνικές αξίες και μία άλλη ηθική θα δημιουργηθεί που ελάχιστη σχέση θα έχει με την σημερινή που γνωρίζουμε. Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει αν τότε θα πλησιάσουμε στην ηθική της ζούγκλας ή σε κάτι διαφορετικό που δεν μπορούμε σήμερα να το φανταστούμε;

- Εκτός όμως από τα παραπάνω ανακύπτουν και πολλά ερωτήματα σχετικά με την γενετική τροποποίηση των ζώων και των φυτών. Ήδη, εισάγονται σε ντομάτες, κηπευτικά και άλλα γονίδια από το ζώα, για να αυξηθεί η αντοχή των φυτών στις επιθέσεις των μικρο-οργανισμών και των ζωιφίων. Ποια, είναι η θέση της Εκκλησίας για αυτήν την ανάμιξη του φυτικού με το ζωϊκό περιβάλλον, καθότι από μία τέτοια ανάμιξη αφενός καινούργιες ασθένειες θα εμφανιστούν και αφετέρου καινούριοι οργανισμοί θα παρουσιαστούν;
- Θα είναι επιτρεπτό και σε ποιο βαθμό ή όχι να τροποποιηθεί ο γενετικός κώδικας των ζώων με ανθρώπινα γονίδια; Και τι θα προκύψει από μία τέτοια γενετική διασταύρωση;
- Παραμένει μέσα στη συνέχεια της διδασκαλίας των Ευαγγελίων η σχέση θεολογίας και τεχνολογίας καθότι η θεολογία πρέπει να βοηθήσει τον άνθρωπο να επιβεβαιώσει την κυριαρχία του ακόμη και στην τεχνολογία, όπως ακριβώς το Ευαγγέλιο (και η διδασκαλία των Αγίων Πατέρων) τον βοήθησαν να αυτόπροσδιορισθεί έναντι της φύσεως, δημιουργώντας έτσι στην πραγματικότητα, τις επιστήμες και την τεχνολογία. Συνεπώς, η Εκκλησία οφείλει πάντοτε να ενδιαφέρεται για την σωτηρία των μελών της και να δημιουργεί τις συνθήκες εκείνες που μπορούν να προστατέψουν τον άνθρωπο, και υπό την έννοια αυτή οφείλει η Εκκλησία να επικαιροποιήσει το Εκκλησιαστικό της Δίκαιο δίνοντας συγκεκριμένη απάντηση σε κάθε ερώτημα που απορρέει από την εφαρμογή της τεχνολογίας είτε αυτή εκφράζεται μέσα από την Γενετική Μηχανική, είτε από την Μοριακή Βιολογία, είτε από την Νανοτεχνολογία είτε από αλλού.

2. Το πρόβλημα της ευθανασίας

Το πρόβλημα της ευθανασίας, αν και είναι πολύ παλιό τουλάχιστον από την εποχή του Ιπποκράτη, εντούτοις οι σχετικά πρόσφατες αποφάσεις της Ολλανδίας και του Βελγίου να ενεργοποιήσουν νόμο περί ευθανασίας θέτει εκ νέου το πρόβλημα για το οποίο προκύπτουν και θεολογικά ερωτήματα που η απάντησή τους από την Εκκλησία θα διαμορφώσει ταυτόχρονα και το Εκκλησιαστικό Δίκαιο.

Είναι γνωστό, ότι ο θάνατος αποτελεί ένα τραγικό σημείο στη ζωή του ανθρώπου. Ευθανασία σημαίνει να υποχρεώνεται ο γιατρός ή κάποιος άλλος να θέτει τέλος στη ζωή ενός ασθενούς, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, για λόγους "συμπόνιας", "ανακούφισης από τους πόνους" ή για να ικανοποιηθεί η επιθυμία του ασθενούς και να έχει τον λεγόμενο "αξιοπρεπή θάνατο". Θέτοντας την «ευθανασία» στην πραγματική της διάσταση, αναγνωρίζεται σαφέστατα ότι αυτή αποτελεί στην πραγματικότητα υποβοηθούμενη αυτοκτονία, δηλαδή συνδυασμό φόνου και αυτοχειρίας, ανεξαρτήτως αν γίνεται προσπάθεια κοινωνικά να χαρακτηριστεί ως "αξιοπρεπής θάνατος". Ο ηθικός αυτουργός του υπόψη φόνου είναι η Πολιτεία που νομιμοποιεί την ευθανασία, δράστης είναι ο γιατρός που εκτελεί την ευθανασία και αυτόχειρας είναι ο ασθενής που συνεργεί με την ευθανασία. Και μόνο για αυτήν την θεώρηση της ευθανασίας είναι αδύνατο να συγκατατεθεί κάποια στιγμή η Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού.

Από την αρχαιότητα ο Ιπποκράτης αποκρούει απολύτως την «ευθανασία» και μάλιστα ζητεί από τους ιατρούς να ορκισθούν ότι *"Ποτέ, δεν θα δώσουν σε άνθρωπο κάποιο θανάσιμο φάρμακο, είτε αν το ζητήσει ο ίδιος ο ασθενής είτε όχι, ούτε θα συμβουλευθούν κάποιον να το πάρει"*, όρκος ο οποίος ισχύει μέχρι σήμερα. Μάλιστα, είναι θέμα αρχής για τους φιλόκαλλους Ιατρούς ότι το ιατρικό λειτούργημα έχει ως αρχή να θεραπεύει και να διατηρεί στην ζωή τον άνθρωπο και όχι να σκορπά τον θάνατο. Άλλωστε ο θάνατος δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ποτέ ιατρική πράξη. Πρέπει να τονισθεί επίσης, ότι πολλοί είναι σήμερα οι ιατροί παγκοσμίως που θεωρούν ό,τι η αποδοχή της ευθανασίας, από αυτούς, σημαίνει ταυτόχρονα την ήττα της ιατρικής επιστήμης καθότι η επιβράδυνση (ή και το σταμάτημα) της διαδικασίας προς τον θάνατο αποτελεί πάντοτε την σημαντικότερη πρόκληση του ανθρωπίνου γένους.

Η Εκκλησία μέχρι τώρα διατυμπάνιζε σε όλους του τόνους ότι δεν μπορεί να δεχτεί την άμεση ή την έμμεση διακοπή της ζωής, διότι θεωρεί ότι δεν έχει ο άνθρωπος αυτό το δικαίωμα, ενώ γι' αυτήν είναι βέβαιον ότι αυτό το έχει μόνο ο Θεός. Αυτό επίσης απορρέει από το γεγονός ό,τι την «ζωή» κατά την Εκκλησία την δίδει πάντοτε ο Θεός και άρα Αυτός πρέπει να αποφασίσει πότε θα την πάρει. Αυτό βέβαια το επιχείρημα θα καταπέσει πλήρως την στιγμή που θα φτάσει η Γενετική Μηχανική να δίδει ζωή με τον τεχνητό ανα-συνδυασμό του ανθρώπινου γονιδιώματος (βλ. προηγούμενη παράγραφο). Τότε, ο άνθρωπος θα ισχυριστεί νομικά ότι αφού αυτός δίδει την ζωή, άρα αυτός θα πρέπει να αποφασίζει πότε θα την διακόπτει.

Από την μία πλευρά, για την Εκκλησία, η ύπαρξη αφενός του πόνου και αφετέρου όλων των δοκιμασιών του ανθρώπου, υφίστανται ώστε να συνεργούν στην σωτηρία της ψυχής των ανθρώπων και άρα αυτά είναι πιο σημαντικά και από αυτήν την ίδια την υγεία. Με αυτήν την θεώρηση, ο άνθρωπος οφείλει να κάνει υπομονή, μέχρι την τελευταία στιγμή της ζωής του, χωρίς να ζητήσει κάποια στιγμή τον θάνατό του για να λυτρωθεί. Όμως από την άλλη πλευρά, για τους άθεους ανθρώπους δεν υπάρχει ψυχή αθάνατη όπως δεν υπάρχει Θεός και άρα για τους ανθρώπους αυτούς, τόσο ο πόνος όσο και οι δοκιμασίες, πρέπει να εκλείψουν με κάθε τρόπο, αφού κανένα σκοπό δεν εξυπηρετούν. Για τον συνειδητοποιημένο σύγχρονο ουμανιστή και άθεο άνθρωπο, κυριαρχεί η αντίληψη ότι ο «άνθρωπος» είναι ένα σύνολο κυττάρων που εργάζονται αρμονικά μεταξύ τους σαν μία μηχανή, που όταν χαλάσει μερικώς, και συμφέρει οικονομικά να επισκευαστεί, τότε ναι πρέπει να επισκευάζεται, ενώ αν είναι αντιοικονομικό να επισκευαστεί, τότε πρέπει να θεωρείται ότι η υπόψη «μηχανή» έχει κάνει τον κύκλο της και άρα είτε πρέπει να πεταχτεί είτε πρέπει να ανακυκλωθεί (η τελευταία περίπτωση συνάδει και με τις σύγχρονες περιβαλλοντικές απαιτήσεις!). Με άλλα λόγια για τους άθεους ανθρώπους, την ζωή δεν την δίδει ο Θεός και άρα πουθενά δεν πρόκειται να απολογηθεί ο άνθρωπος στην περίπτωση που εφαρμόσει την «ευθανασία».

Από την πλευρά της Εκκλησίας, αναγνωρίζεται η «αδυναμία του ανθρώπου» και για αυτό η Εκκλησία προσεύχεται ώστε να προφυλαχθεί ο άνθρωπος «...από πάσης θλίψεως, κινδύνου και ανάγκης», ζητώντας την απαλλαγή του ανθρώπου από τις δοκιμασίες. Δίνει έτσι το μήνυμα, ότι ο

άνθρωπος προσεύχεται μεν, αλλά δεν αποφασίζει ο ίδιος για την ζωή του. Έτσι, για τους πιστούς Χριστιανούς, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οφείλουν να αντιμετωπίζουν με τον πρέποντα σεβασμό το ανθρώπινο σώμα, από της δημιουργίας του μέχρι του φυσικού του θανάτου.

Για την «ευθανασία» προκύπτουν τα παρακάτω ερωτήματα:

- Σε περιπτώσεις ασθενών, που αδυνατούν να ανταποκριθούν οικονομικά στις απαιτήσεις της θεραπείας τους, μήπως θα αρχίσει συστηματικά να εφαρμόζεται η «ευθανασία» για περιορισμό των εξόδων νοσηλείας από το κράτος;
- Μήπως τα ίδια ασφαλιστικά ταμεία, προκειμένου να περιορίσουν τις ιδιαίτερες δαπάνες νοσηλείας σε βαριά άρρωστους ανθρώπους, θα πείθουν τους συγγενείς και τους ασθενείς ό,τι θα πρέπει να δεχτούν την «ευθανασία»; Ή μήπως αυτοβούλως θα κινούνται προς την «ευθανασία» του ασθενούς χωρίς να δίδουν λογαριασμό, ούτε στον ασθενή αλλά ούτε και στους οικείους του, αφού ούτως ή άλλως η «ευθανασία» θα είναι νομιμοποιημένη και δεν θα κινδυνεύουν σε κυρώσεις;
- Μήπως πίσω από την νομιμοποίηση της «ευθανασίας», που έγινε ήδη στην Ολλανδία και το Βέλγιο από το 2002 και θα γίνει και στα υπόλοιπα κράτη στο μέλλον, κρύβονται τα ασφαλιστικά ταμεία με τα τεράστια ελλείμματά τους και αυτά είναι που προβάλλουν τεχνηέντως την νομιμοποίηση της «ευθανασίας», ενώ στην περίπτωση αυτή συνεπικουρούνται από τις κυβερνήσεις, που αναλαμβάνουν τον ρόλο να προετοιμάσουν ψυχολογικά τους πολίτες τους ώστε να αποδεχτούν την «ευθανασία»; Μάλιστα τα φαινόμενα αυτά οξύνονται όταν τα ασφαλιστικά ταμεία παρατηρούν με τρόπο να ανεβαίνει ο μέσος όρος ζωής στις σύγχρονες κοινωνίες, δίχως όμως να αυξάνεται και το όριο ηλικίας για την συνταξιοδότηση των εργαζομένων, δηλαδή αφενός να χάνονται σημαντικά ποσά εισφορών για τα ασφαλιστικά ταμεία εξαιτίας της μη αύξησης του ορίου ηλικίας και αφετέρου να υποχρεώνονται τα ταμεία στην δαπάνη της «πρόωρης», σε σχέση με την αύξηση του μέσου όρου ζωής, συνταξιοδότησης.

- Μήπως θα θεωρείται ότι αξιοπρεπής άνθρωπος είναι μόνο ο ισχυρός, ο υγιής, ενώ η νέα κοινωνία θα πρέπει να αποτελείται μόνο από τέτοιους "αξιοπρεπείς ανθρώπους";
- Μήπως κυριαρχήσει στις κοινωνίες μας η ακραία νεοφιλελεύθερη υλόφρονη αντίληψη ό,τι ο άνθρωπος είναι αξιοπρεπής και χρήσιμος μόνο όσο έχει την δύναμη και την ικανότητα να παράγει έργο, ενώ αν συνταξιοδοτηθεί ή γεράσει ή αρρωστήσει βαριά ή γίνει ανάπηρος τότε θα πρέπει να του εφαρμόζεται υποχρεωτικά η «ευθανασία», διότι πλέον δεν θα είναι ικανός, ισχυρός και υγιής προς παραγωγή έργου;
- Μήπως δημιουργηθεί μία νέα ηθική, για τις περιπτώσεις εκείνες που ο άνθρωπος συνταξιοδοτηθεί, γεράσει, αρρωστήσει βαριά ή γίνει ανάπηρος, τότε λοιπόν μήπως θα θεωρείται κοινωνικά υποχρεωτική η «ευθανασία» για να μην ταλαιπωρούνται οι οικείοι του;
- Θεωρείται ότι καταπατείται ο όρκος του Ιπποκράτη από τους θεράποντες ιατρούς στις περιπτώσεις εκείνες των ασθενών που νοσηλεύονται στις «εντατικές κλινικές», όταν οι ασθενείς διατηρούνται στη ζωή με μηχανικά μέσα, μέχρι να τους αφαιρεθούν τα κύρια όργανα από τον οργανισμό τους, ενώ, μετά την λήψη των οργάνων αυτών, «κατεβάζουν» τους διακόπτες, διακόπτοντας την μηχανική υποστήριξη στους ασθενείς, φέρνοντας τον θάνατο (είναι ένα είδος ευθανασίας); Στην περίπτωση αυτή, η ζωή ενός τέτοιου ασθενούς είναι στην βούληση του Θεού ή του ιατρού ο οποίος και αποφασίζει κατά βούληση ή κατά το συμφέρον του πότε θα αποσυνδέσει τον άνθρωπο από την μηχανική υποστήριξη, καθότι χωρίς την μηχανική υποστήριξη ο ασθενής θα είχε πεθάνει προ πολλού; Η διακοπή της μηχανικής υποστήριξης σε ασθενή μπορεί να συμβεί και σε πολλές άλλες περιπτώσεις (π.χ. σε περίπτωση ενός νέου ανθρώπου που κινδυνεύει να χάσει την ζωή του εξαιτίας κάποιου ατυχήματος και έχει ανάγκη άμεσης μηχανικής υποστήριξης και ταυτόχρονα διαπιστώνεται ότι όλες οι θέσεις της εντατικής κλινικής είναι κατελλειμένες από υπέργηρους ανθρώπους, τότε καλείται ο ιατρός μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα να αποφασίσει ποιος θα πεθάνει. Θα αφήσει αβοήθητο τον νέο άνθρωπο να πεθάνει και να ζήσουν οι υπέργηροι στην εντατική κλινική, ή θα αποσυνδέσει κάποιον υπέργηρο για να σωθεί ο

νέος; Με τι κριτήρια θα κρίνει ο άτυχος εκείνος ιατρός για το ποιός θα πρέπει να πεθάνει; Μήπως θα παίξει ρόλο αν κάποιος από τους νοσηλευόμενους είναι οικονομικά ή πολιτικά ή κοινωνικά επιφανής ή είναι φτωχός χωρίς συγγενείς κ.τ.λ.;

- Ύστερα από όλα τα παραπάνω γεννάται το ερώτημα, πόσο θα αντέξουν οι παραδοσιακές χριστιανικές αξίες στις απάνθρωπες λογικές που συνοδεύουν την «ευθανασία»; Το πρόβλημα της «ευθανασίας» δεν είναι της Εκκλησίας καθότι αυτή θεσμικά το απορρίπτει, ενώ είναι της Πολιτείας. Όμως, η Εκκλησία οφείλει πάντοτε να ενδιαφέρεται για την σωτηρία των μελών της και να δημιουργεί τις συνθήκες εκείνες που μπορούν να προστατέψουν τον άνθρωπο, και υπό την έννοια αυτή οφείλει η Εκκλησία να επικαιροποιήσει το Εκκλησιαστικό της Δίκαιο δίνοντας συγκεκριμένη απάντηση σε κάθε ερώτημα που σχετίζεται με την «ευθανασία», πρωτίστως δε να χαρακτηρίσει πότε είναι επιλήψιμες ή όχι οι ενέργειες ιατρών, ασθενών και συγγενών τους που βρίσκονται μπροστά σε διλήμματα ζωής όπως αυτά που αναφέρονται στο ερώτημα «ποιός θα ζήσει και ποιός θα πεθάνει», και να διακρίνει έτσι την αγιασμένη από την αμαρτωλή ενέργεια.

3. Τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα.

Ως «ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα» χαρακτηρίζονται γενικώς όλα τα υποκειμενικά ή ιδιωτικά ή προσωπικά χαρακτηριστικά, πνευματικά ή σωματικά, τα οποία δύνανται να χρησιμοποιηθούν από άλλους κατάλληλα, με σκοπό να διαχωρισθεί και να περιθωριοποιηθεί ο υπόψη άνθρωπος από το κοινωνικό του σύνολο και άρα να υποστεί βλάβη εξαιτίας της χρήσης των προσωπικών χαρακτηριστικών του. Ως τέτοια χαρακτηριστικά μπορούν να θεωρηθούν τόσο οι διάφορες πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και θρησκευτικές αντιλήψεις και ψυχολογικές συμπεριφορές του ανθρώπου όσο και τα σωματικά χαρακτηριστικά (από το χρώμα των ματιών ή τα αποτυπώματα μέχρι και τον γενετικό κώδικα του ανθρώπου, με αναφορά σε όλες τις ασθένειες που έχει αναπτύξει ο άνθρωπος μέχρι σήμερα ή που πιθανολογείται ότι θα αναπτύξει στο μέλλον, καθώς επίσης και με τις ιατρικές φροντίδες που του έχουν παρασχεθεί).

Είναι γνωστό ό,τι ο σκοπός της Εκκλησίας δεν είναι η τελειοποίηση της ανθρώπινης κοινωνίας, αλλά είναι να οδηγήσει το ποίμνιό της μέσα από τις αντιξοότητες των σύγχρονων ατελών ανθρώπινων κοινωνιών στην Βασιλεία του Θεού. Έτσι, στο Εκκλησιαστικό Δίκαιο δεν προβλέπεται κάτι περί «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων», καθότι η δημοσιοποίηση αυτών των στοιχείων ουδόλως επιδρά στην σωτηρία ή μη της ψυχής ενός ανθρώπου. Όμως από την πλευρά της Εκκλησίας πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι, η δημοσιοποίηση των προσωπικών αυτών στοιχείων των ανθρώπων μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα, άνθρωποι να χάσουν τις δουλειές τους, να πιεσθούν αφόρητα οικονομικά αυτοί και οι οικογένειές τους και να δημιουργηθεί σ' αυτούς μία πραγματική «κόλαση» στη εγγύτερη κοινωνική τους δραστηριότητα που θα τους οδηγήσει μακριά από την Εκκλησία και άρα στην απώλεια της σωτηρίας της ψυχής τους. Υπ' αυτήν την έννοια, η Εκκλησία είναι συν-υπεύθυνη και άρα πρέπει να προσπαθήσει να προστατέψει κατά το δυνατό τον άνθρωπο, να παίξει τον ίδιο ρόλο που παίζει το λιμάνι στα πλοία σε καιρό τρικυμίας, ώστε να καταστεί δυνατόν, να δημιουργηθεί στον άνθρωπο, το περιβάλλον εκείνο, μέσα στο οποίο θα μπορεί αυτός κατά το δυνατό απρόσκοπτα, να μεριμνήσει για την εξάλειψη των ανθρώπινων παθών του, ώστε να προετοιμαστεί κατάλληλα, και να επέλθει από τον Θεό η σωτηρία της ψυχής του, σύμφωνα με την ορθόδοξη θεώρηση.

Αναλυτικότερα, έχουν σημειωθεί περιπτώσεις που άνθρωποι, πρώην ασθενείς, είτε έχασαν την δουλειά τους, είτε εκτέθηκαν σε άλλους, είτε γνώρισαν τον κοινωνικό αποκλεισμό επειδή είχαν την ατυχία να υποστούν κάποια ασθένεια στο παρελθόν και δεν τηρήθηκε το ιατρικό απόρρητο. Λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν είναι όλοι οι άνθρωποι εξίσου δυνατοί να αντεπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής, πολλοί από αυτούς δεν άντεξαν και είχαν τραγικό τέλος, με θεολογικό αποτέλεσμα να χαθεί ακόμα και αυτή η ψυχή τους, αφού ούτε και η Εκκλησία μπόρεσε να τους προστατέψει, να τους ενθαρρύνει ή να τους βοηθήσει, καθότι Αυτή δηλώνει αναρμόδια αφού ούτε το Εκκλησιαστικό Δίκαιο προβλέπει κάτι σχετικό. Έτσι, σήμερα το μόνο που μένει προς βοήθεια του ανθρώπου είναι η λεγόμενη «Ηθική Δεοντολογία» των συνειδητοποιημένων ιατρών η οποία όμως εντάσσεται στον υποκειμενικότητα του κάθε ιατρού ή φαρμακοποιού.

Το νέο ισχύον Σύνταγμα της Ελλάδος (2001), κάνοντας ασυνήθιστο άλμα προς τα εμπρός, προσπαθεί με το άρθρο 9Α να προστατέψει τον πολίτη από την συλλογή επεξεργασία και χρήση των προσωπικών του δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα το άρθρο 9Α του Συντάγματος ορίζει τα εξής: *«Καθένας έχει το δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί όπως νόμος ορίζει»*. Ενώ το άρθρο 19.3 του Συντάγματος της Ελλάδος συμπληρώνει ότι *«Απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9Α»*. Δημιουργούνται όμως σοβαρά ερωτήματα για την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των παραπάνω άρθρων του Συντάγματος καθότι η χρήση των πιστωτικών καρτών σε εμπορικά καταστήματα, σε ξενοδοχεία και αλλού, των βιβλιαρίων υγείας, των φορολογικών δηλώσεων που εισάγονται πλέον ηλεκτρονικά κάνοντας διασταύρωση στοιχείων, των δανείων από τις τράπεζες, των μισθοδοτικών καταστάσεων των πολιτών από τους εργοδότες καθώς επίσης και των ασφαλιστικών κρατήσεων και των άλλων εισφορών έχουν καταργήσει στην πράξη τις παραπάνω συνταγματικές διατάξεις. Ο σύγχρονος άνθρωπος είναι ήδη εκτεθειμένος σε πλήθος ανθρώπων κρατικών και ιδιωτικών οργανισμών

που πλέον, στην καθημερινή ζωή του, δεν μπορεί να προστατευτεί από την κοινωνιολόγηση των ευαίσθητων προσωπικών στοιχείων, παρά την ύπαρξη της συνταγματικής προστασίας του. Η σύγχρονη κοινωνία μας, όχι μόνο δεν στάθηκε ικανή να αποτρέψει την συλλογή, την επεξεργασία και την χρήση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων από άλλους, αλλά σε πολλές περιπτώσεις το ίδιο το κράτος –αντί να είναι φύλακας των θεσμών- προβαίνει συνειδητά στην ευθεία παράβαση του άρθρου 9Α του Συντάγματος συγκεντρώνοντας και επεξεργάζοντας σχετικά προσωπικά στοιχεία των πολιτών (βλ. στοιχεία φορολογικών δηλώσεων, στοιχεία στους ασφαλιστικούς φορείς, στοιχεία ιδιοκτητών αυτοκινήτων από το Μηχανολογικό των Νομαρχιών, στοιχεία από τα Δημοτολόγια των Δήμων, Κρατικές Υπηρεσίες για την έκδοση διαβατηρίων και ταυτοτήτων, πιστοποιητικών και ληξιαρχικών πράξεων, Κρατικά Νοσοκομεία και Κέντρα Υγείας, Πανεπιστήμια, κ.τ.λ.). Ειδικά οι ιδιωτικοί ασφαλιστικοί φορείς προκειμένου να καλύψουν μια αιτούμενη ασφάλιση, ζητούν λεπτομερή πιστοποιητικά υγείας του υποψηφίου πελάτη των και στην προσπάθειά τους να συλλέξουν προσωπικά στοιχεία χρησιμοποιούν ακόμα και τις ηλεκτρονικές τράπεζες πληροφοριών των επιμελητηρίων, ιατρικών συλλόγων, φαρμακευτικών συλλόγων, ακόμα και των εργατικών συνδικάτων, όπου δηλαδή υπάρχει η δυνατότητα ανταλλαγής και συσχέτισης των προσωπικών στοιχείων μεταξύ των. Η σημερινή οικονομικοποιημένη Υγεία μπορεί από την μία πλευρά να συνδέει την ιατρική με την τεχνολογία αναπτύσσοντας νέα ιατρικά μηχανήματα, που με αυτά μπορούν να γίνονται λεπτές ιατρικές επεμβάσεις που στο παρελθόν φάνταζαν αδύνατες, από την άλλη πλευρά όμως επιβαρύνεται οικονομικά το κόστος της θεραπείας των ασθενών, φτάνοντας σε τρομερά ύψη τόσο για τα ασφαλιστικά ταμεία όσο και για τους ιδιώτες. Είναι αλήθεια ότι αν δεν υπήρχαν τα ασφαλιστικά ταμεία τότε η παροχή της σύγχρονης ιατρικής φροντίδας θα ήταν αποκλειστικά υπόθεση των λίγων, των οικονομικά ισχυρών. Από την άλλη πλευρά ένα σοβαρό και δυσμενές αποτέλεσμα της οικονομικοποιημένης Υγείας είναι η εμπορευματοποίηση της Υγείας και το απάνθρωπο και εξευτιλιστικό εμπόριο των ανθρωπίνων οργάνων. Η καταγραφή των εθελοντών δωρητών ανθρωπίνων οργάνων σε λίστες αποτελεί πάλι συλλογή ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων που έρχεται ευθέως σε αντίθεση με το άρθρο 9Α του

Συντάγματος της Ελλάδος. Δεν θέλουμε να σκεφθούμε τι μπορεί να συμβεί στην περίπτωση «...που μία τέτοια λίστα εθελοντών δωρητών ανθρώπινων οργάνων πέσει στα χέρια κάποιας ιατρικής συμμορίας που σε συνεννόηση με συνδικάτα εγκλήματος θα σχεδιάσουν σειρά από φόνους με σκοπό την ανεμπόδιστη από νομικής πλευράς και την δωρεάν εξοικονόμηση ανθρώπινων οργάνων».

Οι ασθένειες και οι ιατρικές φροντίδες σε κάποιον άνθρωπο ανήκουν πράγματι στα «ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα». Η προσωπική σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ ιατρού και ασθενούς αποτελεί το σημείο κλειδί της ολοκληρωμένης από κάθε άποψη ιατρικής βοήθειας από τον πρώτο στον δεύτερο. Για την ανάπτυξη της προσωπικής αυτής σχέσης προϋπόθεση είναι να γνωρίζει ο ιατρός πολλά από τα λεγόμενα «ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα» του ασθενούς. Πράγματι, είναι γνωστό ότι η ποιότητα της παρεχόμενης Ιατρικής δεν είναι πάντοτε ανάλογος με τις αλματώδεις επιστημονικές και τεχνολογικές της προόδους και αυτό οφείλεται κυρίως στην προσωπικότητα του κάθε ιατρού σε συνδυασμό με την κατάλληλη παιδεία του. Ως «ποιότητα» στην Ιατρική, θεωρείται η υψηλή και επιστημονικού επιπέδου προσφορά ιατρικών φροντίδων στον πάσχοντα άνθρωπο, που είναι απόρροια από ένα πλέγμα αρχών της ειδικής μόρφωσης και της παιδείας του κάθε ιατρού. Είναι προφανές, ότι οι απλές ιατρικές γνώσεις δεν επαρκούν για να εκτελεστεί η καλή Ιατρική, καθότι είναι απαραίτητο ο γιατρός να είναι σε θέση να προσεγγίσει ψυχολογικά και ανθρώπινα τον ασθενή. Συνεπώς, μέσα στο πλαίσιο της ιατρικής βοήθειας, παίζει πρωτεύοντα ρόλο, η προσωπική σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ ιατρού και ασθενούς, από την οποία απορρέουν τόσο καθήκοντα όσο και δικαιώματα και για τους δύο, ειδικότερα όμως για τους Ιατρούς. Πράγματι, για να μπορέσει να βοηθήσει και ψυχολογικά τον ασθενή ο Ιατρός θα πρέπει να φροντίσει να μάθει κάποιες λεπτομέρειες που αφορούν την προσωπική του ζωή, δηλαδή πρέπει μεταξύ άλλων να γνωρίζει και ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα του ασθενούς. Έτσι προκύπτει η υποχρέωση του ιατρού, του φαρμακοποιού, του νοσηλευτή και άλλων να τηρούν το ιατρικό απόρρητο, το οποίο προστίθεται στις άλλες νομικές κυρίως υποχρεώσεις των, κατά την άσκηση του λειτουργήματός των.

Ποιο πεδίο μένει λοιπόν που μπορεί η Εκκλησία να βοηθήσει τον ήδη εκτεθειμένο σύγχρονο άνθρωπο; Από τη στιγμή που η ίδια η Πολιτεία δεν

μπορεί να εφαρμόσει αποτελεσματικά το άρθρο 9Α του Συντάγματος της Ελλάδος, καλείται λοιπόν τώρα η Εκκλησία να προσπαθήσει να καλύψει το μοναδικό ελεύθερο πεδίο που απομένει, που είναι να διαμορφώσει τα μέλη της κοινωνίας μας με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτά να μην κάνουν χρήση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων των ανθρώπων, τιμώντας έτσι τους συνανθρώπους μας. Και επίσης, ακόμα και στην περίπτωση που υποχρεωθούν κάποιοι άνθρωποι να κάνουν χρήση των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων των πολιτών, τουλάχιστον η χρήση αυτή να είναι λογικευμένη, να γίνει με σεβασμό πάντοτε στον άνθρωπο. Να λοιπόν μία ακόμα σημερινή πρόκληση για την Εκκλησία. Να πως ξαναδημιουργείται η ανάγκη επανασύνδεσης της Πολιτείας με την Εκκλησία, διότι η ίδια η Πολιτεία ούτε είναι ικανή, αλλά ούτε και δύναται, αλλά και αν δύναται ενίοτε δεν θέλει, να σταθεί δίπλα στον πολίτη. Άλλωστε, και κατά τους βυζαντινούς χρόνους που είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας, παρόμοιες συνθήκες υπήρξαν. Τότε όμως η Εκκλησία παρέμενε δίπλα στον λαό και ενίοτε ύψωνε την δική της φωνή (που είναι αποτυπωμένη είτε στην ιστορία είτε φαίνεται στο Εκκλησιαστικό Δίκαιο) και τελικά κατόρθωσε να ακούγεται ακόμα και στους παντοδύναμους αυτοκράτορες της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

4. Η ουμανιστική και η θεολογική θεώρηση του ανθρώπου.

Στις προηγούμενες παραγράφους, δηλ. της «Γενετικής Μηχανικής», της «ευθανασίας» και των «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων», τέθηκαν μεταξύ άλλων και διάφορα θεολογούμενα ερωτήματα αναφορικά με το πότε εισέρχεται η ψυχή στον άνθρωπο ή αν η ψυχή καταψύχεται ή αν κλωνοποιείται κατά την κατάψυξη ή την κλωνοποίηση του εμβρύου αντίστοιχα. Τέθηκαν προβληματισμοί που έχουν και θεολογική προέκταση σχετικά με την παύση της πατρότητας και μητρότητας -άρα κατ' επέκταση και της οικογένειας- στην περίπτωση που γίνει τεχνητά ο πλήρης ανα-συνδυασμός του γενετικού κώδικα, του DNA, και παραχθεί νέος άνθρωπος. Στην περίπτωση του τεχνητού πλήρη ανα-συνδυασμού του DNA, ο άνθρωπος θα διαθέτει «ψυχή ζώσα»; Τέθηκαν ερωτήματα που σχετίζονται με την «ευθανασία» και για τα οποία πρέπει η Εκκλησία να λάβει θέση επικαιροποιώντας το Εκκλησιαστικό της Δίκαιο και ταυτόχρονα να χαρακτηρίσει πότε είναι επιλήψιμες και πότε όχι οι ενέργειες ιατρών, ασθενών και συγγενών τους που βρίσκονται μπροστά σε διλήμματα αφαίρεσης ζωής. Τονίσθηκε ο ρόλος που πρέπει να παίξει η Εκκλησία στην «νέα εποχή» που έρχεται.

Πρέπει όμως να τονιστεί σε όλους τους τόνους ό,τι τα παραπάνω ερωτήματα προέρχονται από την ουμανιστική θεώρηση του ανθρώπου, του ανθρώπου εκείνου που στηρίζεται στην γενική μόρφωση που συνδυάζεται με την ανθρώπινη λογική (ορθολογισμό), του ανθρώπου εκείνου που εμπιστεύεται απόλυτα την επιστήμη και μόνο και του ανθρώπου εκείνου που παραδέχεται μόνο ότι έχει αποδειχτεί μαθηματικά. Και είναι φυσικό επακόλουθο οι ουμανιστικές αυτές θεωρήσεις να καθορίζουν τις θέσεις της Πολιτείας (συνήθως με την θέσπιση των νόμων) στο κοινωνικό σύνολο, είτε σήμερα είτε στο μέλλον.

Με την παρούσα παράγραφο, για λόγους πληρότητας ώστε να αναδειχθεί το πεδίο δραστηριοποίησης και διαφοροποίησης της Πολιτείας έναντι της Εκκλησίας, σκιαγραφούνται ανάλογες φιλοσοφικές θέσεις που πηγάζουν όμως από την θεολογία της Εκκλησίας και που στέκονται αντίθετα από τα προειπωθέντα σύγχρονα ουμανιστικά ερωτήματα. Πράγματι:

Η ανθρώπινη ύπαρξη, δηλαδή ο άνθρωπος, με χρήση της διανοίας του, της δύναμης της θελήσεως του, της εύστροφης σκέψης του κατενόησε πολλούς φυσικούς νόμους που διέπουν το σύμπαν, τους κατηγοριοποίησε και τους

χρησιμοποιεί σήμερα με αποτέλεσμα την σημαντικότερη τεχνολογική εξέλιξη, το θαύμα του δυτικού πολιτισμού. Μπροστά στο θαύμα αυτό μένει έκπληκτος ο ίδιος ο άνθρωπος διότι βλέπει τις επιστήμες να προελαύνουν ακάθεκτες προς το άγνωστο, κατακτώντας το σιγά-σιγά, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να πιστεύει ακόμα περισσότερο στον εαυτόν του. Διά των εφευρέσεων αυτών, ο άνθρωπος ανέμενε ταυτόχρονα ότι θα εμφανιστούν οι κατάλληλες λύσεις στα καθημερινά προβλήματα που τον απασχολούν, οι λύσεις όμως δεν έρχονται. Καταλαβαίνει ότι είναι αδύνατο να εξέλθει από τα στενά όρια του χώρου και του χρόνου, τα οποία για την Εκκλησία είναι κατασκευάσματα του Θεού, ενώ ο Θεός ως δημιουργός βρίσκεται και εκτός και εντός του χωροχρόνου (πανταχού παρών). Ο άνθρωπος παρατηρεί το παρελθόν, στέκεται στο παρόν, ατενίζει την αιωνιότητα και διαπιστώνει το τεράστιο χάσμα μεταξύ του «τώρα» και της «αιωνιότητας». Θεωρεί ότι το χάσμα αυτό είναι αγεφύρωτο και εξακολουθεί να αισθάνεται «μικρός» καθότι δεν διαθέτει την ικανότητα εκείνη που θα μπορούσε να το γεφυρώσει. Ταυτόχρονα η σκέψη, η μνήμη και η συνείδηση είναι στοιχεία ανθρώπινα και ταυτόχρονα ανεξερεύνητα. Τα στοιχεία αυτά υπάρχουν και ενεργούν ανεξάρτητα της θέλησης του ανθρώπου, είναι υποκειμενικά στοιχεία (η επιστήμη δεν μπορεί να αποδείξει ότι υπάρχουν), γίνονται αντιληπτά απλά επειδή τα βιώνουμε προσωπικά ο καθένας μας, ενώ δεν υπόκεινται στην φθορά του χρόνου. Δηλαδή, αυτά τα στοιχεία αποτελούν μία μαρτυρία «αθανασίας» και μάλιστα έξω από την σφαίρα του ορθολογισμού. Ο κάθε άνθρωπος, από την γέννησή του μέχρι τον θάνατό του είναι ένα τραγικό και θλιβερό όν, καταδικασμένο να λειτουργεί μέσα στα όρια του χωροχρόνου. Ο υπόψη χωροχρόνος επιβάλλει στον άνθρωπο τους απάνθρωπους νόμους της σωματικής φθοράς, ενώ ο άνθρωπος αγνοεί το «πόθεν έρχεται και που υπάγει». Αγνοεί τον σκοπό της ύπαρξής του καθώς επίσης και το νόημα της ζωής του. Μπορούμε να διερωτηθούμε τι προσφέρει επιτέλους στον άνθρωπο αυτή η φυλακή του χωροχρόνου; Αν ζητηθεί από τους ανθρώπους να μας ιεραρχήσουν τις ανάγκες τους, πρώτα θα ζητήσουν να εξασφαλίσουν την μακρόχρονη υγεία τους, των ιδίων και των μελών της οικογένειάς τους, και μετά θα ακολουθήσουν όλα τα άλλα. Αυτό δεν είναι τυχαίο και συμβαίνει διότι ο άνθρωπος φοβάται, τον πόνο, τα βάσανα, τις θλίψεις, τις τραγωδίες, (όλα αυτά επίσης δεν αποδεικνύονται επιστημονικά ότι υπάρχουν παρά μόνο βιώνονται

από τον καθένα χωριστά) και τα επακόλουθα αυτών που είναι διάφορες αρρώστιες, οι φόννοι, η απόγνωση και φτάνουμε μέχρι την αυτοκτονία. Ο άνθρωπος, φυλακισμένος μέσα στον χωροχρόνο, μοιάζει να είναι ένας μελλοθάνατος, που η μόνη του ελπίδα είναι να φτάσει κάποτε η επιστήμη σε εκείνο το σημείο που να μπορεί ο άνθρωπος να διαφύγει από το υπαρκτικό σύμπαν, από τα δεσμά του χωροχρόνου, δηλαδή να γίνει θεός. Αυτό όμως αργεί πολύ να συμβεί για τον ουμανιστή άνθρωπο και εντωμεταξύ θα τον προλάβει ο φυσικός θάνατος. Αυτό εξηγεί το γεγονός ότι η πικρία και η οδύνη σφίγγουν ως μέγγενη την ανθρώπινη καρδιά και τα δάκρυα των ανθρώπων έγιναν κοινό γνώρισμα σε ολόκληρη την ανθρωπότητα. Μάλιστα, μετά τον πόνο, τα βάσανα, τις θλίψεις, τις τραγωδίες, τις διάφορες αρρώστιες, τους φόνους, την απόγνωση, την πίκρα και την οδύνη ίσταται αμείλικτος ο μέγιστος εχθρός του ανθρώπου, ο οποίος θα τον διαλύσει «εις τα εξ ὧν συνεπέθει», θα τον αφανίσει ολοκληρωτικά και αυτός είναι το επιστέγασμα της φθοράς, ο θάνατος του ανθρώπου, ο οποίος είναι το μόνον βέβαιον ότι θα συμβεί σε όλους. Πως μπορούν να αποσοβήσουν τον θάνατο τα προτερήματα, τα ταλέντα, οι ικανότητες, η μόρφωση, η τεχνολογία και η επιστήμη του ουμανιστή ανθρώπου; Και στην καλύτερη περίπτωση που θα έρθει φυσιολογικά ο θάνατος, τότε όλα εκείνα τα ανεξερεύνητα υποκειμενικά στοιχεία του ανθρώπου, που η επιστήμη αδυνατεί να αποδείξει ότι υπάρχουν, δηλαδή η «αίσθηση», η «σκέψη», η «μνήμη» και η «συνείδηση», γίνονται εργαλεία και όργανα του θανάτου που ταλαιπωρούν τον άνθρωπο ακόμα περισσότερο. Η «αίσθηση» διά μέσου της οποίας επικοινωνούμε με το περιβάλλον και βιώνουμε την ζωή μας γίνεται βασανιστική, όταν σιγά-σιγά ατονεί και αφού χαθεί ολοσχερώς απομένει μόνο η νοσταλγία αυτών που τόσο μεν επιθυμούμε αλλά πλέον τα στερούμαστε. Η «σκέψη» διά μέσου της οποίας κάνουμε λογικές σκέψεις και φτάσαμε στο σημερινό θαύμα του δυτικού πολιτισμού. Η «σκέψη», όχι μόνο δεν είναι ανθρώπινο επινόημα αλλά μας επιβάλλεται άνωθεν, συχνά τυραννικά, ώστε ακόμα και όταν δεν την επιθυμούμε αυτή να είναι παρούσα. Η «σκέψη», μας ωθεί σε φαντασίες, σχηματίζει όνειρα, δημιουργεί πόθους και νοσταλγίες και είναι υπεύθυνη για την κατάθλιψη που βιώνουν οι άνθρωποι. Η «μνήμη» διά μέσου της οποίας ανακαλούμε πρόσωπα, πράγματα και γεγονότα του παρελθόντος τα οποία ενδεχομένως θέλουμε να τα ξεχάσουμε. Για ποιο λόγο

θυμόμαστε γεγονότα τα οποία στην πραγματικότητα έχουν εκλείψει προ πολλού; Ειδικά τα θλιβερά γεγονότα, αυτά που μας λύπησαν στο παρελθόν, γιατί δεν εκλείπουν και από την μνήμη μας παρά μένουν ως ένα διαρκές μαρτύριο στη ζωή μας; Τέλος, η «συνείδηση» υπάρχει μόνο για να προσθέτει τυραννία στον ήδη ταλαιπωρημένο άνθρωπο. Διώχνει την γαλήνη και την ηρεμία του δηλητηριάζοντας κάθε ενέργεια του ανθρώπου που αποσκοπεί στην ψυχική άνεση. Για το λόγο αυτό ο σημερινός ουμανιστής άνθρωπος συχνά καταφεύγει στους ψυχαναλυτές και ψυχολόγους μήπως και απαλλαγή από την «συνείδησή» του. Δεν γνωρίζει ο σημερινός ουμανιστής άνθρωπος ότι αυτά που καθορίζουν την προσωπικότητα του κάθε ανθρώπου (στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον) είναι όλα αυτά τα αόρατα για τα οποία δεν αποδεικνύεται επιστημονικά η ύπαρξή τους όπως, η «αίσθηση», η «σκέψη», η «μνήμη» και η «συνείδηση»;

Όλα τα παραπάνω αυτά στοιχεία όπως ήδη σημειώσαμε δεν υπόκεινται στους νόμους της φθοράς, δείχνουν ότι δεν γηράσκουν, ότι είναι αναλλοίωτα στον χρόνο, με άλλα λόγια είναι έξω από την σφαίρα του χρόνου, άρα μαρτυρούν ότι είναι «αθάνατα». Σημειώνουμε ό,τι κάθε τι που είναι «θνητό» περικλείει εξ ορισμού ότι είναι «δέσμιο» του χρόνου, ενώ αντίθετα, αυτό που είναι ανεξάρτητο του χρόνου είναι το «αθάνατο». Αυτά λοιπόν τα στοιχεία (αίσθηση, «σκέψη», «μνήμη» και «συνείδηση») είναι χαρακτηριστικά της «ψυχής ζώσας» και από αυτό η Εκκλησία καταλαβαίνει ότι και η ψυχή του ανθρώπου είναι αθάνατη.

Μακάρι, για τον ουμανιστή άνθρωπο όλα τα παραπάνω στοιχεία να ήταν «θνητά» ή να ανακάλυπτε ο ίδιος ο άνθρωπος τον θάνατό τους, διότι τότε θα λυτρωνόταν αυτός από το συνεχές μαρτύριο που υφίσταται στην ζωή του. Όμως τα στοιχεία αυτά δεν είναι «θνητά» διότι συνυπάρχουν σε όλες τις φάσεις της ζωής του ανθρώπου, ενώ ταυτόχρονα ο ίδιος ο άνθρωπος μεγαλώνει, γηράσκει και αποθνήσκει, χωρίς μάλιστα αυτά να μπορεί να τα διώξει από την ζωή του.

Η περιγραφή που έγινε παραπάνω είναι η περιγραφή του ουμανιστή και άθεου σύγχρονου ανθρώπου που είναι αιχμάλωτος στην φθορά και αναστενάζει και υποφέρει από τα μαρτύρια της ζωής του και στο τέλος επιβραβεύεται από τον θάνατο.

Η μοναδική ελπίδα για τον ταλαίπωρο ουμανιστή άνθρωπο είναι να διασπάσει τον κλοιό του χωροχρόνου.

- Όμως θεωρητικά αυτό μπορεί (ή μπορούσε) να το κάνει μόνο ένας ο οποίος έπρεπε να είναι και Παντοδύναμος και Αθάνατος άνθρωπος, δηλαδή ένας Θεός-Άνθρωπος και ο οποίος είναι πέρα από τα δεσμά του χωροχρόνου.
- Όμως αυτός που είναι πέρα από τα δεσμά του χωροχρόνου είναι ο δημιουργός και κατασκευαστής του χωροχρόνου, δηλαδή ο Θεός. Είναι αυτός που βρισκόταν πριν την στιγμή της «Μεγάλης έκρηξης του σύμπαντος (Bing Bang)», πριν αρχίσει να μετρά ο χρόνος. Και η μεν ύλη ή (η ισοδύναμη ενέργεια) του ανθρώπου ανήκει στα παράγωγα της «Μεγάλης Έκρηξης», δηλαδή στην «αστρο-ύλη» και τα υπολείμματά της που είναι οτιδήποτε βλέπουμε σήμερα, η ψυχή του (που δεν είναι ούτε ύλη, ούτε ενέργεια) προέρχεται από τον Θεό που βρίσκεται έξω από τους περιορισμούς του χωροχρόνου, δηλαδή έξω από το Σύμπαν.
- Και αυτός που είναι αθάνατος, που είναι ταυτόχρονα παντοδύναμος, δηλαδή είναι ταυτόχρονα Θεός και Άνθρωπος και που προϋπήρχε του χωροχρόνου, και βρίσκεται είτε εκτός είτε εντός του χωροχρόνου (αφού είναι πανταχού παρών), είναι ο Χριστός, σύμφωνα με την θεολογία της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας του Χριστού, εδώ και 2000 χρόνια.
- Για τον λόγο αυτό ο Χριστός ονομάζεται Θεάνθρωπος, που ήταν ο τέλειος άνθρωπος που νίκησε την φθορά και τον θάνατο, διότι ήταν και παντοδύναμος και αθάνατος,
- Ήταν όμως και τέλειος Θεός, διότι νίκησε τον χρόνο, με δύο τέλειες φύσεις την ανθρώπινη και την θείκη (σε αντίθεση με αυτά που πιστεύουν οι Μονοφυσίτες),
- Ο Θεάνθρωπος ήταν αυτός που εμφανίστηκε «κεκλεισμένων των θυρών» (δηλαδή νίκησε τον χώρο), και ήταν αυτός που προϋπήρχε του χρόνου (*Έν αρχή ήν ό Λόγος (Χριστός), και ό Λόγος ήν πρός τόν Θεόν, καί Θεός ήν ό Λόγος. Ούτος ήν εν αρχή πρός τόν Θεόν. πάντα δι' αυτού εγένετο, και χωρίς αυτού εγένετο*

ουδέ εν ό γεγονός. έν αυτώ ζωή ήν, και η ζωή ήν τό φώς τών ανθρώπων. και τό φώς έν τή σκοτία φαίνει, και η σκοτία αυτό ού κατέλαβεν. «Ιωάννου 1-5»). Σημειώνουμε ιδιαίτερα ότι «Έν Αρχή ήν ο Λόγος...», δηλαδή στην αρχή δεν υπήρχε ούτε ο χρόνος ούτε ο χώρος, παρά μόνο υπήρχε ο Χριστός και άρα υπήρχε ο Θεός, δηλαδή η Τριαδική Θεότητα (Πατήρ, Υιός και Άγιον Πνεύμα). Ο χρόνος άρχισε να μετρά ενώ υπήρχε ήδη ο Θεός.

Έτσι, με την παραπάνω συλλογιστική, ο ουμανιστής άνθρωπος καταλαβαίνει ότι υπάρχουν πολλά θέματα που η επιστήμη δεν μπορεί να λύσει, καταλαβαίνει την ματαιότητα και την τραγικότητά του στην χωρίς Θεό πορεία του, όπου τον περιμένει ο θάνατος για να τον αφανίσει τελειωτικά, και καταλήγει έτσι διά του ορθολογισμού του ότι πρέπει να πιστέψει στον Θεό. Όμως, με την γνώση δεν είναι δυνατό να φτάσει στον ακατάληπτο Θεό. Και του μένει μόνο η επικοινωνία με τον Θεό που η Εκκλησία το ονομάζει «προσευχή». Και όταν ο Θεός αποφασίσει να δώσει την θεία χάρη του τότε ο άνθρωπος μπορεί να γίνει ο ίδιος θεός κατά χάριν (δηλαδή να φθάσει στο καθ' ομοίωσιν), ακριβώς όπως πρεσβεύει η ίδια η Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία του Χριστού.

Τέλος, παρατηρούμε ότι ειδικά σήμερα υπάρχουν πολλά θεολογούμενα ερωτήματα που θέτει ο ουμανιστικός τρόπος ζωής του σύγχρονου ανθρώπου και για τα οποία η Εκκλησία οφείλει να πάρει θεολογική θέση και να ενημερώσει το Εκκλησιαστικό της Δίκαιο. Η Πολιτεία έχει ως αρμοδιότητα να δημιουργεί πάντοτε το κατάλληλο εκείνο θεσμικό πλαίσιο στην κοινωνία, αντιμετωπίζοντας όλους τους πιθανούς νέους κινδύνους που εμφανίζονται από την εξέλιξη της τεχνολογίας και να παρέχει έτσι επαρκή προστασία στον πολίτη. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν θέματα που η επιστήμη είναι αναρμόδια να τα εξηγήσει, ο δε ουμανισμός στέκεται ανήμπορος να τα αντιμετωπίσει, οι πολίτες τα βιώνουν, ενώ η Εκκλησία παραμένει ως η κατ' εξοχήν αρμόδια να τα φροντίσει. Έτσι, πιθανολογείται ότι οι σχέσεις Πολιτείας-Εκκλησίας θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν και στο μέλλον, αφού προηγουμένως προσαρμοστούν αμφοότερες στα νέα δεδομένα της νέας εποχής που ανατέλλει, χωρίς να απορρίψουν αυτά που πρέσβευαν μέχρι σήμερα αλλά συμπληρώνοντάς τα.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα προηγούμενα κεφάλαια προσπαθήσαμε να συσχετίσουμε το Εκκλησιαστικό Δίκαιο με τα σύγχρονα προβλήματα της κοινωνίας μας. Επειδή, αφενός το Εκκλησιαστικό Δίκαιο διαμορφώθηκε σταδιακά στην εποχή των Ρωμαϊκών και Βυζαντινών χρόνων και αφετέρου είχε σκοπό να καθοδηγήσει πνευματικά και θεολογικά τους χριστιανούς, καταφύγαμε πρώτα στην Ιστορία για να κατανοήσουμε καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας περιγράφεται ιστορικά η σχέση Πολιτείας-Εκκλησίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους. Από την μελέτη των ιστορικών στοιχείων παρατηρούμε ότι οι σχέσεις της Εκκλησίας με την Πολιτεία δεν είναι ξεκαθαρισμένες γιατί δεν υπάρχει σαφής πολιτική θεωρία στο Βυζάντιο. Η Εκκλησία γεμάτη ανθρώπινα ελαττώματα και αδυναμίες, δειχθηκε απ' την αρχή πρόθυμη για συμβιβασμούς και υποχωρήσεις που έθιγαν το πνεύμα του θείου κηρύγματος. Αναγνώρισε στον αυτοκράτορα το δικαίωμα να επεμβαίνει στις εσωτερικές αποφάσεις της και να διαιτητεύει στα ζητήματά της. Βέβαια όταν κάποιοι αυτοκράτορες αποπειράθηκαν να εκμεταλλευτούν αυτά τα δικαιώματα με τρόπο που ξεπερνούσε το όριο ανοχής της Εκκλησίας, οι εκκλησιαστικοί κύκλοι αντέδρασαν έντονα και επιχείρησαν να απαγορέψουν τέτοιες πρωτοβουλίες. Παρ' όλες τις προσπάθειες ικανών ανθρώπων, το ζήτημα των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας δεν ξεκαθαρίστηκε ποτέ πλήρως στο Βυζάντιο. Σε κάθε χρονική στιγμή εξαρτιώταν κυρίως από τις εκάστοτε προσωπικότητες του Πατριάρχη και του αυτοκράτορα. Όμως, παρά το γεγονός ότι το βυζαντινό σύνταγμα ήταν σε πολλά ατελές, αυτό κατάφερε να λειτουργήσει για περισσότερο από 1100 χρόνια επηρεάζοντας μέχρι και τις μετέπειτα κοινωνίες που το κληρονόμησαν. Στη συνέχεια του Πρώτου κεφαλαίου γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένα ιστορικά παραδείγματα επέμβασης της Πολιτείας στην Εκκλησία και αντιστρόφως κατά την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Κοινό χαρακτηριστικό σε ολόκληρη την μακραίωνη ιστορία της βυζαντινής περιόδου είναι ότι ο αυτοκράτορας επενέβαινε όποτε ήθελε στα εσωτερικά της Εκκλησίας, διαμορφώνοντας κατά κανόνα τις αποφάσεις των συνόδων, χωρίς η Εκκλησία να είναι σε θέση να αντισταθεί. Αποτέλεσμα των επεμβάσεων αυτών ήταν να βγούνε πολλές φορές αντικρουόμενες αποφάσεις από τις οικουμενικές και τοπικές συνόδους για το ίδιο θέμα, ενώ συχνά η νέα

σύνοδος ακύρωνε αποφάσεις προηγούμενων συνόδων. Βέβαια οι επεμβάσεις του αυτοκράτορα στα εσωτερικά της Εκκλησίας ήταν πολλές φορές επιβεβλημένες, ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες που ο αυτοκράτορας προγραμμάτιζε κάποιον πόλεμο, καθότι ως στρατηγός και αρχηγός κράτους δεν μπορούσε να υλοποιήσει την εκστρατεία έχοντας τον λαό διαιρεμένο και την κρατική μηχανή πρακτικά ανενεργή. Τότε συχνό ήταν το φαινόμενο των αιρέσεων που τάραζαν την ενότητα του λαού καθώς επίσης και την εσωτερική συνοχή της αυτοκρατορίας. Με τις επεμβάσεις του στα εσωτερικά της Εκκλησίας ο εκάστοτε αυτοκράτορας επεδείκνυε παράλληλα και την εξουσία του στον Κλήρο. Αυτό βέβαια ήταν επιβεβλημένο, Η ανάμιξη του αυτοκράτορα στα εσωτερικά της Εκκλησίας εκδηλωνόταν με τους κάτωθι τρόπους:

- Έκανε ο ίδιος σύγκληση των οικουμενικών και των τοπικών Ιερών Συνόδων.
- Προήδρευε των Ιερών Συνόδων.
- Ενέκρινε τις αποφάσεις των Ιερών Συνόδων υπογράφοντας αυτές ο ίδιος προσωπικά.
- Καθόριζε τα εδαφικά όρια των μητροπόλεων.
- Διόριζε τους Μητροπολίτες και τον Πατριάρχη.
- Αυθαίρετα πήρε το δικαίωμα να τιμωρεί, να καθαιρεί και να τοποθετεί τόσο τους Πατριάρχες όσο και τους λοιπούς Αρχιερείς κατά βούληση, χωρίς η Εκκλησία να είναι σε θέση να αντιδρά.
- Δεν έχανε ευκαιρία να προβάλλει το νομικό κείμενο που προερχόταν από την ρωμαϊκή αυτοκρατορία, τον Πανδέκτη, ότι ο «ηγεμών δεν δεσμεύεται από τους Νόμους».

Σημειώνεται ότι σήμερα, τα παραπάνω (από I έως VI) περιήλθαν αποκλειστικά στην αρμοδιότητα της Εκκλησίας, ενώ το τελευταίο (VII) ξεπεράστηκε από την αλλαγή του πολιτεύματος. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα η Εκκλησία στην Ελλάδα σήμερα να βιώνει μία τέτοια ανεξαρτησία και ελευθερία που όμοιά της ποτέ δεν υπήρξε στην μακρόχρονη ιστορία της.

Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο Δ' συγκάλεσε την ΣΤ (έκτη) Οικουμενική Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη. Η Σύνοδος αυτή διήρκεσε δέκα μήνες, από την 7^η Νοεμβρίου του 680 μέχρι την 16^η Σεπτεμβρίου του 681. Μετείχαν εκπρόσωποι από όλα τα πατριαρχεία της Ανατολής, αρκετοί απεσταλμένοι του

Πάπα, καθώς επίσης και ομάδα ανώτερων κρατικών λειτουργών και τιτλούχων της αυτοκρατορικής αυλής. Η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επικύρωσε τα δόγματα που έθεσε το 325 μ.χ. η Α' Οικουμενική Σύνοδος στην Νίκαια και ταυτόχρονα ανέτρεψε τα δόγματα που τέθηκαν το 327 μ.χ. στην Β' Σύνοδο της Νίκαιας, η οποία είχε δικαιώσει τον Άρειο. Επίσης, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επικύρωσε τα δόγματα που τέθηκαν το 381 μ.χ. από την Β' Οικουμενική Σύνοδο κατά την οποία όμως απουσίαζε ολόκληρη σχεδόν η Δυτική Εκκλησία (παρευρέθηκαν δύο μόνο παρατηρητές της Δυτικής Εκκλησίας) και που παρά το γεγονός αυτό ονομάστηκε «Οικουμενική». Θυμίζουμε ότι με την Β' Οικουμενική Σύνοδο, το σύμβολο της πίστεως απέκτησε την οριστική του μορφή, περιορίστηκε η δικαιοδοσία των πατριαρχείων της Αντιόχειας και της Αλεξάνδρειας, ενώ το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης απέκτησε τα ίδια πρεσβεία τιμής με το πατριαρχείο Ρώμης και έγινε δεύτερο κατά την τάξη (3^{ος} κανόνας της Συνόδου). Επίσης, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επικύρωσε τα δόγματα που θεσπίστηκαν από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο το 431 μ.Χ. στην Έφεσο, νομιμοποιώντας εμμέσως τις σφοδρές μεθοδεύσεις που έγιναν πριν από την έναρξή της υπόψη Συνόδου από τον Θεοδόσιο τον Β', που πήρε αποφάσεις χωρίς αφενός την συμμετοχή του πατριαρχείου της Αντιόχειας και αφετέρου της Δυτικής Εκκλησίας και που παρόλα αυτά ονομάστηκε και αυτή «Οικουμενική». Ταυτόχρονα, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος καταδίκασε και ανέτρεψε την αντισύνοδο των επισκόπων της Αντιόχειας, που έγινε λίγες μέρες μετά την λεγόμενη Γ' Οικουμενική Σύνοδο και είχε δικαιώσει τον Νεστόριο. Επίσης, η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος επικύρωσε τα δόγματα της Δ' Οικουμενικής Συνόδου το 451 μ.Χ. στην Χαλκηδόνα για την καταδίκη του μονοφυσισμού και ανέτρεψε τόσο τις αποφάσεις της «ανεπίσημης Οικουμενικής» Συνόδου το 449 μ.Χ. στην Έφεσο, της λεγόμενης «ληστρικής» από τους Λατίνους, επί Θεοδοσίου του Β' και η οποία είχε δικαιώσει τον Ευτυχή. Η Σύνοδος του 449 μ.χ. είχε αναιρέσει τις αποφάσεις της προηγούμενης τοπικής Συνόδου της Κωνσταντινούπολης του 448 μ.Χ. Επίσης, η ΣΤ Οικουμενική Σύνοδος ανέτρεψε τα μονοφυσικά δόγματα που θεσπίστηκαν από τοπικές Συνόδους στην Κωνσταντινούπολη την εποχή του Ηρακλείου και καταδίκασε ως αιρετικό τον πατριάρχη Σέργιο. Τέλος, η ΣΤ Οικουμενική Σύνοδος επικύρωσε τα δόγματα της Ε' Οικουμενικής Συνόδου που συγκλήθηκε επί Ιουστινιανού το 533.μ.χ. Δηλαδή, η ΣΤ' Οικουμενική

Σύνοδος αποτελεί ορόσημο στην βυζαντινή ιστορία καθώς επανέκρινε όλες τις αιρέσεις που είχαν εμφανιστεί μέχρι τότε και έβαλε τέρμα στις πάμπολλες αντικρουόμενες δογματικές θέσεις που είχαν θεσπιστεί επανειλημμένως από διάφορες τοπικές και οικουμενικές Συνόδους, αναλόγως των θέσεων του εκάστοτε αυτοκράτορα και του βαθμού της επέμβασής του στην Εκκλησία. Ο κύκλος των χριστολογικών ερίδων φάνηκε να ανήκει οριστικά πια στο παρελθόν και ταυτόχρονα η Πολιτεία και η Εκκλησία δημιούργησαν έναν άρρηκτο δεσμό αρμονικών σχέσεων. Πάντοτε βέβαια υπάρχει το θεολογούμενο ερώτημα, το οποίο ασφαλώς ξεφεύγει από τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, σχετικά με την ισχύ των αφορισμών, με την κανονικότητα των χειροτονιών των κληρικών, της εγκυρότητας του βαπτίσματος σε χιλιάδες πιστούς που έγιναν από τους διάφορους αιρετικούς που στην συνέχεια δικαιώθηκαν από διάφορες Συνόδους και από μη-αιρετικούς, που κατά την επανάκριση αυτών από την ΣΤ Οικουμενική Σύνοδο κρίθηκαν τελικά ως αιρετικοί, της εγκυρότητας των μυστηρίων από τους διάφορους «Αρειανούς», τους «Μονοφυσίτες», τους «Νεστοριανούς» και άλλους αιρετικούς που κατά μεγάλα διαστήματα ήταν ενεργοί παρά τις σχετικές καταδικαστικές αλλά και αντικρουόμενες αποφάσεις των διαφόρων οικουμενικών και τοπικών συνόδων.

Η πορεία προς το σχίσμα την Δυτικής από την Ανατολική Εκκλησία είναι ιδιαίτερα σημαντική, γιατί η Δυτική Εκκλησία θα εναρμονιστεί στη συνέχεια με την Αναγέννηση και με τον ουμανισμό και θα φτάσει να τοποθετήσει ως αρχηγό του έναν άνθρωπο. Πράγματι, ήδη από την Α' Σύνοδο του Βατικανού το 1870 μ.χ. άρχισε να θεωρεί «αλάθητο», τον Πάπα, τον οποίο θεωρεί πλέον ως «αντιπρόσωπο του Χριστού» (*Vicarius Christi*) στην Γη. Από τη στιγμή που η Δυτική «εκκλησία» παράγει επί της Γης ανθρώπους αλάθητους, είναι πλέον περιττές οι ιερές σύνοδοι, η εκκλησιαστική ιεραρχία και όλοι οι ιεροί κανόνες. Τα πάντα εξαρτώνται από την κρίση του αλάθητου ουμανιστού Πάπα. Από το 1870 μ.χ. και εντεύθεν το δόγμα περί αλάθητου του Πάπα μετατρέπεται σε κεντρική αρτηρία του ρωμαιοκαθολικισμού. Με το δόγμα αυτό της Παπικής Εκκλησίας, ότι είναι δυνατό να υπάρξει άνθρωπος αλάθητος, πραγματοποιήθηκε η αναγέννηση της ειδωλολατρικής αξιολογίας. Ανυψώθηκε σε δόγμα ο ειδωλολατρικός ουμανισμός του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, της ποίησης, της ζωγραφικής, των λοιπών τεχνών, της πολιτικής επιστήμης και της

αριστοτελικής φιλοσοφίας, ενώ όλα αυτά συνοψίζονται στο σύγχρονο δόγμα «πάντων μέτρον ο Άνθρωπος». Δηλαδή, ο άνθρωπος ουμανιστής, της φθοράς και του θανάτου, θεωρείται ό,τι ανεβαίνοντας στον θρόνο του Πάπα γίνεται αλάθητος. Ο γίγαντας της σύγχρονης Θεολογίας αρχιμανδρίτης Ιουστίνος Πόποβιτς σημειώνει στο σύγγραμμα «Άνθρωπος και Θεάνθρωπος. Εσωτερική αποστολή της Εκκλησίας μας» ότι τρεις ήταν οι μεγαλύτερες πτώσεις του ανθρωπίνου γένους:

(α) η πτώση του Αδάμ,

(β) η προδοσία του Ιούδα και

(γ) η ανύψωση του Πάπα σε αλάθητο άνθρωπο καθώς επίσης και σε αντιπρόσωπο του Χριστού επί της Γης.

Ολόκληρη η πορεία της Δυτικής «εκκλησίας» έχει τις ρίζες της στον Άρειο. Πράγματι, οι υποστηρικτές του Αρείου (κυρίως οι κληρικοί) που εξορίστηκαν το 325 μ.χ. από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο τον Α΄ μαζί του στην Ιλλυρία επηρέασαν πολύ τους Γότθους (με κέντρο το Βησιγοθικό κράτος της Γαλλίας και Ισπανίας), καθώς επίσης και τους Οστρογότθους, τους Βανδάλους, τους Βουργούνδιους και τους Λομβαρδούς οι οποίοι μετά την επικράτηση των Φράγκων στα τέλη του 5^{ου} αιώνα αφομοιώθηκαν στην Δυτική Εκκλησία. Οι διανοούμενοι κληρικοί υποστηρικτές του Αρείου, καθώς ήταν βαθείς γνώστες της κλασσικής ελληνικής παιδείας και της αριστοτελικής λογικής απέκτησαν πολλούς υποστηρικτές και έφθασαν στο σημείο να αποτελέσουν την βάση της μετέπειτα ρωμαιοκαθολικής θεολογίας. Η μεταφορά αυτής της κλασσικής ελληνικής παιδείας από την Αλεξάνδρεια στην Ιλλυρία είχε ως φυσικό επακόλουθο την απομάκρυνση της Δυτικής Εκκλησίας από την Ανατολική, η οποία «επικυρώθηκε» επίσημα με το σχίσμα των εκκλησιών που επήλθε λίγους αιώνες αργότερα. Απόρροια επίσης του Αρειανισμού ήταν η «Αναγέννηση» στην Ευρώπη. Τέλος, η γέννηση του σύγχρονου «ουμανισμού» θεωρείται επίσης γνήσιο παιδί του «αρειανισμού»^{1,2}. Πράγματι, η γενική μόρφωση του ανθρώπου συνδυασμένη με την αριστοτελική λογική, με την απόλυτη εμπιστοσύνη στην επιστήμη και την τεχνολογία, με την αποδοχή μόνο αυτών

¹ Ιουστίνου Πόποβιτς: «Άνθρωπος και Θεάνθρωπος. Εσωτερική αποστολή της Εκκλησίας μας».

² Γεροντος Ιωσήφ Βατοπαιδινού: «Εκ του θανάτου εις την ζωήν», έκδ. Ιερά Βασιλική Πατριαρχική Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου Αγίου Όρους, 1994.

που αποδεικνύονται μαθηματικά, που αποτελεί τον ορισμό του «ουμανισμού» ο οποίος συνοψίζει όλα αυτά στο δόγμα «Μέτρο πάντων ο Άνθρωπος», καταργώντας έτσι τον Θεό, αποτελεί αναμφισβήτητα τον βασικό άξονα του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού. Η πορεία προς το σχίσμα της Δυτικής από την Ανατολική Εκκλησία του Χριστού σκιαγραφείται με τα ακόλουθα σημαντικά γεγονότα: Το 325 μ.χ. μεταφέρθηκαν στην Ιλλυρία ο Άρειος με τους υποστηρικτές του μεταφέροντας στους Γότθους την κλασσική ελληνική παιδεία και την αριστοτελική λογική αποτελώντας την βάση της μετέπειτα ρωμαιοκαθολικής θεολογίας

- Το 381 μ.χ. συγκλήθηκε η Β΄ οικουμενική σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη από την οποία όμως απουσίαζε η πλειονότητα της Δυτικής Εκκλησίας, και τότε ήταν που το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης απέκτησε τα ίδια πρεσβεία τιμής με το πατριαρχείο Ρώμης.
- Το 449 μ.χ. συγκλήθηκε οικουμενική σύνοδος στην Έφεσο από τον Θεοδοσίο τον Β΄ στην οποία έγιναν σοβαρότατες και εκτεταμένες μεθοδεύσεις από τον αυτοκράτορα εναντίον της Δυτικής Εκκλησίας και για το λόγο αυτό ονομάστηκε «ληστρική» από τους Λατίνους. Η σύνοδος αυτή τελικά ακυρώθηκε πλήρως και από την Ανατολική Εκκλησία από την Δ΄ οικουμενική το 451 μ.χ. στην Χαλκηδόνα.
- Το 451 μ.χ. συγκλήθηκε η Δ΄ οικουμενική σύνοδος που με τον 28^ο κανόνα ενίσχυσε ακόμη περισσότερο το πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης σε σχέση με αυτό της Ρώμης.
- Στην εποχή του Ιουστινιανού (527-565 μ.χ.) αγνοήθηκε επιδεικτικά η Δυτική Εκκλησία από διάφορες πολιτικές ενέργειες του Ιουστινιανού θέτοντας τα θεμέλια για την έλευση του σχίσματος των δύο Εκκλησιών. Από την εποχή αυτή αρχίζει να παρατηρείται ο διαφορετικός δρόμος της Δυτικής από την «μία, αγία, ανατολική, αποστολική Εκκλησία». Ελάχιστοι δυτικοί θεολόγοι γνώριζαν την ελληνική γλώσσα και ακόμα λιγότεροι ανατολικοί θεολόγοι γνώριζαν την λατινική γλώσσα. Ταυτόχρονα οι ανατολικοί θεολόγοι χρησιμοποιούσαν κατάλληλους όρους για

να αποδώσουν τις λεπτές διαφορές μεταξύ των αιρέσεων, όροι οι οποίοι όταν έγινε προσπάθεια να αποδοθούν στα λατινικά δημιουργούσαν νέες επιπλοκές και παρανοήσεις.

- Το 794 μ.χ. από την σύνοδο της Δυτικής Εκκλησίας στην Φρανκφούρτη (φράγκικη σύνοδος), με την ολοσχερή απουσία της Ανατολικής Εκκλησίας, προστέθηκε το *Filioque* στο Σύμβολο της Πίστεως και επικυρώθηκε από τον Πάπα Λέοντα τον Γ' (795-816 μ.χ.).
- Το 868 μ.χ. συντελείται το Α' Σχίσμα μεταξύ της Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας.
- Το 1054 μ.χ. επήλθε το οριστικό σχίσμα της Δυτικής από την Ανατολική Εκκλησία.
- Αργότερα προστέθηκαν και άλλες δογματικές διαφορές όπως «η μη αποδοχή του Άκτιστου φωτός επί Γρηγορίου του Παλαμά», «η άσπορος σύλληψη της Θεοτόκου» και το 1870 το «αλάθητο του Πάπα», κ.τ.λ.

Από την άλλη πλευρά, οι Πατέρες της ορθόδοξου Εκκλησίας ήταν φυσικό να αντιμετωπίζουν τα τρέχοντα θέματα της εποχής τους, με αποτέλεσμα, θέματα νέα, όπως αυτά που πρωτοεμφανίζονται στη σημερινή εποχή, να μην καλύπτονται από το πλέον των 1200 ετών υφιστάμενο εκκλησιαστικό δίκαιο. Τα νέα αυτά θέματα έχουν άμεσες προεκτάσεις στην ιδιωτική ζωή των σημερινών πολιτών και πηγάζουν τόσο από την εξέλιξη των επιστημών και την ανάπτυξη της τεχνολογίας όσο και από τις δια-πολιτισμικές κοινωνίες των σημερινών ανεπτυγμένων χωρών (χωρίς απ' αυτές να εξαιρείται και η Ελλάδα) στις οποίες συνυπάρχουν και πολλές θρησκευτικές ομάδες.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας γίνεται αναφορά στα σχετικά οριζόμενα από το εκκλησιαστικό δίκαιο για την εμπλοκή των ιερωμένων στην πολιτική. Επίσης υπάρχουν και θέματα που σχετίζονται με τη διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας καθότι η κοινωνία μας σήμερα είναι άκρως καπιταλιστική και κατά συνέπεια για την αποφυγή της απαξίωσης κάθε περιουσίας (άρα και της εκκλησιαστικής) απαιτούνται οι σύγχρονες οικονομικές επενδύσεις καπιταλιστικού τύπου (χωρίς προφανώς να αποκλείονται το χρηματιστήριο, η δημιουργία τράπεζας κ.τ.λ.) οι οποίες δεν είναι πάντοτε

άμεπτες ηθικά (βλ. «κραχ» χρηματιστηρίων, πανωτόκια τραπεζών, επιτόκια πιστωτικών καρτών κ.τ.λ). Συνεπώς, οι οικονομικές αυτές επενδύσεις έρχονται ως ένα σημαντικό βαθμό σε αντίθεση με το παραδοσιακό ρόλο της Εκκλησίας, καθότι οι προκαθήμενοι της Εκκλησίας θα πρέπει με τις πράξεις τους να δηλώσουν καθαρά ποιος θα είναι εφεξής ο ρόλος της Εκκλησίας: Ο υπόψη ρόλος θα είναι «Κερδοσκοπικός» όπως ο καπιταλισμός επιτάσσει ώστε να μην απαξιωθεί η περιουσία της Εκκλησίας ή θα είναι «Σωτηριολογικός» για τα μέλη της όπως ο Ιδρυτής της την εγκαθίδρυσε, καθότι κάθε κερδοσκοπικός ρόλος αντιβαίνει εξ ορισμού στον Σωτηριολογικό ρόλο ειδικά μέσα σε ένα περιβάλλον όπου το καπιταλιστικό σύστημα γίνεται ολοένα και ισχυρότερο. Από το κεφάλαιο αυτό γίνεται φανερό ότι, σήμερα η Πολιτεία δείχνει να έχει αντιληφθεί ότι κανένα όφελος δεν έχει από την σύσφιξη και εξάρτηση των σχέσεων της με την Εκκλησία, ειδικά οδεύοντας σε μία πολύ-πολιτισμική και πολύ-θρησκευτική κοινωνία της Ευρώπης και για το λόγο αυτό συνεχώς θα προσπαθεί να διαχωριστεί από την Εκκλησία. Οι συνειδητοί Έλληνες ορθόδοξοι χριστιανοί δεν έχουν να χάσουν απολύτως τίποτα από τον πλήρη διαχωρισμό της Πολιτείας και της Εκκλησίας. Στην Ελλάδα, αν κάποια στιγμή επιτευχθεί ο πλήρης διαχωρισμός της Εκκλησίας από την Πολιτεία, τότε θα αποκαλυφθούν τα πραγματικά και συνειδητά και ενεργά μέλη της Εκκλησίας. Οι μόνοι που ενδεχομένως θα βλαφτούν θα είναι κάποιοι ανάξιοι ιερωμένοι οι οποίοι έγιναν κληρικοί όχι για την αγάπη προς τον Θεό αλλά για την προώθηση των προσωπικών τους συμφερόντων και οι οποίοι επίσης θα διαχωριστούν από το υπόλοιπο πλήρωμα της Εκκλησίας και θα αναγκαστούν να παραιτηθούν. Αντιθέτως, οι άξιοι ιερωμένοι θα παραμείνουν και θα επιδεικνύουν ασφαλώς περισσότερο πνευματικό ζήλο και με τον τρόπο αυτό θα οφελέσουν πραγματικά τους συνειδητούς ορθόδοξους χριστιανούς σε περιόδους ακόμα πιο δύσκολες. Άλλωστε, θυμίζουμε ότι ο πρώτος υπέρμαχος της πλήρους ανεξαρτητοποίησης της Εκκλησίας από το Κράτος ήταν ο Άγιος και Μέγας Αθανάσιος, πατριάρχης Αλεξάνδρειας το (328-373μ.χ.). Γίνεται αναφορά στην σχέση Πολιτείας και Εκκλησίας στην σημερινή εποχή, εξετάζονται θέματα σχετικά με την κοινωνία των ορθοδόξων χριστιανών με τους λοιπούς Ευρωπαίους κατά το εκκλησιαστικό δίκαιο ή τις λοιπές θρησκευτικές ομάδες. Πράγματι, υπάρχουν θέματα που προβληματίζουν όπως είναι αυτά που ανακύπτουν από την

αναγκαστική (για εμπορικούς και επαγγελματικούς λόγους) στην εποχή μας επικοινωνία και κοινωνία των ορθόδοξων χριστιανών με τις λοιπές θρησκευτικές ή παραθρησκευτικές ομάδες (ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες, μωαμεθανούς, βουδιστές, λοιπές ανατολικές θρησκείες, ειδωλολάτρες, εωσφοριστές, αθέους κ.τ.λ.), δεδομένου ότι υπάρχει πλέγμα σχετικών κανόνων στο εκκλησιαστικό δίκαιο με το οποίο τίθενται διάφοροι περιορισμοί στην υπόψη κοινωνία.

Επίσης γίνεται αναφορά στον θεσμό της οικογένειας και στη θέση της γυναίκας παλαιότερα και σήμερα, με βάση τα οριζόμενα στο εκκλησιαστικό δίκαιο, καθώς επίσης και σε θέματα ισοτιμίας των δύο φύλλων του ανθρωπίνου γένους. Επίσης αναφέρονται θέματα που άπτονται του θεσμού της οικογένειας όπως θέματα περί της αλλαγής φύλλου στους ανθρώπους ή περιπτώσεις γενετικά μεταλλαγμένων παιδιών που θα προέλθουν σε λίγα χρόνια από τον ανά-συνδυασμό του DNA και τα οποία στο μέλλον ελάχιστη γενετική σχέση θα έχουν με τους «γονείς τους». Στόχος του δευτέρου κεφαλαίου είναι να δειχτεί, κατά το εκκλησιαστικό δίκαιο, ο βαθμός δυσκολίας στη συνύπαρξη των ορθόδοξων χριστιανών με τους λοιπούς αιρετικούς ή τα μέλη των θρησκευτικών ομάδων τα οποία ακολουθούν διαφορετικές συνήθειες. Δηλαδή να αναδειχτεί αν πράγματι υπάρχει κάποιο κοινωνικό θέμα, μικρό ή μεγάλο.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αναλύονται θεολογούμενα θέματα που χρήζουν τακτοποίησης. Τέτοια ζητήματα προέρχονται είτε από την «Γενετική Μηχανική» είτε από την «ευθανασία» είτε από την τήρηση των «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων» καθώς επίσης και με την «ουμανιστική θεώρηση του ανθρώπου έναντι της θεολογικής». Τέθηκαν μεταξύ άλλων ερωτήματα αναφορικά με την ψυχή του εμβρύου καθώς επίσης και με την παύση της πατρότητας και μητρότητας -άρα κατ' επέκταση και της οικογένειας- στην περίπτωση που γίνει τεχνητά ο πλήρης ανα-συνδυασμός του γενετικού κώδικα, του DNA, και παραχθεί νέος άνθρωπος. Τέθηκαν ερωτήματα που σχετίζονται με την «ευθανασία». Επίσης, σχολιάσθηκε εκτενώς η συλλογή, η επεξεργασία και η χρήση των «ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων». Για όλα τα παραπάνω ερωτήματα πρέπει η Εκκλησία να λάβει θέση επικαιροποιώντας το Εκκλησιαστικό της Δίκαιο. Τονίσθηκε ο ρόλος που πρέπει να παίξει η Εκκλησία στην «νέα εποχή» που έρχεται.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000102108